MICROFILMED BY

NEHRU MEMORIAL MUSEUM

AND LIBRARY

TEEN MURTI HOUSE

NEW DELHI

DR N. S. HARDIKER'S

PAPERS

MICROFILMED AT

GHATPRABHA

ROLL NO 1

DR N. S. HARDIKER's PAPERS

START FROM :- FILE NO : 1

S. P. A
18. 12. 85

Nehru Memorial Museum & Library

× × ×

N. S. Hardiker's Papers
microfilmed at
GAATAPRABHA

LIST

December 1983

1	2	3	4	5
File Item No.	Description	Period	No. of pages	Remarks if any
	I Miscellaneous Correspondence on several issues, with numerous persons. (See note on p.4):			mostly in English but a large number is in Marathi and Kannad also
1.	—— do ——	1910	6	
2.	—— do ——	1911	8	
3.	—— do ——	1912	18	
4.	—— do ——	1913	75	
5.	—— do ——	1914-15	17	
6.	—— do ——	1916	48	
7.	—— do ——	1917	21	
8.	—— do ——	1918	24	
9.	—— do ——	1919	15	
10.	—— do ——	1920	23	

continued on p. 2

1	2	3	4	5
	Category I continued			
11.	— do —	1923-25, 1928-29 & 1931	33	
12.	— do —	1938 & 1940	25	
13.	— do —	1942	91	See F. No. 53 also
14.	— do —	1943	171	
15.	— do —	1951-52	8	
16.	— do —	1954	39	
17.	— do —	1955 (Jan - Aug)	1-204	
18.	— do —	1955 (Sep - Dec)	205-360	
19.	— do —	1956	222	
20.	— do —	1957	53	
21.	— do —	1958	106	
22.	— do —	1959	44	
23.	— do —	1960 (Jan - July)	1-159	
24.	— do —	1960 (Aug - Dec)	160-371	
25.	— do —	1961 (Jan - June)	1-182	
26.	— do —	1961 (July - Dec)	183-322	

continued on p. 3

1	2	3	4	5
	Category I continued			
27.	— do —	1962 (Jan- June)	1-122	
28.	— do —	1962 (July- Dec)	123-247	
29.	— do —	1963	178	
30.	— do —	1964	246	
31.	— do —	1965	168	
32.	— do —	1966 (Jan- Sep)	1-229	
33	— do —	1966 (Oct- Dec)	230-342	
34.	— do —	1967	1-370	
35.	— do —	1968	207	
36.	— do —	1969	152	
37.	— do —	1970	141	
38.	— do —	1971	29	
39.	— do —	1972	53	

continued on p. 4

1	2	3	4	5
	Category I contd.			
40.	—— do ——	1973	96	
41.	—— do ——	1974	109	
42.	—— do ——	1975	338	
43.	—— do ——	undated	49	

Note: The correspondence in all the files, under Category I listed above at F.Nos. 1–43, is arranged and foliated in chronological sequence.
Some of the names with whom the correspondence appears in the said files are: Sri Prakasa, Ramakrishna Hegde, Veerendra Patil, Uma Shankar Dikshit, Vallabhbhai Patel, V.K. Krishna Menon, [illegible] Manubhai M. Patel, Devraj Urs, Abid Ali, C.M. Poonacha, T.R. Deogirikar, B.N. Datar, A.K. Chanda, M.V. Krishnappa, P. Subbarayan, Voilet Alva, Syed Mahmud, Mohan Rao, B.P. Wadia, M.K. Vaidya, S.V. Inamdar, Lal Bahadur Shastri, Rajendra Prasad, Durgabhai Deshmukh, Ravi Shankar Shukla, Col. C.K. Lakshmanan, S.R. Kriloskar, Rajkumari Amrit Kaur, Jawaharlal Nehru, A.P. Jain, Raj Bahadur, V.K. Gokak, R.R. Diwakar, Indira Gandhi, K.C. Reddy, B.D. Jatti, B.M. Cariappa, Vasant Rao Patil, S.G. Patwardhan, P.A. Kariwalwala, Seth Naranji Toolsidas, S.K. Dey, G.S. Pathak, S. Nijalingappa, Morarji Desai, Sushila Nayar, Mohanlal Sukhadia, V.V. Giri, K. Hanumanthaiya, Radha Raman, B.V. Keskar, S.K. Patil, Y.B. Chavan.

× × × × × × × × ×

F.44 to F.49 Gap

II Subject Correspondence Files: 1905–75

(a) miscellaneous subject-files

1	2	3	4	5
50.	Certificates / Testimonials, etc.	1905–16	16	

continued on p. 5

1	2	3	4	5
	Category II continued			
~~51.~~	~~Fund raising campaign for N.S.H's education in the USA~~			
F51. ~~[illegible]~~	Fund-raising campaign for N.S.H's education in U.S.A.	1913-15	14	
52.	Bihar earthquake relief measures	1934	71	
53.	Jail Correspondence (in Kannad) - during imprisonment in Belgaum & Nasik jails	1942-43	148	See F. Nos. 13 + 14 (& 104) also
54.	Correspondence with the A.I.R., reg. some documentaries like 'national flag', etc.	1955-69	66	
~~54(a)~~	~~Soft toy making Centre & other welfare projects in the K.H.I. - corresp. with the Mysore State Social Welfare Board & other agencies~~	~~1962-63~~	~~128~~	
55.	Corresp. with various newspapers and periodicals such as: 'Samyukta Karnataka', 'Karmaveer' 'Kasturi', 'Sakal', etc.	1959-74	217	
56.	Corresp. regarding: a) Kaujalgi Hanumantrao Smarak Nidhi, b) Lokmanya Tilak Purse Fund, c) Gandhi National Memorial Fund and d) Lok Shikshana Trust	1962-74	182	
57.	Gandhi Peace Foundation	1961-74	231	

Continued on p. 6

1	2	3	4	5
	Category II continued			
F.58 Gap				
59.	various recordings of N.S.H. by Dharwar Station of the AIR - correspondence regarding	1958-59	111	
	(h) Group Subject-files			
	Papers & corresp. relating to the Seva Dals			
60.	All India Volunteers Conference, Coconada & Belgaum	1923-24	176	
61.	Basic booklets/pamphlets dealing with the formation, training, rules, constitution of Seva Dal	1923-24	125	Also has a blank certificate, signed by J.N., awarded to volunteers after training
62.	Seva Dal workers and activities	1928-31	116	Typed copies
63.	Hindustani Seva Dal Karnataka Branch - Proceeding Book	1928-31	172	Has some correspondence also
64.	Seva Dal workers & activities	1950-63	251	
65.	Genl. corresp. regarding Seva Dal	1958-74	430	

Continued on p. 7

(7)

1	2	3	4	5
	Category II (b) continued			
66.	N.S.H. — S.V. Inamdar correspondence regarding Seva Dal activities	1960-74	201	in marathi
67.	Congress Seva Dal - correspondence regarding	1959-74	233	
68.	Genl. corresp. regarding Seva Dal activities	1963-68	23	
69.	Bharat Seva Dal Karnataka Branch	1957-74	97	
	Papers & correspondence regarding Hubli Municipality Borough affairs			
70.	— do —	1934-38	125	
71.	— do —	1938-39	450	
72.	— do —	1936-40	260	
	Papers & Correspondence relating to the Karnataka Health Institute			
73.	— do —	1935-39	168	
74.	— do —	1940	149	
75.	— do —	1949	245	

Continued on f. 8

1	2	3	4	5
	Category II (h), continued			
76.	— do —	1952-54	155	
77.	do (visit of Dr. Lotta Hitschmanova)	1954-58	40	
78.	— do —	1954-66	60	
79.	do (Family Planning Programme)	1955-60	265	
80.	— do —	1957-59	223	
81.	do (Foundation stone for the OPD)	1958-59	120	
82.	do (Reg. President Rajendra Babu's visit)	1959*	190	
83	do (Soft toy making centre and other welfare projects)	1962-63	128	
84.	— do —	1963*	230	
85	do (Efforts for adequate Bus Service to K.H.I.)	1970	12	
F.No 86-88 Gap				
89	do (Fund raising Campaign)	1970	53	

continued on p. 9

1	2	3	4	5
	Category II (h) continued			
	Papers & Correspondence relating to A.I.C.C., various P.C.Cs, D.C.Cs & C.C.Cs			
90.	——do—— (Mysore & Tamil Nadu P.C.Cs & other D.C.Cs of the region)	1961-75	313	
91.	——do——	1962-74	454	
92.	——do—— (Maharashtra Pradesh & other D.C.Cs & C.C.Cs of the region)	1960-74	136	
93.	——do——	1968-71	49	
94.	——do——	1963-65	189	
95.	——do——	1964-69	66	
96.	——do——	1967-70	180	
97.	——do—— (Maharashtra P.C.C)	1970-75	186	
98.	——do—— (Karnataka, Maharashtra and Andhra P.C.Cs)	1975	143	
	Condolence messages received on the demise of N.S.H.			
99.	——do——	1975	146	
100.	——do——	1975	156	
101.	——do——	1975	213	
102	——do——	1975	119 contd on p.10	

1	2	3	4	5
	III Articles, messages & other writings of N.S.H.			
103.	Copies of articles mostly publ. in Kesari / Mahratta	1940–50	45	Marathi, Kannad & English
104.	Writings from Sabarmati Jail	1934	43	See F. No. 53 also Register
105.	"India's national flag"	undated	67	holograph
106.	Articles in Eng. Marathi and Kannad	1949.	45	
107.	Articles, messages & "answers to questions"	undated	105	
108.	"Swayam Sevak Sangathana" and my experience – holograph draft of an unpublished booklet 10 Chapters	undated	100	Marathi
	IV Printed items			
109.	"Ramdurg Riots Enquiry" Report by J.D. Davar	1939	74	

Continued on p. 11

1	2	3	4	5
	V Diaries and Address-Books			
110-129.	Diaries of N.S.H.	1946-75 (Gaps: 1947-51, 1954, 1961, 1970-71)	19 diaries	2 diaries for 1955
130-133.	Alphabetical Address-Books of N.S.H., showing addresses of some of the persons in contact with N.S.H.	undated	3 (address-books)	

× × × ×

ROLL No 1

DR N. S. HARDIKER's PAPERS

START FROM :- FILE No: 1

S. P. A
18. 12. 85

शनिवार, रात्रौ } 1 { कलकत्ता
ता १२-११-१० } श्रीराम. { स्टुडंट्स बोर्डिंग
१५४ बाळबझार

ती. रा. रा. बाबा यांसी नारायणाचे त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवुन शिर साष्टांग नमस्कार.
विज्ञापना:— आपणा सर्वांचा निरोप घेऊन बुधवारीं सायंकाळीं जो निघालों तों आज रोजीं सकाळीं बरोबर १० वाजतां कलकत्ता स्टेशनवर उतरलो. मध्यंतरी कोणत्याही प्रकारचा त्रास न सोसतां या खेपेचा प्रवास फारच सुखावह पार पडला. गुरुवारीं गाडींत फराळ न केल्या मुळें दोनाकोंडा नामक स्टेशनवर गार्डच्या सल्ल्याने जेवण केलें. असो एकून त्रासदायक प्रवास सुखकर झाला.

आज सारा दिवस विश्रांती घेतली असून उद्दिक कॉलेजला जाईन.

आपणास, येथें पोंचल्याचे पत्र या पूर्वीच, कांहीं तास, टाकतां आलें असतें परंतु ती. रा. रा. भाऊअण्णा यांच्या परलोक गमनानंतर मी (स्वतः)— त्यांच्या पाळकत्वा खालीं असलेला मी — आजरोजीं

F. No. 1
1910

Page Nos. 1-6

२८-११-१० शनिवार

॥ श्रीराम ॥ ॐ

१५८ - बाऊबजार
कलकत्ता

त्रिकाली शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना:-
आपले पत्र पोंचले. वाईट वाटले. असो.
आपण प्रयत्न करून पेपर्स पाठवून द्याल
अशी आशा आहे. आमची दुसऱ्या वर्षाची
फायनल एक्सामिनेशन येत्या मार्च महिन्या
च्या शेवटी अगर एप्रिलच्या पहिल्या आठ-
वड्यात होईल. मी मागील खेपेस येथें
आल्यानंतर सर्वही हकीकत त्याशानळका-
ज्या सेक्रेटरीला कळविली व माझी परिक्षा
घ्यावयाला विनंती केली त्याप्रमाणे त्यांच्या
कडून असें उत्तर आले कीं कॉलेजच्या सुपरिं-
टेंडेंटला स्याटिस्फाय केल्यास तुम्हाला कॉले-
ज फर्स्ट इयर प्रोफीशिएन्सि क्लास (गव्हर्न-
मेंट युनिव्हरसिटीची ज्यूनियर बी.ए) मध्यें
जाण्यास परवानगी देऊ. त्याप्रमाणे माझी
परीक्षा सुरू झाली. एक पेपर गेला व
दुसरेच दिवशीं ~~ति~~ ती.रा. भाऊअण्णाच्या परलोक
गमनानिमित्त मला (गांव सोडावें लागले.
अर्थात पुनः सर्वही हकीकत सांगितली व
आल्यानंतर परिक्षा घेऊं असें वचन मिळा-
ल्यानंतर मी गेलो. आल्याबरोबर तेथे
गेलो व यथाप्रकार सर्व झाले. व मला
पुढच्या अभ्यास कॉलेज मध्यें राहून करण्यास

[illegible] विशेष, ईश्वर [illegible] आहे. परंतु
मनुष्य दुर्दैवाच्या फेऱ्यांत एकदा सांपडला म्हणजे शेवटपर्यंत—
परमेश्वराच्या मनांत येऊन स्वतःच्या कर्तबगारीने तो आपले
नांव जाहीर करीपर्यंत — त्याला दुःखद स्थितीतच रहावें लागते.
व दारोदार भीक मागून आपला उदरनिर्वाह व शिक्षण चाल-
वावें लागते. तद्वतच आमची स्थिती. कै. ती.रा.रा. भाऊ-
अण्णा यांच्या अति प्रेमातील मनुष्यांच्या मनांत मला ठेवून
घेणे नसतांहीं त्यांनी त्याकडे दुर्लक्ष करून मला आपला
केले व त्यांच्या इहलोकींच्या यात्रेच्या शेवटपर्यंत—परवां परवां
पर्यंत—मी त्यांच्याकडे त्यांचा बंधू या नात्याने राहिलो.
सर्वच घराणी सुखांत असतात असें नाहीं. कांहीं ठिकाणी
आनंद नांदत असतो तर कांहीं ठिकाणी दुःखद स्थिती
असते कांहीं ठिकाणी किंचित्काळ दुःख असते तर तसेंच कांहीं

Saturday
24th Dec. 10

5

Student's Boarding
164 Bow Bazar
Calcutta.

My dear Tatya

Yours to hand just now. Very sorry for Gannanna. I don't know why he does so! Almighty must take care of us. Ours is the final examination of the 2nd year i.e we get our first licenciate certificate of our College. It will be held in the month of march. Our session begins from June and ends in April. Because you have said that you will send the required pocket lens we have stopped the study of brain this week. Of course we must receive it in the next week, otherwise we shall be in great loss. Don't you wish to send examination (question) papers? Try and be kind enough to send. We must revise our portion and solve some papers of other Colleges & schools. Don't forget.

Winter season is so severe that we can not bear it. Last year it was not so. In the morning we do not leave our bed till nine i.e. we are obliged to lie down and then read. We wear 5 or six clothes even at 12 noon. In the evening and at night we scarcely go outside for fear of frost & cold. The water from [illegible] is so cold that ice will have to leave its own characteristic features before it. Still we must take our bath. Can't express anything. Well! As for my studies don't care

परवानगी मिळाली परंतु सर्टिफिकेट मिळा
नाहीं कारण अकल्याम वेळीं सर्व झाले. आतं
फक्त सर्टिफिकीटाकरितां येत्या जून मध्यें
पुन: त्याच परिक्षेला निराके विषय घेऊन
बसण्याचा विचार आहे. पहावें काय होतें तें.
पुढचा अभ्यास सध्यां बंद केला आहे कारण
मेडिकल परिक्षा जवळ आली. असो. दुबळा
स पत्रें घालीत असावें. उत्तर लवकर यावें.
सध्यां अभ्यास बरा झाला आहे. कळावें
हे विज्ञापना अलम्

नकायप्रिय
नारायण

Laxman S. Handilkar
Esqr
C/o Bav. Gokhale V. C
Narayan Peth
Poona City

POONA CITY
15 A.M
29 NO. 10

THREE PIES

The food that we take is rather good. We can pull on however. I will write everything in detail about my daily program in my next. Have you recd. from Tarale & Sholapur? Don't forget to write them. My health is good. Nothing more for the present. B.C. to Gam— anna.

Yours Narayan Sto.

Waiting for the Postcard
Laxman, Yours.

Laxman S. Nadikar
C/o Dr. V. C. Gokhale
R.M.S.
Narayan peth
Poona City.

POONA CITY
9.15 AM
27 DE.10

F. No. 2
1911
Page Nos: 1–8

शनिवार — श्रीराम — स्टुडंट्स बोर्डिंग
ता. ६ २/११ १५४ बाऊबझार
कलकत्ता.

त्रिकालचरणी मस्तक ठेवून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. त्याकाची वेळ झाली पत्र नाहीं. असो. आमच्या नित्यक्रम खालील प्रमाणे :—

प्रातःकाळीं ६ ते ७ च्या दरम्यान उठणे, नंतर मुखमार्जन करून १०॥ अथवा ११ पर्यंत वाचणे कॉलेज असल्यास जेवण झाल्यानंतर कॉलेजला जाणे १ वाजेतोंपर्यंत क्लास अटेंड करून ४ मैलावर असलेल्या डिसेक्शन रूमास डिसेक्शन साठीं जाणे. तेथें पूर्ण ३ तास उभें राहून काम करणे. नंतर ५ ते ६ परत बोर्डिंगास येण्यासाठीं वेळ. ६ ते ६॥ विश्रांती ६॥ ते ७ अथवा ७। तालीम ७। ते ७॥ स्नानादि. ७॥ ते ८॥ जेवण वगैरे. नंतर रात्रौ ११ अगर १२ पर्यंत अभ्यास ६ अथवा ७ तास झोंप. कारण थंडी पुष्कळ आहे.

वरील क्रम यापूर्वीच ठरून गेलेला आहे त्यांत सुटीच्या दिवशीं खालील प्रमाणे बदल:-

दोनप्रहरचे जेवणानंतर १५ मिनीटे विश्रांती नंतर सायंकाळचे ५॥ पर्यंत अभ्यास व ५॥-६॥ विश्रांती. बाकी नित्याप्रमाणे.

शनिवारचा क्रम पुनः बदलतो, तो असा:-

११ ते ३ अभ्यास, नंतर पत्रवाचन व लेखन. स्वतः लिहिलेल्या वेळीं पोस्टास जाणे. व १ तासाच्या आंत मित्रांच्या भेटी घेणे नंतर मुक्कामास ७॥ वाजतां येऊन नित्यक्रम करणे.

प्रत्येक रविवारीं दोन ते पांच वाजेतोंपर्यंत डिफिकल्टीज साल्व करण्यासाठीं प्रोफेसरकडे जाणे.

आमचा अभ्यास एकटा करून होत नाहीं. आम्ही कॉलेजचे तीघे मिळून करीत असतो. अर्थात तीघांचा

शनिवार २८ ८/११ 29-7-1911 3 १५/५ सीआराम बसक लेन
बाऊबझार कलकत्ता.

नारायणाचे दोन्ही कर जोडून त्रिकालचरणी-
मस्तक ठेवून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना:-
आपले पत्र पोंचलें मजकूर समजला. परलोकवासी
भाऊअण्णा यांचे श्राद्ध येत्या पंधरवड्यात आहे. हे मला
माहीत आहे. खरें पाहतां मला या समयास तेथें
हजर झालें पाहिजे परंतु तसें करावयास वेळ नाहीं.
तरी माझ्यातर्फे कोणास तरी पाठवावे या विचारांत
मी मागील आठवडा घालवला, आतां आयतेच
तुमचे पत्रातील मजकूर माझ्या उपयोगास पडत
आहे.

आपला विवाह झाल्या दिवसापासून आजपर्यंत
इकडील मंडळींनी आपल्या पत्नीना गांवीं
घेऊन जाण्यास बरेच प्रयत्न केले. ब. भाऊअण्णा
यांच्या ह्यातीत सुद्धा आपण आपल्या पत्नीस तेथें
त्यांच्या भेटीस पाठविले नाहीं. भाऊअण्णा व
बाकी इतरत्र मंडळी, यायोगें बरीच निरुत्साही
झाली होती व आहेत हे मी आपणास सांगावें
असें नाहीं. त्याना सोडून आम्हाला चालावयाचें
नाहीं हें पक्के लक्षांत बाळगा आणि त्याचा
विचार करून आपल्या पत्नींना या खेपेस-भाऊ
अण्णाच्या भेटीस जरी नाहीं तरी त्याना अर्पण
करण्यांत येणाऱ्या पिंडाच्या दर्शनास आणि वंदन
करण्यास आपण लाखो संकटे सोसून पाठवा
अशी माझी खात्री आहे. स्वतःची जरी नाहीं तरी

Students' Boarding
164 Bow Bazar.

Saturday
18th 3rd 11

Dear Satya and Gamianna

Yours to hand just now. Your desire of knowing some systems of Bengali people will be fulfilled in the month of May first week. My examination of Medical College has commenced day before yesterday. Written is over. Oral will begin on Monday. Done well! Write everything in detail about Sinhgad. Doing well. Hope the same with you all.

Yours
Narayan S.K.

5

6

POONA CITY
7.15 AM
2 MA. 11

HARRISON-ROAD
CALCUTTA

Laxman Subrao Hardikar
Gokhale's Home
Dispensary
Narayan peth
Poona city

…शन ला जावें लागते म्हणून सायंकाळींच
स्नानाचे ठेवले आहे. थंडी फार असते म्हणून पहाटे
न उठतां रात्रीच अभ्यास करावा लागतो. अशा पुनः
निरनिराळ्या गोष्टी आहेत. असो येणेप्रमाणे लिहू-
न थोडक्यांत आपल्या इच्छेप्रमाणे दिला आहे. पुढील
खेपेस-नेकमिळाल्यास- जेवणासंबंधाने लिहीन.
पुण्यास २ दुसऱ्या तारखेस बर्फ पडले असें ऐकतो.
खरें काय? असल्यास थंडी फार असेल. जपून आम
ती.रा. गणुअण्णास त्रिकाळ स्नान प्रविष्ट करणे चि.बापु
च्या नांवें कांहीं काशीचे दोरे (गंडे) पाठविले आहेत.
मागून घेणे. कळावें. पत्रनुक्रमोत्तरे आपला नम्र व प्रिय
नारायण.

Dear Ganu anna. I will write what I have to write about your departure to Amrawati next Saturday. No time now. Be always writing. Your Narayan

8

7 15 AM 7 FE 11 DELHI

Laxmansubrao Hardikar Esqr
Dr. Gokhale's Medical Home Dispensary
Narayan Pethe
Poona City

HARRISON
4 FE 11

जनाची लज्जा ही ठेविली पाहिजे. आपल्या पत्नीनेही
या गोष्टीस बिलकूल काकू न करितां निमूटपणे
दुबळीस -चि. बापूबरोबर - तो जर गेला असल्यास
एकट्या - मराठ्या वीरपत्नीस साजेल अशा रीतीने
जातील याबद्दल माझा पूर्ण विश्वास आहे.
मी सुटी संपल्यानंतर दुबळीहून त्यावेळेस परत
कळकल्यास येण्यास निघेन त्यावेळी त्यांस-आपल
्या पत्नीस - सुखरूप आपल्याकडे पोंचवीन
यांत शंका नाहीं.
ती.रा.रा. गणुअण्णा यांस [illegible] नमस्कार
देऊन सांगावें कीं त्यांस [illegible]
एक कनिष्ठ - धाकटा - बंधु [illegible] चिरंजीवंत
आहे. आपल्या प्रकृतीबद्दल व पुढील आयुष्य-
क्रमाबद्दल तो निरंतर परमेश्वराची करुणा
भाकीत असतो. कळावे. हे विज्ञापना.
नारायण

POONA
DELHI
9 AM
AU 11

18

L. S. Hardikar
389 Narayan Peth
Poona City

Saturday
Last but one
this time
26th aug 1911

7

15/5 Sobharam Basak lane
Bow Bazar Calcutta.

My dear Talya & Hanumanna.

Your's to hand today at 1-15 P.M. Very glad to read that you, after all, sent your wife to Hubli. They reached Kalghatgi safe on the 22nd morn tuesday (so says Ramu). Is Bapu returning again (answer without fail). I am rather well but the climate is not good. I have not at all commenced my studies now. But am attending the Practical Classes (Hospital etc.) daily.

The best remedy for a sick man is the change of climate; but for a man like me, who am both troubled and exhausted — mentally and Phisically — a change of weather and a view of differant cities is quite necessary. Such a travelling as this makes the above described sick man vigorous & healthy. So after a lapse of time he again becomes fresh and works hard but continuously without becoming weary. More over a long stay. as this last 10 months with a burdensome & troublesom

hard work & excessive pressure of study has told upon our health & therefore we have settled to leave this place on the 5th of sept 10 days before the vacation begins. Our college will be closed on or before the 18th but we have taken a leave of 10 days from the principal.

Here I must mention that my eczema is increasing still and no body can cure it. I am also troubled by this I am much vexed. Whenever I look or rather put a glans over my body I feel shame to see the black dried scars of eczema and then leave a deep breath. It is my fate and I must accept it. Whatever the Providence likes, we must do; whatever He orders we must obey & therefore I am obliged to sit quite. Can't help.

I am mentally troubled for two reasons. One is the present pressure second the condition of my own family. I am a Nationalist. I can bear every thing for my Nation. I will do anything for my country men. This is what a Nationalist does. You may say that he never cares for his family. But, dear brothers,

9 3

I What is nationality? & where it begins?
It begins at home; we must improve
our own men, we must improve ourselves
we must form our Characters and then
we must go to advise others. If I see
towards our family it looks me like
a tree having no shadow of its own.
The day of my departure from Calcutta
this time is approaching now and
therefore I feel all this. I consider,
I spend my night in this; But to
no purpose. How we were first when
our father was alive & how we are now.
We are only three belonging to our
expired father; but these three are
quite separate from ~~each~~ another. The
ideas of theses three are entirely
differable. No one cares for no one, or
there is nothing attractible in our prese
family. Why should it be so? Consider
think well over the matter and act
according to that. We must be firm
& generous, and so come before the world
by keeping the same reputation that
was are existing in our family. We

ought to try for this. Concentrate your mind towards the welfare. Well, for this reason I am troubled and therefore I, with my friends, am starting on the above mentioned date for the would be tour. The Programme in short is:—

Calcutta — Starting 5th at 9 P.M.

---

we will see Historical places.

E.B.S.R.	1) Plassy — stay for some hours.	
"	2) Katihar — stay " do.	
"	3) Chupra — " " "	
B.N.W.R.	4) Benaras — " 1½ day.	
G.R.R.	5) Ajodhya —	3 days.
"	6) Lucknow —	
"	7) Cawnpore —	
"	8) Laskar	3 days.
another Rail.	9) Dehra Dun	
"	10) Haridwar.	
G.I.P.R.	11) Delhi	3 days including Panipat
"	12) Agra	
"	13) Muttra	2 days.
"	14) Gwalior	
"	15) Jhansi	
"	16) Bhopal	
"	17) Narasinghpore = 1½ day friends house	
"	18) Manmad	nil.
"	19) Dhond	
"	20) Poona — will probably reach on the 22nd Sept.	

सोमवार " श्रीराम " ॥ सोमनाथबसाक लेन बाळबझार 1

सोमवार चि गंगूबाईस बापूचा आ. आशीर्वाद कलकत्ता ६-१-१९१२ —

आपला बंधु गणु

चि. गंगूताईस — अनेक आशीर्वाद. विशेष:—

हें मला तरी काय माहीत कीं तूं चि. बाळकडून पत्र लिहून मज-कडे पाठविलेस? एखाद्या सरळ मनाच्या मनुष्याप्रमाणे, मी फक्त जें दिसलें तें पाहून आपलें मत दिलें. दुसऱ्यांदा लिहिलेलें पत्र तुझें आहे हें ऐकून व पाहून आनंद झाला. सरस्वती व लक्ष्मी म्हणजे विद्या व द्रव्य हे एकाच मनुष्याजवळ कदापि सांपडत नाहींत परंतु कांहीं कांहीं वेळा सांपडतात असें आढळून आलें आहे. तसेंच ज्याला चांगलें वाचतां येतें त्याला लिहितां येत नाहीं व लिहितां येतें त्याला बोलतां येत नाहीं असाही जगाचा एक नियम आहे परंतु यासही एक अपवाद आहे; तो हा कीं एकाच मनुष्याजवळ लिहितां येणं

४

आतापासून सुधारली आहे. माझी मागची पत्रें काढून पहा, त्यांत ... काळजी तुला स्वारोरवरील होत होत्या हें दिसून ... माझी चूक माझ्या नजरेस आणून दिलीस म्हणून मी तुझा अत्यंत आभारी आहे. यापुढे असेंच पत्र लिहीत जा. तुझा विचार कळवीत जा म्हणजे मला स्वतःला त्याच्या पासून अज्ञातपणे फायदा घेतां येईल. तुझे किती श्लोक झाले? अर्थ कितीचा येतो? अर्थ सांगून घेतला नसशील तर वेडेपणा केलास असें म्हणावें लागेल. तर अर्थ सांगून घे व कांहीं श्लोक पाठ करून ठेव. येत्या महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यात मी तुला एक नवीन पुस्तक पाठविणार आहे. आपलें कर्तव्यकर्म कोणतें हें नीट लक्ष्यांत आणून ... भगि-नीप्रेमानें मुलांशी, लेंकराच्या नात्यानें सर्वांशी वागत जा. उत्तर नेहमीप्रमाणें यावें. कळावें आपला नम्र व प्रिय बंधु गणु

F. No. 3
1912

Page Nos. 1 — ~~12~~ ~~14~~ ~~16~~
18

बोलता येणं, व वाचतां येणं, हीं तीन्हीही असूं शकतात, व अशी ज्याच्या-
किंवा जिच्याजवळ असतात तो आणि तीच मोठीं मनुष्यें असें सर्व म्हणतात.
या नियमाला अनुसरून मला असें वाटलें कीं तुझ्याजवळ लिहितां येणं, वाचतां
येणं, व बोलता येणं ही तीन्हीही आहेत. आणि त्याकरतां मी परवांच्या
पत्रांत तुला तसें लिहिलें. गंगूताई, लहान भावंडापासून ही मोठ्या भावाना
धडा घेतां येतो हें मला परवांच्या तुझ्या पत्रावरून कळून आलें. मी
एवढा मोठा झालों व आजपर्यंत मी कितीतरी — हजारोंवर — पत्रें लिहिलीं
तरी माझी चूक मला कधींही समजली नाहीं, तसली चूक तुझ्या एका
पत्रानें माझ्या लक्षांत आली; ती ही कीं मी वर जो वडील मनुष्याना
मायना लिहावयाचा तो " दोन्हीकर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून
शिरसाष्टांग नमस्कार" असें लिहीत असे. परंतु तसें नव्हें

असें मला आतां कळून आलें. कारण आम्हीं दोन्हीकर म्हणजे
हात जोडतो व त्रिकाळ म्हणजे तीन वेळां, चरणी म्हणजे पायांवर मस्तक
म्हणजे डोकें ठेवतो व नमस्कार करितो. हें बरोबर असून पुनः त्यांत
"शिरसाष्टांग" हा शब्द कशाला पाहिजे? शिर म्हणजे डोकें हा
शब्द मस्तका मध्यें येतोच व साष्टांग म्हणजे अंग लवून,
पायांवर डोकें ठेवावयाचें ते लवल्या-वाकल्या शिवाय आम्हीं ठेवितो कां?
नाहीं, मग 'साष्टांग' या अथवा 'शिर' या शब्दाचा बिलकूल उप-
योग नाहीं, उलट तो वापरणें म्हणजे मूर्खपणा आहे. तर तूं लिहि-
ल्याप्रमाणे "दोन्हीकर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून नमस्कार"
एवढेंच बरोबर व खरें आहे. अर्थात वरें मी जें "शिरसाष्टांग
नमस्कार म्हणून लिहीत असें तें चूक आहे. व ही चूक मी

१५०० ब्रॉडवे
न्यूयॉर्क शहर
नोव्हेंबर १२

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुझें तारीख २८ सप्टेंबरचे पत्र पोंचले. मजकूर समजला. अतोनात खर्च नाहीं म्हणून हिंदुस्थानांत इतक्यांत जातां येत नाहीं. कारण हातीं घेतलेलें काम चालविण्यास व त्याची जबाबदारी स्वतःचे शिरावर घेण्यास एखादा मनुष्य इकडे आल्याशिवाय मला हा देश सोडतां येत नाहीं. देशकार्य या कामाशी माझें लग्न लागलें असून बायकोला अनाथ सोडून त्याठिकाणीं जाणें पुरुषार्थाचें होईल काय याचा विचार तूंच कर. आमच्या कामाचा व्याप इतका मोठा आहे कीं रात्रंदिवस त्याबद्दल चिंता करावी लागते आणि अशी चिंता करीत असतांना केव्हां केव्हां संताप चढून डोकें दुखूं लागतें. आणि त्यांत पैशाचा अभाव. येथें, माझे विद्यार्थ्यांप्रमाणें मला आठवड्याचे १५ डॉलर्स मिळतात. त्यांतील पांच डॉलर्स भाड्याचेच जातात. दहा राहिले. त्यांत फक्त ९ डॉलर्स जेवणाचा व एक डॉलर धुण्यावळीस. म्हणजे, एक दमडीही राहत नाहीं. उलट प्रत्येक आठवड्यास कर्ज होतें. मग मला घरीं जाण्यास पैसा कोठून मिळणार? लाख लाख सहस्र डॉलर्स असल्याशिवाय मला घरीं पोंचतां येत नाहीं. फारच आठवण होते. कधींकधीं भेटण्याची इच्छा लागली आहे, पण, पण काय करणार? कसें जाणार? आणि गंगूताई, तेथें आल्यानंतर सुद्धां माझा त्रास कमी होणार नाहीं. प्रथमतः माझ्या पोटापाण्याची व्यवस्था करावी लागेल. मला पैसे कसे मिळतील याचीच चिंता आहे. मी नोकरीचा धंदा सोडून दिला. कारण राजकारणांत उडी टाकली. राजकारण अत्यंत नासलें असून भयंकर संकटें उत्पन्न करणारें आहे. म्हणून मला ~~तुझे~~ तुझे बंधू आपल्या घरींही उभे राहूं देणार नाहींत. अशा स्थितींत मी काय करावें? असो.

वहिनी व पिंडु अक्का यांच्या प्रकृती बऱ्या आहेत ना? चि. अरविंद, विपीन, यांचा अभ्यास चांगला चालला आहे काय? गंगूताई, कृष्णाजीच्या मंडळीची काय हालहवाल? आत्मारामनाना, त्यांच्या पत्नी, केशवमामा, त्यांचे बंधू व त्यांचा पिता, गणुभाऊचें कुटुंब, टेंबे यांची मंडळी या सर्वांबद्दल वारंवार कळवीत जा. मी तुझा अत्यंत आभारी होईन. फोटो पाठविल्यास नको. त्याबरोबर कांहींतरी पाठीव. सुपारी — लिंबू — पाठविल्याशिवाय राहूं काय? असल्यास एक दोन कागदी मला कुठे पाठीव. कुबडीवर वर्तमानपत्र लिहीत असेन. वहिनी व पिंडु अक्कांस माझा शिरसाष्टांग नमस्कार कळीव. त्यां कार्यांत मला केशवरावास लिहिलें आहे काय?

तुझा प्रेमळ नारायण

My dear Ramu:

May I request you to spend a little money for me. Do you mind it? Will you ask some of your agents in Bombay to buy about 16 yards of dark colored silk — not very superior nor very inferior quality — medium quality — and send it to me by registered mail! Also 2 pairs each of उपरणे and धोतरे of finer quality with silk borders. These I want not for myself but for the work I am doing here. I have written to Lokmanya Tilak and Mr. N. C. Kelkar to send me a few things. And they will do so as soon as they reach India. But I would like you to do at least that much for me. You know I need money and if you can take the leading part to get some, I shall be thankful. But that is secondary.

Will you send me a group photograph of our family? Yourself with Sitabai & her children. Bapu with his wife and child, Vinayak, Arbind, Bipin and others: then Vahini, Pittuakka, Gangutai & Maravashi. If Kamu is there, we must get her too. Will you do it? I have written for this so many times. I hope you will ~~[illegible]~~ satisfy my desire. More later.

Yours affly

N B H

N. S. Hadkar
~~A. C. NIROLA,~~
MEDICAL STUDENT,
M.C. P. S.
98 Premchand Boral Street
Bow Bazar
Calcutta

n Sadguru D

5 3

Calcutta, 29th Dec. 1912

My dear Tatya

Your letter after 15 days to hand yesterday at the exact hour & minute. We are rather late by one full day in writing you this time. The reason being urgent we could not do so yesterday. I am wonderstruck to hear about yr illness — specially of the Phthysis that you have mentioned in yr letter. I don't know what the Almighty is thinking of us. Is yr child & wife alright? Have they now gone to their maternal home? Inform.

Now be off with all the difficulties. You take rest for the whole of yr life if you want. Gyananna will stand upon his own legs very soon & he will make you free of the heavy tedious which is laid upon yr shoulders. You shall have to come here in a month or two & not more than that. On the next saturday We will send you a form of Notice to be served to

yr doctor for relieving you for ever from the monstrous work. You need not care a bit for yrself & thereby tend to increase the supposed Phthysis.

As for the letter of Kamaluannajathar we ask you to write to Kamaluanna to send the Photo, together with her जातकपत्रिका & a detailed informornaation about the family history of that girl. The underlined are quite necessary. By family history I mean — Living number of members at present, their respective character & conduct something of ancestors, Their Income, any hereditory disease, any such deaths, etc. After considering all these points we will say whether she is to be married or not. We shall be glad to receive the person from Amaraoti & deal with him very gently, but remember nothing is to be settled unless d until the above points are considered by us. Very well, I will take yr leave now.

Yours ever affectinate
Narayan S.S.

4

My dear Tatya

You will come to know everything written by Narayan here. I cannot write you anything more than this. You please send Photos of all the girls which came there to ask about me. and while writing you just write me whole of their family history. Who is this Mr Jemlee? and who is this Mr Dongare? What is their occupation? Inform everything in details. You always be informing me like that. I am sorry I am not learning anything from my dear Gangadhar. You please go to him once and tell him to write me. Ask him to see letters sent to Baba & Mr Bhicaji. Don't fail to go and see my dear Gangadhar. I am doing well and hope the same for you all. Nothing more. My Best Namaskaras to Mr Moghe, Bhau, Bhicoba & Balwant Rao. Give my ashirvadas to my dear Gangadhar.

I am your
ever affectionate
Ramo

~~[illegible]~~ ४. 6

शुक्रवार रात्री १० वाजतां

॥ श्रीगुरु ॥ तारीख - ५-१२-१२

तीर्थ. वडिलांचे चरणाचे दोन्ही कर जोडून शिरसाष्टांग चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार.

आम्ही आजच सकाळी ६ वाजतां येथें आलो. उद्या सकाळी ६॥ च्या गाडीने येथून निघून संध्याकाळी मद्रासेस जाऊं व तेथून मेलने निघून ता-८ सोमवार अगर १० मंगळवारी कलकत्त्यास पोहोंचूं. पोंचल्याबरोबर खुशालीचे पत्र पाठवीन.

आम्ही म्हैसूरकडे कुकळी जोग वगैरे पाहून आलेले मास्तर आपणास सांगतीलच. पत्रांत लिहिण्यापेक्षा तोंडी सांगितली त्यांनी सविस्तर.

आता मला निघून ८ दिवस झाले. ह्या आठ दिवसांत आपण काय काय केले असेल? तेथे काम कितपत वाढले असेल की अजी मंदच कोणकोण आली असतील? तीर्थ. पिलूअक्का व विठाक्कू हे दोघेही आले असतील का? ह्या घरी मोहीमेशी मला काय करावयाचे म्हणून तर मन स्वस्थ बसत नाही म्हणून विचारीत राहिलो.

तरी आपण हे पत्र पोंचल्या दुसरे दिवशीच ८८ प्रेमचंद बुरळ स्ट्रीट बाळकबझारच्या पत्त्यावर सर्व माने पत्र पाठवावे. म्हणजे मला

7 १२१८ ७

[illegible]

ता-१९-च्या पोंचेल आणि तेथेहून मनाचें समाधान होईल. विसरूं नये.

माझा नित्यनेम बरा आहे. काळजी करूं नये. आपण आपल्या कर्मात चुकू नये.

चि. गंगूबाई, आपले कर्तव्यकर्म नीट बजावते ना? सकाळीं उठणे, स्तुतिस्तोत्रें म्हणणे, श्रीराम विजय वाचणे, रामरक्षा म्हणणे या कामात तिने बिलकूल चुकतां कामा नये हे पूर्ण लक्षांत ठेवावे. तिचे वर्तन योग्य असल्याबद्दल मला तिच्याकडून कळले पाहिजे. चि. कावेरीने आपल्या नित्यनेमात कसूर केल्यास तिला जेवावयास सुद्धा घालूं नये. आणि मग ऐकल्यास तिला बहिष्कार घालावा.

चि. विनायक व बाळूकडे पूर्ण लक्ष असावे आणि त्यांना पाहिजे ते देऊन त्यांजकडून गोष्टी सुधारण्याचे करवून घ्या आणि त्यांचा अभ्यास करवावा. श्री तुम्हांस या गोष्टी सांगावया नको नाहीं

मागें मी पूर्वी कळविले आहे त्याप्रमाणे दर शनिवारी सायंकाळपासून मंगळवारी सकाळीं पोंचण्याची व्यवस्था केली आहे. आपण मात्र बुधवारी सकाळ रविवारी मात्र (पूर्वी प्रमाणे) पोंचेल असी पावलांत सर्वांकडून [illegible] — कावेरीने सुद्धा — पत्रें आली पाहिजेत. (एकाच पाकीटात आलीं तरी चालतील. कळावे. [illegible] वळकटीस जागा आहे

[illegible]

॥ श्रीगुरु ॥

कलकत्ता ८८ प्रेमचंद बोरळ स्ट्रीट बाळबझार
मंगळवार ता २०-१२-

अनेक आशीर्वाद विशेष:

आम्ही आपला निरोप घेऊन ता २० शनिवारी निघालो तो दावणगेरीस १ दिवस, म्हैसूरास २ दिवस, बेंगळूरास १ दिवस, मद्रासेस १ दिवस व बाकीचे ५ दिवस प्रवासांत घालवून आजरोजी सकाळीं ९॥ वाजता मंद्रास मेलने येथे सुखरूप येऊन पोंचलो. रा. गोविंद अकोलकरही काल येथें आला आहे.

आपणास रा. शंकरप्प मास्तर यांनी मी बेंगळूराहून लिहिलेले पत्र दिले असेल. आणि आपण त्याप्रमाणे केले असेलच. मी येताना आपणास दिलेल्या पत्राप्रमाणे आपण वागाल अशी आशा आहे.

वाईट स्वप्नावरून घरांत कांहीतरी धाक मेल होण्याचा अथवा झाली असल्याचा संभव आहे तरी कृपा करून काय आहे ते ताबडतोब कळवावे. गावांत प्लेग सुरू आहे. तरी जपून असावे. मुलांबाळांकडे दृष्टी ठेवावी.

दर शनिवारीं पत्रें धाडीन त्याची उत्तरें न चुकता दर बुधवारीं लिहावीत.

ती. गं. वहिनींना व चि. अक्का चि. सौ. न. प्रकाश यांस आशीर्वाद. पत्र वाचून दाखवावें. नाना

12 ~~10~~

Dr. Gunpat Subrao Hardikar L. C. P. S

98 Prem Chand Boral street

"Sadguru" Bow Bazar Calcutta

My dear Ramu 14 12/12

Yours [illegible] hand yesterday. If you receive the remaining 10 Rupees ~~you~~ please pay 3 Rs to Vaini & the remaining 7 to the same person Mr. S. N. Kulkarni of Mishrikoti. I am sorry my left eye is troubling me like anything so please take care about yours as well as of all the others health. I need not tell you about this. You shd take proper care about the studies of Vinayak & Balu and small boys. Don't think me otherwise mind, you ~~have~~ not answered my full perticulared two letters. Yours well. Can't help.

Hand over the accompanying letters to the respective boys & girls and enthusiase them to answer my letters.

My B.C. to dear Vaini & Pillu akka.

How is dear Maoshi & Baba?

Answer is expected on Saturday next.

Yours ever affe

Narayan

INDIA POSTAGE

THREE PIES

BOW- CALCUTTA
1C DEC
4.45 P.M.

HUBLI
P.M. DELY
13 DEC 12

R. K. [illegible]ade

Sherade Tumbe Co

Hubli

Bombay Presid.

रवीवार दोनप्रहरें

तारीख – २९ – १२ – १२

13 12

॥ श्रीगुरु ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद. विशेष

तुझें पत्र आतांच आले. काल चि. रामूचे पत्र मिळाले. कालच शनिवार: पत्र लिहावयाचे ते लिहिले होते [illegible] वेळा मी कामात गुंतल्यामुळे पत्र टाकले नाहीं. आज तुझ्या पत्रानंतर हें नवीन पत्र लिहीत आहे. मागील शनिवारीं माझ्याकडून बरोबर वेळेला पत्र गेले आहे. कसे मिळाले नाहीं कळत नाहीं. तू इतउप्पर बरोबर मंगळवारी रात्रीं अथवा बुधवारीं सकाळी ८ वाजावयाच्या आंत पत्र लिहून त्यांचे १वाजावयाच्या वेळेचे निघण्याआगे टाकीत जा म्हणजे मला शनिवारीं १वाजतां मिळेल आणि काळजी दूर होऊन मला पत्र लिहावयास वेळ मिळेल. ति. गं. वैनि व मुले कळघरगांस कां गेली आहेत. तुबकीला ति. गं. पिकुअक्का आहे काय? कळविणे. तुजकडून "श्रीराम" किती लिहिला जातो ते कळत नाहीं तर मागच्या सर्व कळविणे. आणि रोज दिवस कसा घालवतेस। वाचन किती होते केव्हां उठते, तेही कळविणे. घालून दिलेल्या नियमानुसार वर्तन ठेवल्यास तुझें कल्याण झाल्याशिवाय रहाणार नाहीं हें खास. वह्या पोंचल्या. पदाची पाने पाठविली आहेत. ती कोणासही न दाखवितां पाठ करावी वठवावीत पत्रांत चुका फार होतात त्या सुधाराव्या. कळावे

कलकत्ता -

रविवार ॥ श्रीगुरु ॥ ९८ प्रेमचंद बोरळ स्ट्रीट

ता. २९ १२/१२ बाळबझार

चि. सौ. कावेरीस — अनेक आशीर्वाद. विशेष:-

आज रोजी चि. गंगूताईचे एकटीचे पत्र आले. त्यांत तुझें नाहीं ... विनायक कलकत्त्यास गेल्या सारखे दिसतात. म्हणून त्यानी लिहिले नाहीं. तू लिहावयाला कंटाळलीस काय? असें करूं नको. मी हे पत्र जसें लिहीत आहे त्या रीतीने त्या नमुन्या वर हुकूम दुरदुर अक्षर लिहून स्वच्छ अक्षर काढून पत्र लिही. जे नियम तुला सांगितले आहेत त्या प्रमाणे न चुकता वागत जा. त्यांत तुझें कल्याण आहे. पत्र लिहिण्याबद्दल चि. गंगूताईस विचार व तिच्या कडून कागद घेऊन लिहीत जा. मला सध्या वेळ नाहीं. दर बुधवारीं सकाळीं पत्र लिहून त्याच वेळे टाकावें म्हणजे मला शनिवारीं मिळेल.

कळावे हे आशीर्वाद.

नारायण

~~१३~~ ॥ श्रीगुरु ॥ 15

८ प्रेमचंद बोराल स्ट्रीट,
बाऊबझार
कलकत्ता.

चि. विनायकरावास अनेक आशीर्वाद. तारीख १० मंगळवार.

आम्ही आज सकाळी ९॥ वाजतां मेलने येथें येऊन पोंचलो. चि. रामच्या पत्रावरून तें कळेलच. असो. आज १५-२० दिवस माझा डावा डोळा लकुसारखा उडत आहे. त्यावरून काय समजावयाचे ते कळत नाही. तो काय सुचविणार हेंही कळत नाही. प्रभूमर्जी. ती. ग. वैनीस म्हणावें त्याबद्दल काय करावयाचे ते करावे. आपली सर्वांची खुशाली सहा आणे खर्चून तारेने कळवावी म्हणजे मनाला समाधान होईल विसरू नये.

चि. गंगूताईस:- मी सांगितल्या प्रमाणे वर्तन ठेवीत जा. दिल्लीचे वातावरण जोरात आहे. त्यात कोणत्याही तऱ्हेचा कमीपणा येतां कामा नये. मुलां बरोबर स्नेहाने रहा व त्यांच्या डायरीवर सह्या कर. आठ दिवसाला सर्व हकीकत कळव. तारेने खुशाली कळव.

चि. शरयूस:- मी सांगितल्याप्रमाणे वर्तन ठेव आणि मला लिहून कळवीत जा. पुढे ज्यास्त हकीकत कळवीन.

चि. बापूची परिक्षा पास झाली म्हणजे कळाव.
चि. अरविंद खुशाल आहेना? चि. बाळ आला काय?
चि. विपीन खुशाल आहेना? असो. तुम्ही आपले

विनायक कृष्ण शेवडे यांस
Vinayak Krishna
Shevade
C/o Shevade's house
near Gurusiddappa's Hond
Hubli
Bombay presidency

HUBLI 3 30P.M 13 DE 12

...AZAR 10 DEC 12

16

लिखाकडे बराबर करीत जा व डायरी लिहून
तारीख ४ च्या आत मजकडे पाठवीत जा. चि. राजू
कुशला वेळेवर कागद वगैरे देत जाईल. त्याच्याकडून
तुम्ही पेन्सिली, निब वगैरे मागून घेत जा. तुम्हांला
माझी शपथ आहे कीं तुम्ही चि. गंगूताई, आबी या
सर्वांसमवेत गोडी गुलाबीने राहून चि. अरविंद व विपीन
यांना शिकवून तीन वहिनी व पिलू अक्कू सांगतील
तसें वागत जा. मला तुमच्या खुशालीची तार
शुक्रवारीं दोनप्रहरीं आलीच पाहिजे पैशाकडे पाहून
मला काळजीत ठेवू नका. नारायण.

विनंतीपत्र

डॉ० नारायण सुब्बराव हर्डीकर हे गेलीं दोन वर्षें अमेरिकेमध्यें मिशीगान युनिव्हर्सिटींत वरिष्ठ दर्जाचें वैद्यक व आरोग्यशास्त्र शिकत आहेत. गतवर्षीं त्यांना एक वर्षभराची तिसरी दर्जाची फेलोशिप मिळाली होती. त्यांचा शिक्षणक्रम पुरा होणें सर्वस्वी लोकाश्रयावर अवलंबून आहे. ते धारवाडचे रहिवाशी आहेत व प्रथम १९१३ सालीं ते हिंदुस्थानाबाहेर गेले त्यावेळीं कर्नाटकांतील लोकांनीं त्यांना थोडी मदत केली होती व पुन्हा गेल्या सालींहि त्या लोकांनीं मदत केली आहे. त्यांस मदतीची अत्यंत जरूर आहे. अमेरिकेहून परत आल्यावर लोकहितास्तव केवळ पोटापुरतें वेतन घेऊन काम करण्याची त्यांची तयारी आहे. हा त्यांचा स्तुत्य हेतु लक्षांत घेऊन त्यांच्या देशबांधवांनीं आपल्या अमेरिकेंतील बंधूला साह्य करणें सर्वथैव योग्य आहे. त्यांचे बंधु रा. रा. लक्ष्मणराव हे लोकांकडून वर्गणी गोळा करण्याकरितां फिरत आहेत व वाटेल त्या माणसाला एकंदर माहिती सांगण्यास व शिफारसपत्रें वगैरे दाखविण्यास तयार आहेत.

बाळ गंगाधर टिळक.

हरी नारायण आपटे,
प्रेसिडेंट म्युनसीपॅलिटी पुणें.

नरसिंह चिंतामण केळकर,
संपादक—"केसरी".

जनार्दन विनायक ओक,
संपादक—"लोकशिक्षण."

डॉ. विश्वनाथ चिंतामण गोखले,
एल्. एम्. ॲंड एस्.

सरदार खंडेराव चिंतामण मेहेंदळे,
बी. ए.

ए. व्ही. पटवर्धन,
म्यानेजर "आर्यभूषण प्रेस."

न्यू. प्रि. प्रेस, रामदास मंडळी, पुणें.

१	[illegible]	२५
२	[illegible]	२५
३	[illegible]	५०
४	[illegible]	५०
५	[illegible]	५०
६	[illegible]	५०
७	[illegible]	30
८	[illegible]	२५
९	[illegible]	१०
१०	[illegible]	१०
११	[illegible]	१०
१२	[illegible]	१५
13	[illegible]	२५
१४	[illegible]	6 - 12
		५[illegible] - 12

[illegible]

Saturday
2-30 P.M.
4-1-13

|| Sadguru ||

98 Prem Chand Boral street
Bow Bazar
Calcutta

My dear Tatya

I am sorry I did not receive any letter as an answers to ours as yet. We are anxious to know about your health. How are you now getting on as written by you about the Amaraoti gentleman;- Last monday at 3-15 P.M. there came a man from Kharagpur, a B.N. Ry. junction 72 miles off from Calcutta. He came to us through a third person and said that he wants to know about the conditions of marriage. We treated him very gently and requested him to stay that day but he did not. He enquired each & every thing about Ganu-anna,- his present occupation, his future aims, his family, his income etc but we answered every thing in short. Altogether we were 8 members sitting around him to answer every question of his. We gave him coffee & milk while leaving our lodge; & told him to send a photo, the horoscope (जन्मपत्रिका) & the family history, & after seeing all this we shall speak of the marriage through our

F. No. 4

1913

Page Nos: 1-~~[illegible]~~

75

brother at Poona. "What of Sounda? he questioned "that will, of course, will be settled afterwards by my brother" was the answer given to him. We gave him your address & told him to take the girl to you & settle everything there. Perhaps they may come to you.

As for the occupation we told him that we had an appointment in Assam; but my worthy Principal told me not to accept it for the dirty climate & weather. So I am working under him & he is teaching me something more of medicine for the sake of experience. We requested him to go to our principal & ask, if wanted about us, to which he denied.

We heard that the girl's age is about 12 or 13; She is the ~~brother of~~ sister or uncle's daughter of Mr. D. R. Dongare; She knows something of reading etc. She is rather beautiful - like ~~the~~ common class of women. Her father mother (sisters) are living. Her father's income is a large one & her brother Mr. D. R. D is earning 250 per mounth near Khamgaon. He is good by nature. ~~&~~ some such things. Let us know what you have learnt?

शनिवार ~~३~~ ३ ॥श्रीगुरु॥ ९८ ग्रेस्मन्ट बोरक स्ट्रीट

ता। ६-१-१३ बाळबझार

कलकत्ता.

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :—

तुझे पत्र अद्याप नाहीं. चि. रामूच्या पत्रावरून असें समजते कीं तुम्हांला माझें गेल्या मागील आठवड्याचे पत्र शुक्रवारी पोंचले. तर मग अर्थात आपल्याकडील शुक्रवारी सायंकाळीच पत्र मिळाले असेल आणि त्यांतील मजकूर आपण वाचला असेल. त्यांत मी आपणा सर्वांना दर बुधवारीं मेलवरच पत्र टाकण्यास लिहिले असतां आपण तसें केले नाहीं असो आपली मर्जी. मागील पत्र बुधवारीं दुपारी पोंचले असेल. आपणास मी पुनः विनवितो कीं शनिवारीच मला पोंचेल ~~असे~~ अशारीतीनें पत्र टाकावे. म्हणजे मनाला आराम वाटेल.

माझा डोळा मागील सोमवार पर्यंत अतिशय दुखत होता. त्या दिवसापासून आतांपर्यंत तो मधे मधे केव्हांतरी दुखत आहे. काय होईल अथवा काय झाले असेल सां[illegible]त नाहीं. ईश्वरी मर्जी त्यांत आम्हीं कितीसेंह चिंतन कर[illegible]?

ति. गं. वहिनी व मुले बगडगेरीस गेली होती म्हणे? तेथे काय काय झाले? कसें चालले आहे? किती संख्या झाली? कोण कोण गेले होते? व कोण काय बोलले? हें सर्व ति. गं. वहिनी नां विचारून मला लिहा. बगडगेरीच्या हकीकतीची मला फार जरूर आहे. येथून आणखी ४-५ दिवसांत मी कांहीं रुपये बगडगेरीस देवाप्रीत्यर्थ पाठविणार आहे.

चि. विपीनला मी सांगितल्याप्रमाणे शिकवीत

(upside-down margin note:)
रघुनाथ गणुअण्णास पाहण्यासाठीं मुद्दाम आला होता. पंढरपूर नजीक गांवात २५० रु. ~~...~~ नोकरीवर आहे. त्यांची बहीण १३-१४ वर्षांची असून पाठवून देण्यास सांगितले, व पाठवून दिले. आग्रह फार आहे - पहावे.

मागील आठवड्यात दोन गोष्टी घडून आल्या. खडगपूर नांवाच्या गावाहून एक सांगोळे म्हणून एक गांव आहे. तेथील डोंगरे नांवाचे गृहस्थ ~~मध्य~~ हिंदुस्थान लिंक करून घ्या म्हणून लिहितात. त्यांस आम्ही तूर्त फोटो व जन्मपत्रिका

असता कीं नाहीं? त्याच्याबद्दल काळजी घ्या.

~~५~~ ५ मुलांच्या डायऱ्यावर सही, तुमचे नित्यकर्म व आपला धार्मिक व ऐतिहासिक अभ्यास हा नियमितपणे ठरल्यावर हुकूम झाला पाहिजे हें ध्यानात असूं द्या. पुस्तकें वाचीत जा. लिहिणे निदान ६ पाने तरी होऊं दे. ~~घ~~ध्यान आले कीं नाहीं? चि. कावेरीस पत्र लिहावयाला शिकीव. असतु. ति.रा. वहिनी व ति.रा. पिकुअक्कास माझा शि.सा.न. प्रविष्ट करा. माझा अभ्यास चांगला चालला असून नित्यनेमही चोख रीतीने पार पाडीत आहे. काल एकादशी केली. पुढील, पुढील पत्रांत कळवावी. कळोव प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर यावे आपला नाना

दुसरें, बागलकोटहून

6

I take much pleasure in stating that Dr.G.S.Hardikar (L.C.P & S) has been personally known to me for the last 14 months during which time he has acted as my assistant.

I have therefore had exceptional opportunities of testing his skill and ability and I am pleased to state that I have always found him active, intelligent, and painstaking in his work. He possesses a good knowledge of his work and his help has always been invaluable to me. He bears a good moral character and I can confidently recommend him to any one requiring the service of an able and intelligent young practitioner.

59, Ripon Street, Calcutta.

5th. January 1913.

(Sd) Rudolph Monnier
M.B., M.S.(Edin)
Resident Surgeon (Mayo Hospital Branch)

१८ जानेवारी १९१३ प्र[illegible] ९ [illegible] बोस्क स्ट्रीट

शनिवार ५-५ वाजतां #7 बाकबझार कलकत्ता

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :—

तुजकडून या रेपेस पत्र नाहीं. वेळ मिळाली नाही काय? कां आळस आला? तुमच्या इकडील संक्रांतीच्या दिवशींच दोनप्रहरीं २-३० वाजतां, अभ्यास करीत होतो त्या वेळेला पोंचला. मी स्वत: खाला नाहीं कारण १०-मडळी स्वत:ला वाटण्यासाठीं मागून घेतला एक दिवस नंतर [illegible] कॉलेजातील मास्तरांना नेऊन दिला. मला [illegible] तरी ठेवावा. व मला तेथें आल्यानंतर [illegible]

तीन पानापेक्षा ज्यास्त लिहिणे कां [illegible]

कळवावे. ६ पुस्तकें (१॥१ रुपयांची) मुंबईहून येतील. सध्यां दोन [illegible] दोन येतील. मी विनायकास वर्गणीदार केलें आहे. एकडून माझ्या नावची पुस्तकें दोन मी नंतर पाठवीन ति. गं. पिळकूस मि. रि. सा. न. ज. करावा. माझ्या हातापाय चे इसब ज्यास्त झालें असून फार त्रास होत आहे. अब डोळा केव्हां तरी [illegible] येतीलच.

स्वत: पत्र लिहीत [illegible] नारायण

शनिवार 8 ९६ प्रेमचंद बोराल स्ट्रीट
१-२-९३. ॥ श्रीगुरु ॥
बाऊबझार कलकत्ता

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

चि. विनायकास लिहिलेल्या पत्रावरून बाकी हकीकत कळून येईल. आपल्यास लिहावयाचे ते एवढेच कीं आपणाकडून कांहीं पत्र नाहीं. अतिशः आपण जी पत्रें लिहितां ती फिरून वाचीत नाहीं किंवा विनायकास दाखवीत नाहीं असें दिसतें. पत्रानंतर तें पुनः पुनः वाचावें म्हणजे चुका सुधारतां येतात तेणे करून आपली भाषा व अक्षर सुधारतें. आज तागाईत ज्या ज्या वेळी आम्ही सतत बोलत आलों आपण चुका सुधारत नाहीं याचें कारण तरी हेंच कीं दुसऱ्यांनी सांगितलेलं बिलकूल ऐकावयाचें नाहींच. मी इतकें ओरडलों तरी आपण वीटकड्या देऊन वाचीत नाहीं हें एक व निरीक्षण करीत नाहीं हें दुसरें. असो; आपली मर्जी. आम्ही तरी किती सांगावयाचें.

चि. कावेरीसही कसें लिहावें हें शिकवावें. तिला कागदाचा एक फाटका तुकडा न देतां अर्धा कागद द्यावा पोस्टकार्ड बरोबर पाठविलें. गंगूताई, कावेरी मी स्कूलमध्ये आहे हें तुम्ही फार उपयोगी पडलां. रयांगांत ठेव. (माझा हरिभाऊ सांग. गणू अभ्यास.)

असो. सोबत पाठविलेले पद माझ्या पद्यांच्या पुस्तकांत लिहून ठेवावें. आपल्यास म्हणतां येत असल्यास म्हणावें. "धाटी" "माहेरची राजाची कन्या सगुण रूप स्वामी" अशी आहे. आणखीन पदें केली आहेत ती वेळ नसल्यामुळें लिहून काढलीं नाहींत. सवडीनुसार एखादें दुसरें पाठवीत जाईन.
चि. सौ. बाईनीस व पिऊ बाळूस शि. सा. न. - नारायण

व त्यावर प्रत्येक शब्द दूर दूर लिहण्यास सांगावे. आपल्यास समजत नसेल तर विनायक आहे व शेवटी चि. राम आहे त्यास विनाराव व त्याजकडून शिकून घ्यावे. असार. सावकाश लिहीण्यास आंही वेळ लागणार नाही. तिला कागदही दोन दोनदा तिजकडून वापरावा आणि नंतर पत्र बंद करावे. (आजा तुम्ही काय म्हणाल हे मला माहीत आहे.) वाचन कसे चालले आहे? लिहेण तीन पाना-पर्यंत आतां त्यास झाले पाहिजे कारण घरांत चि. सीताबाई, चि. आवरी व उभयतां वडील मनुष्यें आहेत अर्थात आपल्यावर कामाचा बोजा पडत नसेल हे निर्विवाद आहे. आज १५ दिवसांपूर्वी "काम आहे लिहावयाला होत नाही" म्हटले असते तर शोभले असते" आतां मात्र निदान ६-७ पाने झाली पाहिजेत एवढेच नव्हे तर पुस्तकेही वाचली पाहिजेत. क्षमा चालणार नाही. ता. २० जानेवारी १९१३ पासून ४ फेब्रुवारी पर्यंत किती लिहिले ते कळवावे. पत्राचे उत्तर जरूर. ति. गं. वहीनीस व ति. गं. पिऊताईस शि. सा. न. वि. करणे. आपला नारायण

पत्र तीन
शनिवार — ता. १ २/१३

चि. आवरीस अनेक आशीर्वाद विशेष:—

आपणाकडून पत्र नाही. चि. गंगूताईस लिहिलेल्या पत्रा-वरून तूं कसे करावेस हे कळले असेल. मी सांगित-ल्याप्रमाणे तूं करत असतेस की नाही हे मला उलट टपाली कळू दे. पत्र स्वच्छ अक्षराने दूर दूर लिहीत जा. पुस्तके वाच. वाचन आणि लेखन सोडू नको.

॥ १० ॥ श्रीगुरु ॥

[illegible]

९८ हेमचंद्र नस्कर स्ट्रीट
बऊबझार
कलकत्ता
ता. ८-२-९३
शनिवार

चि. गं. रत्ताईस अनेक आशीर्वाद विशेष: — आज [illegible]
पर्यंत तुम्हाकडून — किंवा कोणाकडून — पत्र नाही [illegible]
सांगितले असतां असें कां बरें व्हावें? अशी काय [illegible]
आली की पत्रं सुद्धा लिहावयाला तुम्हां सर्वांना वेळ
मिळत नाही? नशीब माझें की मला — देवाने मला
अशाकरिता जन्माला घातले. संकटे सोसावी, दुसऱ्याची
काळजी करावी व स्वतः गुरुबंगाल होऊन मरून जावें.
चि. रामूची प्रकृती स्वस्थ कशी आहे. कृपाकरून त्याच्या
प्रकृतीबद्दल आपण तरी कळवावे. त्याला पत्रे लिहाव-
याला वेळ मिळत नाही.

आपल्याला पुस्तके पोंचली असतीलच. सिरपेंबा
मिळाल्या ना? बाकू मी आणीन.

चि. विनायक व बाळू यांचा अभ्यास — धार्मिक
कृत्ये व इतर कार्ये कशी होत असतात हें लिहून कळवावे
सविस्तर हकीकत असू दे. चि. विपीन व अरविंद कसे
आहेत. चि. विपीनला काय काय शिकविलेस कळवावे.
जुनी पुस्तकें — मुंबईहून पाठविलेली — मिळाली कां?
असो पत्राचे उत्तर जरूर जरूर जरूर येऊ दे.
चि. गं. वहिनीस व चि. गं. पिंकु अक्कास माझा शि. सा.
नमस्कार आशीर्वाद कळवे

आपला [illegible]

॥ श्रीगुरु ॥ +० ॥

चि. कावेरीस :- अनेक आशीर्वाद तुजकडून पत्र नाही असें कां ? पुढील खेपेस न विसरतां तुम्हां कडून पत्र येईल अशी आशा आहे. कळावे.

आ.प.का. नारायण.

॥ श्रीगुरु ॥

८ प्रेमचंद बोराल स्ट्रीट
बहुबझार
कलकत्ता-१२

ति.गं. वहिनी व पिंकुअक्कास नारायणाच्या दोन्ही कर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:—

आपलें चि. विनायकाच्या पत्रांतून आलेलें आणि चार पोंचलें. येत्या रेवेपंस ...जे ता २३ रविवारीं दोनप्रहरीं आम्हीं येथून निघून पुण्यास जाणार आहो. ति.रा.रा. गणु अण्णाचे लग्न ठरल्याप्रमाणे झाले असून ते येत्या महिन्यातच उरकून टाकण्याचा बेत आहे. एवढ्यासाठीं व मदतीला येत्या पाडव्याच्या मुहूर्तावर रवाना करावयाच्या असल्या कारणाने आम्हाला आता निघावें लागत आहे. अभ्यास संपत आला आहे.

लग्नासाठीं चार मुलीं सांगून आल्या व चारही फोटो आहे.

1) बालकोट पेंथीक गोदुबाई (कापडाचे दुकान)
यांची कन्या — (नांदसंत)

2) किसने एज्युकेशनल इनस्पेक्टर (मध्यभाग)
यांच्या भावाची कन्या पुणे (नापसंत)

काय तो सर्व खुलासा होऊन लवकर मुहूर्त ठरविण्याबद्दल मी तात्यास लिहिले आहे; कारण येत्या [सत्रिक] ८ तारखेस म्हणजे पाडव्यास (वर्षप्रतिपदेस) गदग येथे गणु अण्णा–तात्या साठीं दवाखाना सुरू करावयाचे ठरले आहे. परमेश्वराची कृपा व आपणा सर्वांचा आशिर्वाद एवढ्याच गोष्टीची अवश्यकता आहे. याकरितां उत्तर ताबडतोब धाडावे म्हणजे मला शनिवारींच पत्र पोंचेल. आपले पत्र आले नाहीं तर मला पुन: आदित्यवारचे जाणे सोमवार वर पडेल; पण मला पत्र पाहिजे पाहिजे. पत्रांत, चि. रामू, बाळू व चि. गंगूताई ह्यांच्या प्रकृती बद्दल कळवावे.

लग्नास बहुतेक आपणाला सोलापूरातील 'घरडी' गांवास पुरंदरा जवळ जावें लागेल तरी तयारीत असावे. काय काय करावयाचे तें मी पुण्याला गेल्याबरोबर आपल्याला कळवीन व शक्य असल्यास गणु अण्णाला तिकडे पाठवून देईन अथवा मी येईन. लग्नासाठीं व दवाखान्यासाठीं मी या खेपेस परिक्षेस न बसतां पुढें जून मध्यें बसण्याचे ठरविले आहे. असो. पुढील हकीकत नंतर

कळावें आपला नम्र व प्रिय

नारायण

14 (तुमचे मागील पत्र आदित्यवारीं संध्याकाळी पोंचले) Please write Gaade's address Laxman

My dear Vinayak Your's to hand just now. Am doing well. Please excuse for not sending the watch as promised. I am much in want of money & I will give it to you when you will come for Ganamama's marriage to the selected place. Write soon.

Your's N.H.

My dear Balu Nothing from you as yet. Sorry. Remember, you are to obey Ramu in every respect. You show him your diaries daily. Be ready for marriage.

Narayan

चि. गंगूताईस— विनायक म्हणतो तू आजारी आहेस! काय झालें आहे. लिहिण्यांत कसूर तर झाली नाहीं ना? माझे हातांचे दुखणे ज्यास्त झाले आहे. परमेश्वराची मर्जी. ओवरीच्या पतीचा नागपुरांतील पत्ता कळवा. मी बहुतेक तेथें उतरेन त्याला भेटेन. पत्र धाडलेच पाहिजे.

नारायण

चि. कावेरीस:— तू 'श्रीराम' लिहावयाचे सोडलेस हे फार वाईट केलेस. श्रीगुरुजी त्याबद्दल शिक्षा करील हे लक्षांत ठेव. केव्हांही देवाला लिहून पाठवावे तरच आपले चांगले होते.. असो. उत्तर धाडा.

आपला

नारायण

३) सोलापूर नजीक सांगोल्याजवळ घेरडी नावाचे एक खेडे आहे तथील इनामदार रा. रा. डोंगरे यांची कन्या — (पसंत)

४) कोल्हापूर येथील रा. हर्षे वकील यांची एकुलती एक कन्या — (नापसंत)

१ले स्थळ गरीब असून चांगले नाहीं. व मुलगीही चांगली नाहीं. दुसरें स्थळ बरें आहे पण रोगी आहे. ३रें स्थळ बरें असून श्रीमंत आहे. मुलगी सतेज असून चिं.सौ. सिताबाईच्या तोंडवळ्यासारखी आहे. काळी सावळी आहे परंतु शिकलेली आहे. ४थें स्थळ मुलगी बरी नाहीं. कारण एकुलती आहे. यांत ३रें स्थळच आम्हांला पसंत पडलें. कारण मुलगी हुशार, सतेज व घरांत मंडळी पुष्कळ. यांनी एका मनुष्यास येथें मुद्दाम पाठवून गजुअण्णास बघून घेतले. व आपले मत कळविलें. या मुलीचा भाऊ अमरावतीजवळ मामलेदार असून बाप म्हातारा आहे; तीन बंधु. एक वकील दुसरा शेतकी पाहणारा तिसरा पुण्यास शिकत कॉलेजात आहे. घरची मंडळी बरी आहे. त्यांनी आम्हांस असें विचारल्या त्यावेळीं आम्हीं १००० रुपये शिक्षणासाठीं देऊन बाकी सर्व तुम्हीं पाहून घ्या असें कळविलें. त्यावेळीं ५५० सांगितले होते. ते म्हणतात कीं ५०० रुपये घ्या व सगळा खर्च आपण पाहून घेऊं. पत्रिका जुळते आहे. फक्त रुपयाबद्दलच आज २० दिवस वाटाघाट होते आहे. येत्या आठवड्यात

16

पुणे ३०

७०९ नारायण पेठ

॥ श्रीगुरु ॥

शनिवार १ डि. ७३

चि. कमलाहिस अनेक आशिर्वाद विशेष :-

आपल्याकडे सर्व आलेले पत्र लिहिण्यास फुरसत मिळत नसावी असे दिसते, कारण आज अनेक महिन्यात आपणाकडून पत्र नाही. आणि आमची येक लिहिण्याची नेत्र नसल्यामुळे ही विशेष काही लिहित नाही. माझे दिसत. डाक्टर साठी आहे. हजामहूब. पुढे कळवीन

तुझे पत्र तयार आहे.

चि. सौ. कांतेस व चि. सौ. मीनाबाईस प्रेमपूर्वक आशिर्वाद कळवीन

घरचे अपल्यास नारायणाचे दाहतो

नारायण

मी काल दोनप्रहरी बारा वाजून तीस मिनिटांनी आलो. कुणकुणा मेंगळवारी संध्याकाळी ५½ वाजता सोडले.

~~२३~~ 17

२८ ~~...~~ बोरल स्ट्रीट
बाळबझार
कलकत्ता
शनिवार
तारीख २८ ६/१३

॥ श्रीगुरु ॥

दोन्ही कर जोडून मिळवी मस्तक
ठेऊन कृतानेक शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना:-

मागील पत्रें आपणास पोंचली असतीलच
त्यांत लिहिल्या प्रमाणे परिक्षा २३ तारखेस
म्हणजे सोमवारीच सुरु झाली. चांगले
लिहिले आहे.

ती.रा.रा. तात्यांनीही काय काय पहा-
वयाचें तें सर्व पाहून टाकले व तों आण-
खीने दोन दिवसांत काशीकडे जाईल. व
पुढें पुण्यास जाईल.

अशी परीक्षा आणखी आठ दिवस
चालेल. पुढें मी येथून निघेन. आणि
पूर्वींच्याच उद्योगास पुनः लागेन.

चि. ज्ञानेशीची प्रकृती कशी आहे?
बाकीची मंडळी बरी आहेत ना?

कळावे   आपला नम्र प्रिय
नारायण

६२३

शनिवार.

चि. मंगलताईस:-

तुझे पत्र वाचून मग तुला पत्र लिहीन. बाकी सर्व ठीक आहे.

तुझा

[illegible]

R. K. Shevade,

Shevade Tembe

Hubli

M. S. M. Ry.

~~34~~ 20

98 Premchand Boral
Street Bow Bazar
Calcutta.
Saturday | 28 6/13

My dear Ramu,

A week more for my exam is required as yet. Done well.

Tatiya will leave this place in a day or two for Kashi & thence Poona. He has seen almost all places of this place.

How is dear Kaveri & Arobind?

Nothing more.

Yours.
A.S.W.

Dear
Vinay alias Balu,

Will write you in detail after I receive from you tomorrow. Study & care for your health.

Yours affly
Narayan

श्री ॐ खडकी – दवाखाना

शनिवार ता-१२-५-१२

॥ श्रीगुरु ॥

ति.गं. वहिनी व पिकुअक्का – नारायणाचे दोन्हीकर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना:–

ठरल्याप्रमाणे आम्हीं गेल्या रविवारीं दुपारीं ३॥ वाजतां निघालो व गया काशी व प्रयाग येथें क्षेत्रविधी उरकून कालरोजीं मुंबईस जाऊन आज येथें आलो. येथें आणखीन ४ दिवस राहून मी दुबळीकडे येतो. बहुतेक सोलापुरास जाईन आणि तिकडे येईन. चि. अरविंद व विपीन यांची प्रकृती बरी आहेना? चि. कावेरी व गंगूताई कोठें आहेत कारण त्यांची पत्रें आज शनिवार असतानाही आली नाहींत – श्री. विनाय[redacted]चं बाळू राफेस जातात ना?

उद्यां चि. बापूची भेट घेऊन येतो. मुलांची पत्रें मला मंगळवारीं सकाळीं पोचलीच पाहिजेत अशा रीतीने धाडला कारण त्यानंतर मी येथें नाहीं. कळावें हे विज्ञापना आपला

नम्रे वाप्रिय

नारायण.

श्री मं

Dear Ramu,

Your's to hand this morning. Arrived here safe. Alright. Leaving this place on Wednesday morn — perhaps for Sholapur. Write before that.

-Narayan.

Dear

Vinayak.

Nothing from you. Why so? Write about your health & studies on monday morn so that I may receive on Tuesday morn. I will [illegible] tomorrow.

[illegible] [illegible] रामचंद्र नारायण

Narayan.

Dear Balu

Nothing from you. Why so. You ought to have written to me before this time. I am going perhaps to Sholapur on Wednesday. Write if to tell anything to Anna. & write his address. NB

98 Prem Chandra B.
Street Bow Bazar
"Sadguru" Calcutta 5 7/13.
Saturday

My dear Ramu

Nothing from you as yet. Recd from boys. Recd from Ganu anna. Alright.

My exam is finished. Done well hope to get success.

I am leaving Calcutta tomorrow by noon 2 o'clock train via Gaya, Kashi & Prayag. Tatya is still with us & he will also leave Calcutta once for all.

I am likely to reach Poona by Friday next so please write to that addr. Nothing more. Am well. My B.N's to dear Vahini & Pillu akka. Your's ever aff

Narayan.

My dear Vinayak

You will come to know from dear Ramu's letter. I am glad Mr. Jagalap

is to be appointed a teacher of your school.
How are you going on with your studies?
Take care of yr health. Nothing more
to add. Write to Poona 389 Narayan
Peth address, so that I may receive yours
on Friday or at the most Saturday morn.
My Best Namaskaras to dear Vahini & Pillukk.

Your's Affly.
Nanasaheb.

My dear Balu

Your's to hand. You will know every
thing from the above. I am sorry you
are suffering from itches. Take Sulpher
internally. Dr. Quadros or his assistant
Dr. Vinayak will give you if you tell
him my name. Be Taking care of your health
that is the most important thing.
Nothing more for the present. Write about
your health to Poona — 389 N. Peth
address.

Your's Affl.
Nanasaheb.

२८ प्रेमचंद बडालजी बोरळ स्ट्रीट.

॥ श्रीगुरु ॥ बाऊबझार कलकत्ता

ता. ५/१२ शनिवार

ती. गं. वहिनी व चि. कु. अक्का यांस दोन्ही कर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना.- आशीर्वाद पोहोचला. माझी परिक्षा संपली. बरी झाली आहे आणखी ८ दिवसांनी काय ते कळेल. आम्हीं उद्यां येथून निघून गया, काशी, व प्रयाग करून पुढें मुक्कामी जाणार. पुण्यास गुरुवारीं पोहोचूं. आपले पत्र तेथें यावें. पुण्याहून पुढें यावयास ८-१० दिवस लागतील असा अजमास आहे. पहावें. ती. रा. तात्या अद्याप येथेंच आहे. तेही उद्यांच निघणार। माझी प्रकृती बरी आहे. चि. अरविंद व बिपीन यांच्या प्रकृतीस असावे. कळावे हे विज्ञापना. आपला

नारायण

चि. मंगताईस अनेक आशीर्वाद:-

ठरल्याप्रमाणे पत्र लिहिले. देण्याचे उंडे व पिशव्या घेऊन येतो. काळजी नसावी. आपले लिहिणे बरोबर चालले आहे किंवा नाहीं? किती पाने रोज लिहिली जातात हें न विसरतां मला पुण्यास कळवावे. पुण्याहून कलकत्त्यास तिकडे येईन. चि. बावरी डर.

बरी आहे तर तिने पत्र कां लिहिले नाहीं ? कळवावे.
पुण्यास पत्र यावें. हे आशीर्वाद.
आपला नारायण.

चि. कावेरीस. अनेक आशीर्वाद:—
तुजकडून पत्र नाहीं तर असे कां ? पुण्यास
पत्र लिही. विसरूं नको.
नारायण.

कोल्हापूर शनिवार

"श्रीगुरु" ता ९-८-१३.

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद विशेष :-

काल सायंकाळीं ५॥ वाजतां मी येथें आलो. गुरुवार ता. ७ रोजीं दुपारी ११॥ वाजतां मी जमखंडी शहर सोडून रात्रौ ९॥ वाजतां मिरजेस आलो व शुक्रवारीच श्री अंबादेवीचे दर्शन घेण्याची उत्कट इच्छा झाल्याकारणानें (मी मिरजेचे काम सोडून इकडे काळच्या काळच आलो. ८। वाजतां (रात्रौ) श्रीचे दर्शन घेऊन पुन: स्टेशनकडे आलो कारण मी एका मित्राकडे शाहुपुरींत उतरलो आहे. खरोखरी कल्पनेनें एखादी गोष्ट करण्याचे व तीच जाणता झाल्यानंतर करण्याचे कितीतरी अंतर आढळून येतें. कारण मी कोल्हापुरची देवी लहानपणी पाहिली होती, आतां सर्व हिंदुस्थान व त्यातील प्रेक्षणीय स्थळें पाहून आल्यानंतर पहात आहे. तर यावरून मला हे आढळून आलें कीं या देवळासारखें दुसरें कुशलतेनें बांधलेलें देऊळ दुसरीकडे कोठेंही नाहीं. खरोखरी माझें मन अत्यंत आकर्षण झालें.

आजरोजीं सकाळ पासून मी माझ्या कामास सुरुवात केली आहे. पहावे काय होते तें. परमेश्वर आपला पाठीराखा आहे. आम्हांस काय ! त्यानेच जमखंडी येथील माझें काम तडीस नेलें व मला यश दिले.

अ २८

आज सायंकाळच्या आंत रा. ठाकूर व साकुरे यांजकडे जाऊन चवकशी करितो व शक्य झाल्यास व वेळ मिळाल्यास मी तारळ्यास जाईन.

येथून पुढें मी कुरुंदवाडास जाईन व तेथेंच वाडीस जाऊन दर्शन घेईन आणि नंतर एखादा दिवस मिरजेस रहून पुण्यास जाईन हें पत्र पोंचल्यानंतर दोन तीन दिवसाच्या आंत जर आपण पत्र धाडत असाल तर मिरजेलाच धाडावें. नाहींतर पुण्यास.

मागील रेल्वेच्या गडबडीमुळें माझ्या हातून जमखंडीस तिकीट न लावतां बंद केलेलें पाकीट पेटींत पडलें. मी मुद्दाम घातलें नाहीं. सध्यां मी भिक्षाच मागत हिंडत असून ती मिळतही आहे, असें असतां फक्त दोन पैशाकडे पाहीन असें आपणाला वाटतें काय? छे, तसें समजूं नये. भिक्षा मागितली म्हणजे कोणीतरी धाडतोच याचें उदाहरण खुद्द जमखंडीकरांनी मजकरितां (१०००) एक हजार रुपये दिले. ते मी धारवाडला पाठविले आहेत. हें श्रेय कळावें.

ति. रा. पिकु ठाकूर व वहिनींना शि. सा. न. व्यकिंट करणें.

चि. अरविंद व विपीन यांची प्रकृती बरी आहे ना?

आपला

नारायण.

२९

Dr.

N. S. Hardikar

M. C. P. & S.

~~Hubli~~ पुणेशहर

Dated १५-६-1913. शनिवार

To चि. गंगुताईस अनेक आशीर्वाद ~~वि~~ वि.

किर्डिच्यास वाईट वाटेल की आपणाकडून या

Sir,

आठवड्यात बिलकूल पत्र नाहीं असे कां?

मी आपल्या सर्वांच्या पत्राची वाट पहात होतो.

परंतु निराश झालो.

मला येथें येऊन तीन दिवस झाले आज

शनी मी मुंबईस जात आहे. तेथें चार दिवस

राहून परत येथें येईन व फक्त कांहीं तास राहून

सिरळ कोल्हापुराकडे जाईन. मला हुबळीस जाव-

याला अद्याप १५ दिवस तरी कमिष्ठ पाहिजेत. कृपा-

करून पुढल्या पत्त्यावर पत्र धाडावे.

ति. रा. चि. उ अक्कास शि. सा. नमस्कार सांगावा

करावा. चि. अरविंद व चि. विपीनची प्रकृती

कशी आहे? आपली ओम बरी चालली आहेत ना?

कळावे. : आपला नम्र

नारायण.

~~22~~ 30

Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S.

~~Hubli~~
मुंबई, ३२ चर्नी रोड
Dated 23-6-1913.

To चि. गंगूताईस नारायणाचे अनेक आशीर्वाद विशेष.

आपले पत्र मला परवा येथे मिळाले. मजकूर समजला.

Sir,

मुंबईस आल्यापासून माझी प्रकृती फार बिघडली असून या हवेस मी अगदी कंटाळलो. करितां आजरात्री अथवा उद्यां सकाळी येथून निघून पुण्यास जातो.

आज चि. रामूच्या नांवाने मी पांच पुस्तके V.P.P. करून पाठविली आहेत. त्यात १) प्रवासिनी, २) म[redacted]ा परिचय, ३) गाईचा मंडप, ४) विवेकानंद व्याख्यान ५) चि. शंकर करितां एक इंग्लिश पुस्तक असे आहे. पहिली चार आपल्याकरितां व बाकीच्यांना वाचण्याकरितां असून पांचवे शंकरला द्यावे. V.P. बहुतेक ३॥ रुपयाची असेल ती चि. रामूस घ्यावयाला सांगावी अगर तो नसल्यास आपण पैसे पाठवून द्यावी. परत बिलकूल करूं नये. महात्मापरिचय मी येईतों वाचून ठेवावे.

आपल्या काकू 'श्रीराम' किती लिहितात हे मला माहीत नाहीं पण लिहितात ही गोष्ट खरी. त्यांच्याकडूनच आपल्याला हकीकत कळेल.

सौ. मं. वहिनी परत कधीं येणार? गणेशचतुर्थीस तरी
येतील काय? मी स्वतः गणेश चतुर्थीस बहुतेक तेथें येईन
चि. अरविंद आतां कसा आहे कळवावे. याचे उत्तर
मिरजेच्या पत्त्यावर पाठवावे विसरूं नये.

ती. गं. चि. कु. अक्कूस शि. सा. नमस्कार कथन करावा.

आपला नम्र [illegible]

नारायण

Dr.
N. S. Hardikar.
L. M. C. P. & S.

Please accept money which you receive from ... family at Kop + keep in my account on my ... your shop.

~~Hubli~~
Port Said
Dated 29th Nov 1913.

32.

To my dear Ramu

Sir, I am today at the above named port of Egyptian Government. You will be in receipt of my letter from Aden on the 2nd or 3rd — if I am right — & of this on the 16th or 17th proximo. As stated in my last we left Aden on the 24th eve at 6 P.M. & arrived at Suez yesterday the 28th night at 10 P.M. Suez is a gate of entrance into the Suez Canal which extends from Suez to port Said — 87 miles in length. Steamers require 17 to 18 hours to travel the distance & the speed is only 5 miles an hour in the Canal. The history of the Canal is interesting & I wish to publish it in one Marathi & one Canarese papers of our day. So, I don't wish to spend my time now over it.

We are likely to leave Port Said this night at about 8 P.M & then proceed further to Marseilles which port we will reach on the 4th of Dec. Today we have left behind us Asia & some part of Africa. From Aden to Port Said we required 5 days & during that period we used to see the coasts of Asia & Africa. Really it is a beautiful scenery. Today we will enter the Mediterranean Sea of Europe.

Ramu, we are receiving no proper food on board the deck. You know that we wanted to cook ourselves but as we did not get proper place we left that idea totally & now we are paying 1/2 rupee daily per head to the Company & taking from them Potatoes, Bread, butter, & Coffee twice. That's all. I have no time to describe all. I will write in detail from Marseilles. Please await.

I am suffering from itches, & eczema my hand is full of them. I don't know what happens in future.

Nothing more. my B.N. to dear Vahini & B.C. s to all youngsters
Yours aff. Nana.

पोर्ट सेद.
तारीख २८ नो. १९२३

ती.सं. वहिनीस नारायणाचे दोन्हीकर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून शिरसाष्टांग नमस्कार विनापना.

आपला नारायण आज ११ हजार मैलावर सात समुद्र ओलांडून आला आहे. त्याचे शरीर मात्र या ठिकाणी आहे पण आत्मा मुंबईस असून तुमच्याच सान्निध्यात आहे. सतत रात्र स्वप्न सृष्टीमध्ये मी तुम्हां सर्वांत बसलेला असून मजबरोबर माझी सर्व मुले अरविंद, विपीन, विनायक, बालू, शंकर, राजू इत्यादी बोलत बसली असून गंगूबाई, कावेरी, धा. इत्यादि जवळ आहेत असें दिसावयाचे दिसते. चि. गंगूताईस कितीदा (या १५-१६ दिवसांत) दुःख करताना पाहिले आहे. काय असेल ते कळेल. ती.सं. चिंतु अक्का आधार करणारी सौ. आहे का? मुलांची प्रकृति बरी आहे ना?

माझी प्रकृती बरी जरी असली तरी मला इकडच्या स्वरूपात रहाणी आहे व इथले वाटत आहे. मला एक दोन वेळ लागली होती पण त्यानंतर कोठीं त्रास झाला नाही. मजबरोबरच्या इतर मंडळींना मात्र युक्ती खाऊन (बोटीत असतां) उलट्या लागली आहे. त्यांना नकोसे.

आम्हांस जेवावयाला अलीकडे बटाटे, भात, कांदे, वरण, टोस्ट, कोफी व कोको इतके पदार्थ मिळत असून आमच्याबरोबरचे लोणचे, मसाला, चटणी, पापड व लाडू आणि वड्या हे फार उपयोगी पडतात.

याचे वर्णन मी तुम्हांला मार्सेल्सहून करेन.

३५

आतापर्यंत पांच दिवस आम्हांस समुद्रांत काढावे लागतील आणि पुढें ४ दिवस जमीनीवर राहून लगेच पुन: तेथून ८ दिवस समुद्र असा प्रवास आहे.

.. अस्तु. पुढील [illegible] [illegible]

आपला,
नारायण.

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद:-

वरील मजकूर पहा व पुढील पत्रांची वाट पहा. दरम्यान आठ आठ दिवसांनी मी पत्रें पाठवीत आहे. तुम्हीही त्याप्रमाणेच [illegible] [illegible].

मी डायरी लिहीत आहे ती इंग्लंडहून पाठवून देईन.

तुमचा
नारायण

Dear
Vinay etc. & Balu

Please await my detailed letter from Marseilles which will be posted from that place on the 6th Dec

I have kept my diary. I will send from London [illegible]

Nana

Has dear Shankar come! My B. to dear Shankar & Bapu

४ 36

कोल्हापूर शनिवार
ता. १३-९-'१३

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

कामामुळें मला गुरुवार शुक्रवारच्या संधीस हुबळीस जाता आले नाहीं.

ठरल्याप्रमाणे द्वादशीचे दिवशी काय व्हावयाचे ते झाले असेलच. मला त्या समारंभास राहतां आले नाहीं याजबद्दल विषाद वाटतो.

ति. गं. वहिनी बहुतेक तेथें आल्या असतील. ति. गं. ताई आजच तारळ्यास गेल्या. मनकाईतां ४ दिवस ज्यास्त राहिल्या होत्या.

उद्ईक मी येथून निघतो. मंगळवारी पंचमी आहे. मी पक्ष करणार! भटाना सांगून ठेवावे. उद्या परवां जर हुबळीस गेलो नाहीं तर मंगळवारी सकाळी तेथें येवूच. ~~आपण~~ ति. गं. पिळुआक्का व वहिनीस पक्षाची तयारी ठेवावयास सांगणे. कळावे. ति. गं. वाईनीस व पिळुआक्का शि. सा. न. सांगावे.

आपला
नारायण.

1913 ~~17~~ 31

याकार्डच्या मागील बाजूस दिसणारे चित्र आम्हांस हिंदुस्थानातून विलायतेस घेऊन जाणाऱ्या आगबोटीचे आहे. नंबर ३ हा पुढला भाग या ठिकाणी तिसरा क्लास आहे. नंबर १ हा मधला भाग येथें खालपासून वर पर्यंत इंजिन असून त्याच्या आजूबाजूस १ला वर्ग आहे. नंबर २ हा मागचा भाग या ठिकाणी २रा क्लास आहे. या बोटीची लांबी रुंदी वगैरे अंदाज समजलें नाहीं. याचे वजन ६॥ हजार 'टन' म्हणजे २८ लाख मणावर असून याची शक्ती ६ हजार घोड्या इतकी आहे. तासाला १३ ते १४ मैलाचा प्रवास याच्या हातून होत असून बरोबर २४ तासांत ~~क~~ ३४० मैल जाते. ~~कधी~~ कधीं ३७० मैल पर्यंत ही जाते. या बोटीवर बहुतेक १०० खलाशी व बाकीचे अधिकारी असावेत असा अनुमान आहे. सध्यां बोटीवरील तिसऱ्या क्लासांत ३० ते ३५ उतारू; ३ऱ्या (डेकवर) क्लासांत मुसलमान प्रवासी आहेत. दुसऱ्या क्लासांत उतारू असून १ल्या वर्गात असावेत असें वाटतें. बोटीवर प्रत्येक तऱ्हेची व्यवस्था चांगल्या प्रकारची असून प्रवासी फार च मजेने प्रवास करीत असावेत. फ्रेंच बोटी सारखी व्यवस्था दुसऱ्या कोणत्याही बोटीत नसते असें ऐकिवात आहे. या कंपनीच्या सर्व बोटीत ही बोट मोठेपणात दुसरा नंबर पटकावेल असें वाटतें.

CARTE POSTALE

ADRESSE

[1913] ~~49~~ 38

मार्सेल नामक युरोपीय
बंदरा नजीकच्या दर्यांत
ता. ४ प्रातःकाळ

॥ श्रीराम ॥

ति. गं. वहिनीस नारायणाचे दोन्हीकर जोडून
त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:-
आपला निरोप घेऊन निघाल्याला आज २८ दिवस झाले. या २८ दिवसांत मी आपल्याला बरीच पत्रें घातली असून एडन व पोर्ट सैद या दोन बंदराहून मराठी खुशालीची पत्रें लिहिली आहेत. वहिनी, माझी सर्व हकीकत तुम्हांला कळावी अशी तुमची इच्छा असेल नव्हे? होय, असणे साहजीक आहे, आणि ती तृप्त करणे हे माझें काम आहे. परंतु, लंडनहून मी माझी रोजची डायरी पाठविणार असून त्यांत सर्व कांहीं आलेले असल्यामुळें, पुनः येथें लिहावे असे मला वाटत नाहीं. तरी तुमच्या साठीं थोडथोडी कुठची हकीकत आतां देण्याचा विचार केला आहे.

हुबळीहून मुंबई जवळजवळ ६०० मैल जमीनीचा प्रवास
मुंबईहून एडन बंदर १६५८ मैल दर्याप्रवास
पुढें तसाच एडनहून सुएजकालव्याच्या नाक्या १३१२ मैल दर्याप्रवास
तेथून सुएजचा कालवा (अकुंचित) ८७ मैल पोर्टसैदपर्यंत
पोर्टसैदपासून मार्सेल नामक फ्रेंच बंदर १५१० मैल असें
एकूण ५१६७ मैल. यावेळा-
पासून लंडन ८॥ शें मैल असावे. अमेरिकेपर्यंतचे मैल नंतर देईन.
सध्यांतर पांच हजार मैलाचा प्रवास केला असून या प्रवासांत मला

5 39

३

अभिवचन दिले आणि हुकूम पाठविला. तेंव्हां पासून आमच्याच मसाल्या घात

लेली आमटी, त्यांत केबिज घातलेले, बटाटे, भात, रोट व कॉफी इतके

पदार्थ दोन वेळ मिळूं लागले. नंतर आमचे तांदूळ व डाळ संपली तेंव्हां

बयरामाची अथवा केबिजची भाजी चावी, फळें चावीत, भात, रोट, व

कॉफी इतके पदार्थ मिळूं लागले. व शेवटपर्यंत तेंच मिळत राहिले.

हें पदार्थ एका अरबाने (मुसलमानाने) करावे आणि ते वाढण्या इंग्रज

लोकांनी आणून ठेवावेत असें चाललेले असते. एक लांबच लांब टेबल

त्यांवर पांढऱ्या फुलांचे तांबडे कापड आंथरलेले. व सर्व जिन्नस त्यावर आणून

ठेविलेले असत येतील तसें आपणच घ्यावयाचे. एक चमचा, फुल

कोय व एक सुरी इतके साहित्य असून बशा, कप वगैरे ठेविलेले

असतात. पदार्थ नुसते पाण्यात घालून शिजविलेले (उकडलेले) असतात. आम्ही

पत्र्याच्यांत मीठ घालावयाचे, मसाला घालावयाचा व खावयाचे.

आमच्याजवळ तूप होते. तूप, लोणचे, पापड, चटणी इतके सगळे

पदार्थ घेऊन जाऊन त्या काट्या चमच्यानीच आम्ही जेवीत असूं.

आम्ही शाकाहारी सहाजण सर्व हिंदू. आमच्या खोलीतही ८ जण

हिंदू असून एक तुर्की मनुष्य होता. सर्व चांगले व जेवणाराही

आम्हीं एका टेबलावर बसत असूं. मांस खाणारेही आम्हांला

लागूनच बसतात. पण निरुपायाने तिकडे न पाहतां आम्हांला

आमचा भात, आमटी खावी लागते. आम्हांला पाहून ते लोक हंस

तात ही कारण आम्हीं भातखाऊ व ते मांसाहारी. कसेंतरी मांस

ला न शिवतां जेवण करावे लागते. या गोऱ्या लोकांना जेवणाची

-रुपी नाहीं असें मोठ्या कष्टानें म्हणावे लागते. हिंदुस्थानांत आपल्या घरीं नवताळलेली आमची जीभ त्यांच्या अन्नाचा अतिशय तिटकारा करित. वहिनी, हिंदुस्थान सोडल्याबरोबर मला माझा एक नियम मोडावा लागला आणि तसें करताना परमेश्वराला मागून केले. तो नियम कोणता म्हणाल तर स्नान न करितां खाणे. बोट लागण्याचा संभव असूं लागल्यामुळें मला खावेंच लागलें. मी मुक्कामी गेल्यानंतर माझा निश्चय पुनः कायम करीन. बाकी स्नानतर रोज करीत होतो. परंतु दुपारीं दोन वाजतां कारण एकच खोली त्यात ३५-४० लोक स्नान करणारे. आम्हांस दुपारीच रिकामी आढळे. स्नानगृहांत एक दगडाचा मोठा टब असून त्यांत दोन मोठाले नळ सोडले आहेत. या टबला खाली एक भोंक असून त्याचे पाणी समुद्रांत जाते. दोन्हीं ~~नळाला~~ नळाला समुद्रांचे खारें पाणीच असून एकांत थंड व ऊन असें असे. वाटेल त्याने वाटेल तितके वाटेल तें पाणी घ्यावें. व नंतर गोड्या पाण्याने (हें बादलीनेच न्यावे लागते) स्नान करून स्वच्छ व्हावे लागत असे. या ठिकाणी माझी एकदा फजीती झाली. ती ही कीं मी गोडे पाणी न घेतां तसाच आंत जाऊन खाऱ्या पाण्याने स्नान केले. पण सर्व चिकट झाले म्हणून पुनः गोड्या पाण्याने स्नान करावे लागले. गोरे लोक शौचास गेल्यानंतर पाण्याने पृष्ठभाग धुवत नाहींत तर कागदाने पुसतात आम्हांला पाणी नेताना पाहून ते हंसतात. एकदां म्हणजे तारीख ३० ला समुद्र अतिशय खवळला होता त्यावेळेला आम्ही सबंध दिवस अंथरुणावर पडून राहिले व कोणीही कांही खाल्ले

२ ६०४१

मुंबईला विशेषसे सौख्य झाले नाहीं. कारण जेवण तर खाणावळीचें, अर्थात आमच्या विरुद्ध. ता. १८ ला मुंबजेबोटीत बसावयाच्या दिवशी मला जेवण तर मिळेल नाहीं. नाडगीर येईतों पर्यंत, नाडगीरची काळजी सारखी जागत होती. सामान मुक्त घ्यावयाचें व आलेल्या सर्व मंडळींना संतोषवावयाचें इतकी ओझें मजकडे होती. पैकीं सामानाची सर्व जबाबदारी चि. रामनें आपल्याकडे घेतली म्हणून मला त्रास पडला नाहीं. नाडगीर उशीरा आल्यामुळें त्यालाही त्रास झाला व मलाही येथें त्रास होत आहे. बोटीत बसल्यानंतर जेवणखाणाचें कसें होईल, बोट लागेल कीं काय, या काळज्या. आम्हांस बोट म्हणजे काय व तेथें कसें वागावें, हें माहीत नसल्यामुळें पहिल्या दिवशी तर उपवासावरच दिवस काढिला. स्वयंपाक करून खावयाचा असा बेत असल्यामुळें सर्व साहित्य बरोबर घेतलें होतें; पण स्वयंपाकाची जागा गुरें अडकवून कॉटे सोडत ज्याठिकाणी बसतात तेथें असल्यामुळें आम्हांला किळस आला व त्यांच्याकडूनच जेवण घ्यावयाचें ठरविलें. एवढ्याकरितां 'जेवणाशिवाय तिकीट' काढलें होतें. नंतर प्रत्येकाला रोज १॥ रुपया जेवणाकरितां द्यावयाचें ठरवून उकडलेले बटाटे, टोस्ट, लोणी, आणि कॉफी इतके पदार्थ फक्त दोन वेळ घ्यावयाचें ठरविलें. त्याप्रमाणें ५-६ दिवस त्यांवर व घरच्या लाडवावर काढले. त्याचा कंटाळा आला. टोस्ट पचेनात, लोणी वाईट तेंव्हां मीच मुख्य अधिकाऱ्याकडे गेलो आणि आमच्याकडे तांदूळ, डाळ आहेत आम्हांला शिजवून द्या नाहींतर चांगली जागा स्वयंपाकाकरितां द्या अशी विनंती केली. तेंव्हां त्यानें आम्हांस शिजवून देण्याचें

डि. तारीख ३ प्रात:काळ

॥ श्रीराम ॥

सिसिली व मार्सेल यांमधील
मध्य समुद्राचा भाग.

चि. बाळुस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

मला क्षमा कर, इतालतले पाकीट पाठवून देतो म्हणून सांगितले असताना सुद्धां पाठविले नाहीं ही माझी मलाच लाजिरवाणी गोष्ट होय. कारण ॥ बोले तैसा चाले त्याची वंदावी पाउले ॥ अशा तत्वाचा मनुष्य मी असताना ठरल्याप्रमाणे तुझी तृप्ती केली नाहीं हें महत्पाप होय. वेदांत अशा पापाचा प्रायश्चित सांगितले आहे तें हें कीं एक पश्चात्ताप आणि दुसरा दंड. मला दंड देण्याची शक्ती नाहीं म्हणून मी पत्र-द्वारे पश्चात्ताप प्रदर्शित करून तुझी क्षमा विचारीत आहे.

माझ्यापेक्षां तू लहान परंतु तें लक्षांत न आणतां मी तुझी विनवणी करीत आहे यावरून तूं फुगून जाऊं नको. आणि तुला तितकी योग्यता आली म्हणून माझ्या सारख्या वडील मंडळीशी बेमुर्वतीने वागूं नको. कारण खरोखरी तुझी योग्यता तितकी नाहीं. लहान म्हणून लहान राहून फार चांगले हुशी होण्यांत मजा नाहीं.

मजजवळ खर्च करावयाला पैसे नव्हते. जेवढे होते तेवढ्यांतच मला व्यवस्था करावी लागली. नाहीं नाहीं म्हणतां मुंबईला माझे २०० रुपये खर्च झाले तरी पुष्कळ सामान घ्यावयाचे राहिले.

पैसे फार खर्च झाले म्हणून बुटे पाकीटच मला बरोबर आणावे
लागले. विनायकाची मोठी ट्रंकही माझ्याबरोबर पाताळांत
पडली आहे. यावरून काय समजावयाचे तें समज.

ति.गं. पिलुअक्कु व ती.सौ. मावशी यांस निराळे पत्र
या गावाहून लिहिण्यास अवकाश नाहीं करितां 'मुंबईहून
निघाल्यापासून १८ व्या दिवशीं सकाळीं मी युरोप मधील
फ्रान्स देशाच्या किनाऱ्याचे मार्सेल्स नामक बंदरास सुखरूप
येऊन पोंचलो व तेथे दर्याप्रवास संपला, पुढें लंडनला जाऊन
तुम्हांला निराळे पत्र लिहीन' अशा अर्थाचे पत्र स्पष्ट
अक्षरांत तूं त्यांना (केशवमास्तरांकडे) लिही व माझा शि.सा.
न. प्रविष्ट कर.

तूं तुझ्या सर्व मित्रांना माझा नमस्कार सांग व माझा
निरोप कळीव कीं मुलानो - तुम्ही सशक्त व्हा, धैर्यवान व्हा,
व या जगांत पाहिजे तें करण्याची धमक आणा. मातापितरें, बंधु
भगिनी व आपला देश यांवर आपल्या स्वतः प्रमाणे प्रीती करा.
म्हणजेच तुम्हांला सुख मिळेल. अस्तु

तूं जी मला पत्र लिहिशील ती इंग्रजींत न लिहितां
आपल्या मातृभाषेच्या लिपीत लिहावयाची व फार चांगली
अक्षरें काढावयाची. तुमची पत्रें १० हजार मैलांवर जावयाची
असून पुष्कळ दिवस रहावयाची आहेत. फार विचारपूर्वक व
स्पष्ट लिही. कळावे हे आशीर्वाद आपला

नाना

~~अ~~ 44

Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S.

~~Hubli~~
पुणे शहर
Dated 12-नोव्हेंबर 1913.

To चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

Sir,

तुमचा निरोप घेऊन निघालो तो येथे सुखरूप
येऊन पोचलो. चि. विनायकाला दिलेल्या पैशाखेरीज
बाकी सर्व हकीकत कळेल. आता मला विशेष जरी
काही काम नाही तरी कंटाळा आला आहे आणि म्हणून
मी तुला मुंबईहून निघण्याचे आश्वासन देतो. पण
तत्पूर्वी हे पत्र पोचल्याबरोबर तू मला एक पत्र
मुंबईच्या पत्त्यावर लिहीत जा. अशी अपेक्षा आहे.
प्रकृतीची काळजी घे आणि आपला वेळ वाचन
करण्यात व सत्कार्य यांच्यामध्ये ज्यास्त जाईल
अशी व्यवस्था कर आणि बरोबर आजच्या दिवसाचे
माझ्या पुस्तकांत नोंदी ठेवीत. पुढे पत्रे कोणत्या
दिवशी लिहावयाची ते कळवीन. आता माझा
रविवार ही मेल आणि तुझा बुधवार ही नेमाचा
दिवस ठरवावयाचा आहे.

हे. या पत्रापासून तो मी परत मुंबईला
भेटतो पर्यंत आपण सर्वांनी माझी पत्रे संभाळून
ठेवली पाहिजेत. इंग्रजी असोत वा मराठी असोत
लोकांना ... शि. सा. नमस्कार विदित करावा
आपला कल्याणाकांक्षी नारायण

ति. गं. कार्निस प्रेमपूर्वक निंबाळी शिरसाष्टांग
नमस्कार विशेष. विनंती.

आपला निरोप घेऊन निघालो तो येथे आज सकाळी आलो. रा. नाडगीर काल स्टेशनवर भेटले होते. तथापि आपल्याला भेटले असतील तर आपण त्यांस सर्व हकीकत विचारलीच मला यावेळला पत्र सुद्धां धाडविले असेल. त्यांच्याबद्दल मला फार चिंता लागली असून त्यांच्याने पुढले सर्व आयुष्य नाश पावेल असें वाटून हळहळ वाटते. काय करावे ? सुचत नाहीं. कृपा करून आपण जर परत येतील तर पुनश्च त्यांस ~~स~~ समजावून सांगावे व लवकर येण्यास सांगावे. मी शेवट पर्यंत त्यांची वाट पाहीन आणि नंतर तारीख १६ अथवा १७ ला त्यांची आशा सोडून गप्प बसेन. मी परमेश्वराला स्मरून त्यांच्याबद्दल अंतःकरण पूर्वक काम करीत आलो व पुढे करेन पण त्याच्या त्याने स्वीकार करावा. असो. मिळाले उत्तर [illegible] [illegible] मुंबईच्या पत्त्यावर धाडावे. आपला नम्र विनीत

नारायण

~~42~~ 46

Dr.

N. S. Hardikar

M. C. P. & S.

~~Hubli~~ Bombay

Dated. 19 Nov 1913.

To

Sir,

चि. गंगुताईस अनेक उत्तम आशीर्वाद :-

~~आज~~ इतके दिवस म्हणत असलेला दिवस आज
उगवला हे पाहून मला फार आनंद झाला. परंतु या
आनंदाच्या भरांत माझ्या मातृभूमीचा विरोध येणे जरी
माझ्या जिवावर येत नाहीं तरी आता अडखळून येत
आहे. मनुष्याला बडबड रगड करितां येते पण वेळ आली
कीं त्याच्या हातून कामे होत नाहींत तशीच कांहीं अंशी
माझी गत झाली आहे. तुला ~~व~~ सर्वांना सविस्तर
हकीकतीचे पत्र पाठवावे म्हणून करीत म्हणत होतो पण
दिवस उगवला - निघण्याची वेळ झाली - तरी मला फावत
नाहीं हे पाहून वाईट वाटते. ~~व~~ हिंदुस्थान सोडण्यापूर्वी
पूर्वी थोडीतरी मनाला विश्रांती मिळावी म्हणून बरीच
खटपट केली पण व्यर्थ गेली ते. मला या चार
दिवसांत झोप सुद्धां मिळाली नाहीं. त्यावेळीं नवें
तर जी कामे अवश्य होती ती कामे सुद्धां करवली नाहींत
नेहमी प्रमाणे कामाचा बोजा माझ्या शिरावर पडावयाचा
तोच पडला व मला खपावयाला लागले ते
लागलेच. रा. नाडगीर येथें परवा दुपारीं २
वाजतां आले. तो पर्यंत आम्ही दोघांचे सर्व सामान
आणले होते. पण ते आल्यानंतर पुनः त्यांचे सर्व
सामाना करितां तीन चार हेलपाटे पडून दुपार फुकट
गेली. असो जगांत असे हे चालावयाचेच -

~~४३~~ 47

आमची बोट आज सकाळी येथे आली व आज अवं-
घ्याची आम्हांस सांगण्यात आले कीं "उद्यां (म्हणजे
आज) १०। वाजतां बोटीवर परिक्षेकरितां जावयाचे असून
बोट १२ वाजावयाचे आंत मुंबई बंदरांतून बाहेर पडाव-
याची आहे. करितां वेळ न गमवितां तुम्ही हजर रहा"
आमची बरीच तारांबळ उडाली. चि. राघु मजबरोबर आला
म्हणून फार बरें झालें. त्याच्याकडून मला अतोनात सहाय्य
झालें त्यानेच माझी सामान सुमानाची व्यवस्था केली
म्हणावयास हरकत नाहीं. आणि या एक दोन मंडळींच्या
सहाय्याने आज माझें अर्धे 'लगेज' (सामान) बोटीवर
गेलें. आणि आज बाकी जाईल.

नाहीं नाहीं म्हणतां सामान इतकें झालें कीं मोठ्या
मोठ्या अशा चार ट्रंका भरपूर भरल्या असून
त्याशिवाय अवांतर बोचकीं ८-१० आहेत.

अस्तु. सध्यां वेळ नाहीं. कृपाकर

आता [illegible] अगदीं फुरसत
पत्र लिहीन त्याची वाट पहा.
नाहीं. एडनहून सविस्तर
तू उत्तर डाकेनें एडनच्या पत्त्यावर पत्र पाठव.
[illegible] मी आज
चि. अरविंद. चि. बिपीन यांना सांग कीं
भारत देश सोडून शिक्षण संपादण्यासाठीं परदेशी चालले
ति. गं. वहिनीस माझा अत्यंत प्रेमपूर्वक [illegible] शि. सा.
न. प्रविष्ट करावा. [illegible] आहे म्हणून सांगावे.

आपला नम्र प्रेमाकांक्षी
नारायण

~~४४~~ 48

चि. विनायक व बाळ यांस :- कृपा करा
कृपा करा. मला वेळ नाहीं मी एडनहून
सर्व हकीकत लिहीन. सध्यां वेळ नाहीं.

आपला नारायण

आमच्या सर्व देशबांधवांस — कीं जे जे मज
बद्दल विचारतील त्यांस नमस्कार अवश्य
सांगावा

नारायण

~~18~~ 49.

Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S.

~~Hubli~~
Bombay, Girgaon
Dated. 19th Nov. 1913.

To my dear Bapu

Sorry, Intensly sorry not to see you Sir, personally at Hubli, Dharwar or Bombay ~~to~~ & no neither a single line on a card. Really surprising it is that you did not turn to Hubli on the date once settled. I am given to understand that you left Bombay on the 7th & you were at ~~Bombay~~ Dharwar on the 10th. If you had come direct to Hubli I wd have seen you easily at least at a moment when I wanted to go so far from you all. Never mind! I shd not feel of sorry for that now. Done is done. Will you be kind enough to write me to my London address given on some other page & satisfy me? I have a mind to see & ~~am~~ very eager to see a single line ~~only~~ atleast from your pen. Be pleased to do so. I have no time to write more. I am off today. I am desperate. I am hazarding my life.. God is great I know, he must help me.

Dear Ramu leaves this tomorrow.

Educate your youngsters, bring them forward I need not tell you about it. Please write by the very return of mail, for Foreign mail leaves Bombay on Saturday at 2 P.M. nothing more

NSH

+4 50

~~Hubli~~

Bombay Coll's Mu

2051

विलायतेची पत्रें शनिवारीं न जातील तर पुन: ८ दिवस ती तशीच मुंबईस पडून राहतात. आणि पुन: दुसऱ्या शनिवारीं निघून जातात. म्हणून मी एक पत्र मुद्दाम खरडून तुम्हांला ताकीद करतो कीं तुम्ही दर बुधवारीं रात्रीं पत्र लिहून गुरुवारच्या १२॥ च्या मेलला टाकलेंच पाहिजे म्हणजे शनिवारच्या आंत सर्व तयार होतें. अगदीच जरूर तार असेल तर शुक्रवारीं पोस्टात (१२॥) घाला पण बाकी सर्व साधारण असतील तर गुरुवारीं पडलींच पाहिजेत.

मजकडून आपल्याला प्रत्येक मुक्कामाहून एक सविस्तर हकीकतीचें पत्र जाईल. आपण ती वाचून नंतरच्या तशीच ठेवावीत म्हणजे पुढें त्याचा उपयोग होईल

आपणास पत्र लिहावयाला एखादा दिवस उशीर लागला अथवा पत्र लिहिले नाहीं तरी आपण आपला गुरुवारचा दिवस मात्र चुकवूं नका. पत्रें लिहिणे ती स्पष्ट, स्वच्छ अगर मातृभाषेत लिहा. इंग्लिश लिहूं नका. याला दोन चार कारणें आहेत. असो.

हा पैठ्याचा कागद आहे. जपून ठेवा

बाबा

चि. विनायक, बाळ व गंगूताई हरितां — श्री 59.

पत्रासंबंधाने माहिती:—

मी अमुक एका गांवी जाऊन पोंचेलो पर्यंत व आपणास नक्की पत्ता कळे तों पर्यंत आपण खालील पत्यावर पत्रव्यवहार करावा

To Dr. N.S. Hardikar M.C.P.S.
C/o Thomas Cook & Son
Ludgate Circus
London

मी लंडनमध्ये फक्त ४ दिवस थांबेन त्यानंतर पुढे जाईन ~~नंतर~~ म्हणून आपण एकदोन पत्राची उत्तरे तेवढीच लंडनच्या पत्यावर पाठवावीत व बाकीची न्यूयॉर्कच्या पत्यावर पाठवावे. अथवा ता. ८ डिसेंबर पर्यंतची पत्रें लंडनच्या पत्यावर येऊद्येत व नंतर न्यूयॉर्क.

न्यूयॉर्कचा पत्ता:—

To Dr. N.S. Hardikar M.C.P.S.
C/o Thomas Cook & Son
245, Broadway
New York
U.S.A.

लंडनच्या पाकीटाला १ आण्याचे तिकीट लागते. न्यूयॉर्कला मात्र प्रत्येक पाकीटास २॥ आणे पाहिजेत.

मुंबईहून टपाल नेणारी आगबोट फक्त एकदाच विलायतेला जाते. आणि तेही शनिवारी. मुंबईहून जर

३५ ५३.

पुणें - तारीख २४ ११/१३
प्रातः ८ वा

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद :-
सोमवार

मुंबईहून धाडलेलें पत्र तुला पोंचलें असेलच. आणि आतां बहुतेक चि. रामुही डुबळीस पोंचला असेल आणि त्यानें माझ्या बद्दल सर्व हकीकत सांगितली असेल. चि. रामुनें मला अत्यंत सहाय केलें. तो नसतां तर मला या खेपेस मुंबईस फार त्रास पडला असता असें मला वाटू लागलें आहे, कारण माझी सर्व मंडळी तुला माहीत आहेत कीं फार आळशी होत. असु आज २० वर्षें तुम्हां सर्वांत मिळून असणारा तुमचा नाना आज परदेश गमन करीत असून त्याने आपला डाव साधला व हद्द गाठविली. तूं तुझ्या नानाला "चंचळ मनाचा" म्हणून अजून ही जर म्हणशील किंवा दुसऱ्यानें म्हटलें तें ऐकशील तर माझें दुर्दैव म्हणावयाचें.

गंगूताई, मी जरी प्रवासात आहे तरी माझा आत्मा तुझ्याजवळ आहे हें आज मी तुला लिहून कळवीत आहे. चि. सौ. सिपू व ताल्याची बायको या दोघीही माझ्या आगबोटीपर्यंत मला पोंचवावयाला आल्या होत्या त्या वेळीं खचित मला तुझी आठवण झाली व मी तुला सर्व हकीकत कळवावयाला त्या दोघीस ही विनविलें. 'मुंबईला येतीस कां' म्हणून विचारलें तरी तूं त्याला उत्तर दिलें नाहींस, अर्थात ति. गं. वहिनीनाही तें पसंत पडलें नाहीं. पण मला फार वाईट वाटलें. निरुपायानें स्वस्थ बसावें लागलें.

नाना

कोंबड असेलको दुसरी चित्रें तुम्ही स्वतः पहा व छापखान्यातून मकुण्ड जर आला तर त्याला द्या अथवा विनायक किंवा बाळू बरोबर पाठवा. तुम्हांला हा संदेश एक प्रवास्याबद्दल मी त्याला लिहिलें आहे.

मी परत हिंदुस्थानांत येईन त्यावेळला तरी तुळा नि श्रिमा यक, बाळू, शंकर वा बापू बरोबर यावे लागेल. हे आतांच सांगून ठेवितो.

आगबोटीचे चित्र व त्याचे थोडेसे वर्णन या पत्रासोबत मी पाठवीत आहे, ते पहा. माझी रोजची डायरी, मुंबईपासून मी ठेविली आहे, ती लंडनहून सविस्तर पाठवून देईन. त्यांत सर्व कांहीं लिहिले आहे म्हणून यापत्रांत विशेष कांहीं लिहीत नाहीं. आणि मी वर्तमानपत्रांतून लेखही प्रसिद्ध करणार असून ते तुम्हांला वाचावयाला मिळतीलच. माझ्या [खो]लीत सर्व हिंदुस्थानांतीलच लोकं असल्यामुळें मला विशेष [त्रा]स पडत नाहीं. बोटीवर आम्हीं हाताने करणार होतो [म्ह]णून डाळ, तांदूळ, मुंबईहून घातली परंतु स्वयंपाकास जागा [नस]ल्यामुळें आम्हांला त्यांच्याच हातचे अन्न खावें लागते [प्र]त्येक दिवसाला एकेकाला १॥ रुपया घेतात आणि बटाटे रोट- लोणी व कॉफी इतके पदार्थ जेवावयाला देतात. आज सहा दिवस दोन्ही वेळ आम्ही हेच पदार्थ खात आहों. मधल्या वेळी डिंकाचे लाडू, वड्या, शंकरपाळी वगैरे खाऊन दिवस काढले. मला एकच दिवस बोट लागली व एकदांच ओकलो. स्नान समुद्राचे पाण्याने प्रथम करून नंतर दोन चार (तांब्ये) गोडे पाणी घ्यावे लागते. नित्य स्नान होते येथें मात्र 'लाजाचे आधी' मला खावे लागले. निरुपाय झाला. अ.सौ. चि. अरविंद व बिपीन यांची प्रकृती संभाळ. सर्वांना आशिर्वाद. ति. गं. वहिनींना शि. सा. नमस्कार. तुझा अण्णा

तूं अनेक वाचन वाढीव, लिहिणे कर इंग्रजीत तुझें काम केल्यासारखे होऊन तुमच्याला अत्यंत प्रिय होशील. ८५

~~८५~~ 56. Bombay Girgaum
18th Nov. 1913

चि. [illegible] यांस अनेक आशीर्वाद

[illegible] दोन [illegible] [illegible] फुरसत [illegible] [illegible] आहे [illegible]

[illegible] २०० [illegible] [illegible] आहेत [illegible]

[illegible] आहे [illegible]

[illegible] आहेत [illegible]

[illegible]

~~46~~56

INDIA POST CARD

INDIA POSTAGE

BOMBAY ... 13 P.M.

WRITING SPACE

[illegible]

ADDRESS ONLY

HUBLI 20 NOV 13

[illegible]

Hubli

S. M. C.

३५७

Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S.

~~Hubli~~
मार्सेल नजीकच्या दर्यात.
Dated. ४ - डिसेंबर 1913.
प्रातःकाळ.

To चि. रामूस अनेक आशीर्वाद :-

मी मुंबईस तुझी रजा घेतल्याला आज बरोबर Sir, १६ दिवस झाले. आज मी माझ्या सर्व मालासह हिंदकालिका बरोबर घेऊन युरोपांतील फ्रान्स देशाच्या किनाऱ्यावर उतरणार आहे. आणि तेथें रात्री ८॥ वाजतां आग गाडी पकडून उद्यां तारीख ५ रोजीं ११ वाजतां जेवणाच्या वेळेला पारीस शहरास जाणार! हें शहर पहावयाला बरेच दिवस लागतात, पण मला दिवस खर्च करावयाचे नाहींत म्हणून फक्त तारीख ६ व ७ हे दोन दिवस त्या ठिकाणी घालवून तारीख ८ला सोमवारीं प्रातःकाळीं लंडन शहरास पोहोंचणार। असा कार्यक्रम ठरविला आहे.

रामु, मुंबईतील पांचच दिवसाच्या अवधीत तुला आमच्या बरोबर असलेल्या मंडळीचा उत्साह कळून आला असेल. प्रत्येक गोष्ट मला स्वतःला करावी लागत असून पैसा, सामान, मुलांचें धोरण, किंबहुना सर्वांचा प्राण यांची मला रात्रंदिवस काळजी करावी लागते. आणि तेणेकरून मला सौख्य कधींही मिळत नाहीं. मुंबईतील गडबडीमुळें आम्हीं विशेष कांहीं विसरलो असें नाहीं तर पुष्कळ सामान घ्यावयाचें सोडलें. वाडगीरचा ओव्हरकोट, बिस्किटाचे डबे, फळफळावळ, कांहीं पका मेवा इत्यादी घ्यावयाचा पाहिजे होते परंतु मनाच्या अस्वस्थतेमुळें मला कांहींच सुचलें नाहीं. म्हणून आगबोटीवर थोडी पंचाईत पडली.

जातांना मी काय काय करेन हें वेळोवेळीं तुला कळतच जाईल.
M58 राघु, निघावयाच्या दिवशीं तुझ्याशी जर मी नीट
बोलले नसेन तर मला क्षमा कर. मी मुद्दाम बोलले नाहीं
असें नसून वर सांगितलेल्या अनेक कारणामुळें बोलले नाहीं.
मी सर्वस्वी तुझा आहे. तू माझे हे यापूर्वीचे सर्व अपराध
क्षमा कर आणि पुढें अत्यंत प्रेमानें — जगांत ~~कसा~~ प्रेमाचें
अस्तित्वच नसलें पाहिजे — आपण वागूंया. आजपर्यंत
कितीदां तरी तूं माझ्यावर रागावला असशील, किती एकदां
तरी मला नाहीं नाहीं ती दूषणें दिलीं असशील पण तें आतां
सोड आणि पूर्वीचा राघू व पूर्वीचा नारायण ही रूपें टाकून
आपण नवीन तेजःपुंज रूपें धारण करूं या, आणि या जगांत
काय आहे तें लोकांच्या निदर्शनास आणूं या.

नाडगीर यांस नको नको म्हणत असतांना सुद्धां मी
परदेशास घेऊन जात आहे. एवढेंच नव्हे तर कांहीं एक
सुद्धां येत नसलेला मुंबईतील सोबतीदार निकाळकर यांसही
मी गळ्यांत घालून घेतलें हें पाहून तुम्हांला आश्चर्य वाटलें
असेल. पण तसें करण्याचें बिलकूल कारण नाहीं. कां, कीं,
आपले हिंदु लोक जितके हिंडतील, फिरतील तितके थोडे
असून, त्यांना आपली उन्नतावस्था करून घ्यावयाचा मार्ग
हाच एक आहे कारण या योगें अनुभव माहीत होऊन परकी
लोकांत व आपणांत काय काय फरक आहेत हें कळू लागतात
असें मला वाटत असल्यामुळें मला याप्रमाणें करावें लागलें.
बाहेर जाणारे मूर्ख, अकल शून्य जरी असले तरी पत्करलें पण
त्यांना बाहेर काढून अमुक अमुक मार्गानें जा म्हणून सांगितलें
म्हणजे बरीच कामें होतात. इतकेंच कीं मार्गदर्शक ठेवावा
लागतो. तो नसेल तर मात्र परदेशांत यांचें मरणच.
नाडगीरचा मार्गदर्शक मी असून गोविंदाबरोबर तोही किती
व कसा पुढें होईल याचें लोकांला परत गेल्यानंतर उदाहरण

४ होईल. बाकी या दोघांवर अमेरिकेस गेल्यानंतर मी निर-
निराळीं कामें सोंपविणार असून त्यांच्यावर थोडथोडी जबा-
बदारी टाकणार आहे. वेळोवेळीं तुला कळवत राहीन.

राघराय! तुला एक विनंती, अंतःकरणपूर्वक तुला एक
विनंती करितों ती ही कीं तूं आपला हमरी तुमरीचा स्वभाव
काढून टाक. आज सर्व मुलांबाळांशी हसून वागत जा.
असें करण्यांत तुझा जितका फायदा आहे तितका दुसरा
कशांतही नाहीं हें तूं ध्यानांत आण. आपल्या मंगूताईला
लक्ष देऊन तिला प्रत्येक गोष्टींत संतोषवीत जा. तिला या
जगांत घरकोंबड्याप्रमाणें एकटीलाच कंटाळवाणें, दुसऱ्याचा
दास बनून राहावें लागणार आहे. तर कृपाकर तिला लाग-
तील तितके पैसे दे. कांकूं करूं नको. तिलाच पैसे, तिला
अशारीतीनें तरी खर्च करूं दे. अशारीतीनें तरी आराम वाटूं
दे. आतां पैसे खर्च झाले तर पुढें काय याची काळजी नको
कारण ज्यानें जन्माला घातलें तो कांहीं तरी व्यवस्था करील.
मंगूताईसारख्या एवढ्याशा बाळेला जर ब्रह्मचर्य व्रतानें या
जगांत दिवस काढणें अवश्य आहे तर मलाही काढता आले
पाहिजेत अशा तऱ्हेनें माझें मन तयार झालें आहे. आणि
तिच्या सुखाकरितां मी आपला प्राण — तिच्याच नव्हे तर
रंडकेल्या गांजलेल्या सर्व लोकांकरितां आपला प्राण — देण्यास
तयार आहे, तर मंगूताईच्या पुढील आयुष्याकरितां पैशा-
ची काळजी सोडून दे. आम्ही दोघेही (तूं व मी) पुढें आहोंतच
पण आतां तिला लागेल त्याला पैसा दे; (बाहेर कामाला
खर्च करूं नको म्हणजे झालें) हिशेब ठेवून ठेवावयाला सांग
तिला स्वतःची (दुकानातून नको) पुस्तकें आणून दे आणि
तिच्याकरितां एखादें मासिक सुरू कर. एवढी मला भिक्षा
घाल. मी पदर पसरून तुझ्याजवळ मागणी करीत आहे.

दुसरें दर आठवड्यास गुरुवारच्या गुरुवारी ~~आ~~
तूं सर्वांकडून पत्रें घेऊन मला पाठवीत जा. माझा पत्ता

2

राजभाऊ, अशा स्थितीत मी मुंबई शहर सोडले. बंदरावर
तुम्ही सर्व जण आला होता, फोटो घेतलात, मजा केलीत, तुम्ही
सर्व जण बोटीत बसून बोटी जवळ आलात इतके सगळे चालले
असताना मला कोणाशीही शांतपणे बोलावयाला सुचले
नाहीं. याचे कारण मनाला झालेला भयंकर त्रास. एक
तर कंदीकर मेले अशी तार आलेली. या तारेने मला
सुचविले कीं पुढा पुढें मदत मिळणार नाहीं. कारण याच
पुरुषाने पुढें सहाय्य करण्याचे अभिवचन दिले होते. दुसरे
तुम्हां सर्वांचा वियोग. गावात बसलेल्या तुम्हां सर्वांचा निरोप
घेताना मी कितीही शांतपणा व धैर्य दाखविले तरीसुद्धां
मला अंतरात फार त्रास होत होता. कसा तरी सर्वांचा
निरोप घेतला पण तुझा निरोप कसा घेतला हें माझे मला
कळले नाहीं. "तुझा पिता जाय" "तात्याकडे आहे तो तुला
देईल" एवढे उद्गार काढल्याचे मला स्मरते फक्त तुम्ही
बाबा पावती झाली. मोडक, गोविंदराव पंडीत, कमलदानी
वगैरे मी 'दुःख करूं नको, कसें तरी होईल' असें ज्यावेळेला
सांगितले त्यावेळेला Remember, It is a lion heart
एवढे सर्वांना उद्देशून सांगितले व सिंधूस जगताईला
सर्व मजकूर लिहिल्याबद्दल सांगून हरिभाऊस विनायकाला
पार करण्याला कळविले एवढें मात्र मला स्मरते. राजू,
खरोखरी हा सिंहाचा बच्चा आहे असें तूं समज, तो
आजपर्यंत कशालाही डगमगला नाहीं आणि पुढें तो कोणाला
डरणार नाहीं. याचा जनक कष्ट करितां असून त्याला ती सहन
करावी लागणारच. पण त्याला एकाची अपेक्षा आहे. आणि
त्याच्या शिवाय त्याला कांहीं करतां येत नाहीं. तें काय तर
तुम्हां सर्वांची — माझ्या प्रिय मंडळीची — प्रीती व प्रेम. माझ्या
वर असलेली तुमची प्रीती तुम्ही कायम करा - म्हणजे ती दुप्पट
वाढवा म्हणजे मला जोर येईल आणि हा सिंहाचा बच्चा
जगतात अतिशय भयंकर काम करून दाखवील. आज मी
आपल्या मातृभूमीत नसून स्वतंत्रशः परकी राज्यात आहे

मार्सेल्स, तारीख ४ डिसेंबर '३२

॥ श्रीराम ॥ सकाळ गुरुवार

चि. गंगूताईस नारायणाचे अनेक आशीर्वाद विशेष :-

पोर्टसैदहून धाडलेले पत्र तुला तारीख १८ ला मिळेल आणि हें तुला २१ किंवा २२ ला पोंचेल. ही पत्रेंच तुला माझी खुशाली कळवितील आणि तेवढ्यावरच तुला संतुष्ट राहवे लागेल.

दुबळीहून तूं लिहिलेले - तुझ्या हातचें असें - मला एकच पत्र आहे आणि त्यानंतर मुलांचीच दोनचार आली. शुद्ध तुझ्या हातून लिहिल्या गेलेल्या पत्रांची मी लंडन शहरी वाट पाहीन आणि माझ्या मनाला आराम देण्यासाठीं तुझी भरपूर मजकुरानी भरलेली पत्रें दर आठवड्याला अमेरिकेस येत जातील अशी उमेद आहे. गंगूताई, मनुष्य पृथ्वीच्या पाठीवर कोठेंही गेला तरी त्याला आपल्या-घरांत बसून मुलां बाळांत खेळत असताना दिवसभर ज्या सूर्याचें उजेड स्पर्शाने वा दर्शन घडते, रात्रीच्या समयीं तारांगणांमध्ये उगवून सर्व जगतास रमविणाऱ्या चंद्राला पहावयाला मिळते, जो वारा आपल्या गंधयुक्त स्पर्शाने आनंद वा दुःख उत्पन्न करितो, तोंच खरोखरी तोंच वारा, तोंच चंद्र व तोंच सूर्य यांचेच पृथ्वीवरील इतर सर्व ठिकाणीं अवलोकन करण्यांत येते. मी दुबळीस असताना, मला ज्याच्या प्रकाशांत आपली नित्य नैमित्तिक कामें करितां येत असत तोंच सूर्य आज ४॥। हजार मैलावर प्रकाशत असून त्याच्याच उजेडांत येथील लोकही आपली कामें करीत आहेत. तोंच सर्व

२61

तुमचा मनोविकार! मला आनंद देणारी दुसरी एक वस्तू आहे, असें
मी म्हणतो, ती कोणती हें तूं तुझ्या चलाख बुद्धीने ताडलें असशील.
आणि कदाचित् पत्र वाचण्याच्या भरांत - आनंदात - तुला विचार
करावयाला वेळ जर मिळत नसेल तर मी तुला सांगतो. नीट
ऐक. ती वस्तु दुसरी कोणती नसून 'स्वप्नसृष्टी' होय. आज
मला तुम्हां सर्वांना सोडून २४ दिवस झाले. या २४ दिवसांत
असा एकही दिवस गेला नाहीं कीं मी तुम्हांला पाहिलें
नाहीं व तुमच्याशी बोललो नाहीं. रोज तुमच्याशी मी गप्पा
मारतो. रात्रौ निजतांना तुमचेंच ध्यान - अर्थात् स्वप्नाच्या
अवधीत प्रिय वहिनी, प्रिय अक्कू, मावशी, सर्व मुलें, राघु.
इत्यादी सर्व येतात आणि माझ्याबरोबर संबंध रात्र
काढून पहांट झाली कीं निघून जातात. या पांचसहा स्वप्न-
मय तासांत मला फार अत्यानंद होतो आणि नंतर मात्र
जगताकडे डोळे उघडून पाहूं लागलो म्हणजे मात्र मी, माझी
जागा, माझ्यापुढ्यांत [illegible] विजेचा दिवा आणि चाफ्याती
ही आगबोट उडून जाते. झालें, सर्व आनंद मावळतो.
आणि पुनः आपलें रहाट गाडगें सुरू होतें. स्वप्न तें स्वप्न
त्यांत खरेंपणा नाहीं हें लक्षांत ठेवलें पाहिजे. अस्तु.

आतां आपण निराळ्या विषयाकडे वळूं. तूं बहुतेक
आपलें केवळ वाचन चालू ठेविलें असशील. आणि तसें नस-
ल्यास तूं एक महत्पाप करीत आहेस हें लक्षांत ठेव. तुला

४62.

माझ्यावर भरंवसा आहेना? तर मग माझें तुला हेंच सांगणे
आहे कीं 'गंगूताई तुला वाटते तशी तूं दीन असून तुला माता
नाहीं हें खरें मानलें तर तूं अंधकारात आहेस असें ठरलें,
लक्षांत ठेव कीं परमेश्वरावर विश्वास ठेविला कीं आपल्याभोंवती
एकदम उजेड (आपल्या स्वतःसाठी) पडतो. आणि त्यायोगें अंधः
कार नाहींसा होऊन आपल्याला दांडगी शक्ती प्राप्त होते.
त्यायोगें आपण दुसऱ्यावर उपकार करूं शकतो. म्हणून तूं
परमेश्वरी धांवा कर आणि त्याला आळीव. दीन झालेल्या
व गरीब लोकांकरितां मी जगन्नियंत्याचा रोज धांवा करून त्याची
प्रार्थना करीत असतो. त्यांत तुझ्याबद्दलही प्रार्थना होत
असते. तूंही माझ्याकरितां ईश्वराला आळीव आणि मग
रंजलेल्याला तार. "जे कां रंजले गांजले। त्यांसि म्हणे जो
आपुलें॥ तोचि साधु ओळखावा। देव तेथेंचि जाणावा॥" ही
तुकारामोक्ती ध्यानांत ठेव आणि त्याप्रमाणें वर्तन कर.

माझी डायरी मी लंडनहून पाठवून देईन. तूंही तुझी
रोजची डायरी पाठवून देशील काय? फार आनंद होईल.
तूं कोणकोणती पुस्तकें वाचलीस व वाचतेस, काय काय लिहिते-
स, दिवस कसा घालविलेस वगैरे सर्व लिहीत जा. परदेशांत असलेल्या मला
तुमच्याकडून प्रत्येक गोष्टीची डायरी यावी वाचावी असें
वाटते. तुम्हांलाही असेंच वाटत असलें पाहिजे. तुमची इच्छा मी
पूर्ण करतो. तूंही माझी कर. असो. चि. अरविंदाला व चि.
विपिनाला एक एक आशीर्वाद दे एवढें सांगून व ठरलेल्याप्रमाणे केवळ
पत्र लिही म्हणून विनंती करून हें पत्र पुरें करतो. तुझा प्रिय
नानण्णा

प्रतिमांच्या आनंदवित आहेत आणि तेंच या परदेशांत मला संतोषवीत. सूर्य, चंद्र, तारांगण, आकाश व मंजुळ वारा यांकडे पाहूनच मला माझ्या प्रिय मनुष्यांशीं भेटीची व त्यांच्याशी चार गोड शब्द बोलण्याची तृप्ती करून घ्यावी लागेल. प्रिय मनुष्याला प्रीतीची किंमत किती असते हें सांगणे नलगे, कारण त्याला तें माहीत असते. तुला पुनश्च सांगण्याची अवश्यकता नाहीं. गंगूताई, सूर्यादिकांपेक्षां मला आनंद देणारी आणखी एक वस्तू आहे. आणि ती वस्तू तर प्रत्यक्ष तुम्हांला — घरच्या सर्व प्रिय मंडळीला — अचानक अकुलीनाच्या कौटिक प्रयोगाप्रमाणे — माझ्या पुढें ५-६ तास आणून उठवितें आणि तेवढ्या अवधीत मी सुखेनैव आनंदात पोहत असतो. सूर्यचंद्राकडे पाहून एवढेंच म्हणावयाचें कीं "हा चंद्र व हा सूर्य आज डुबकीला गेला होता, त्याने माझ्या गंगूताईला, अरविंदादि मुलांना, बहिणींना पाहून त्यांच्यावर आपली किरणे टाकली असतील आणि त्याच किरणांचा — माझ्या मंडळींना स्पर्श केलेल्याच किरणांचा — तो माझ्यावर वर्षाव करीत असेल. अहाहा! खरोखरी धन्य मी, हा सूर्यचंद्र आहे म्हणून माझ्या मंडळींचा खरोखरी अंगस्पर्श व हस्तस्पर्श मला होत आहे" असा भास होतो व तशा प्रकारची वाक्येही माझ्या तोंडून बाहेर पडतात. कोणीही नाहीं असें पाहून मी आगबोटीवरील डेकवर जात असे आणि व्योममंडळाकडे पाहून समाधान पावत असें, परंतु गंगूताई, हा सर्व भास आणि

Marseilles
4th Dec 1913.

My dear Shankar,

I have no time to write in marathi so, let me hurry up in English. Excuse me, dear Shankar for not having sent you my Canvas boots as promised. I was short of money & I could not but take that pair with me. Excuse me. I will write you in detail from London. How have you done in Exam? Where is Bhaskar? Write every week.

Your's affly
Nana.

Dear Bapu

You might be in receipt of my letter from Bombay. I expect your's at London, after which I wish to write you in detail.

Your's affly
Narayan

65

my dear Shankar
Tell my B. C. Wall
my Lingayat & Brahman friend
who gave me a helping hand
at the time of my departure from
India.

66

५

नाहीं. नागगिरि नाम. ओळके. त्याना नांस झाला.
(कॉमनवेल्थ)
आमच्या खोलीतच, तोंड पुसण्याकरितां २ टसें ठेविली होती. पाण्याचे
ओळखोळाके २ झारे होते. आम्हांकरितां एक एक टॉवेल तोंड वगैरे
पुसावयाला दिला असून जेवणाच्या वेळेकरितां — कपड्यावर खरकटे
पडूं नये म्हणून — एक एक टॉवेल-लांबसा-दिला होता त्याला आम्हीं
'फुड् तिकेट' असें म्हणत असूं. अशा रीतीनें, आम्हीं दिवस काढीत
पुढचा प्रवास आक्रमित चाललो आहों. लंडनहून काय कळवावयाचें
तें पुनः कळवीनच. चि. अरविंदाची व बिपीनची प्रकृती संभाळा.
व चि. गं. भाईला लिहावयाला वेळ द्या. चि. कावेरी आली
काय? चि. सौ. सीताबाईच्या प्रकृतीबद्दल काय खबर? मुली
बरी आहेना? सर्व हकीकत आठवड्याच्या आठवड्याला मला
कळेल अशी व्यवस्था करा. हीच विनंति —
आपला नम्र व प्रिय
नारायण —

चि. विनायक! आतां तुला आशीर्वाद देऊन पुढें सरसावलें पाहिजे.
आजच बोटीतील आमच्या शेवटच्या दिवस. सर्व बांधाबांधी करून
लंडनला पाठवावयाचें सामान-लंडनला पाठवावयाचें; आणि जवळ ठेवा-
वयाचें-जवळ ठेवून घ्यावयाचें; त्यांतल्या त्यांत पैसे थोडे खर्च
करण्याचा प्रयत्न करावयाचा. हें सर्व आज्हें मलाच केलें पाहिजे. आणि
हुबळीला व पुण्याला अशी दोन पत्रें लिहावयाची. ही पत्रें किती झाली
आहेत याची कल्पना तुला हुबळीच्या पत्रांवरून झाली असेल. फार
गर्दीमुळें तुला विशेष कांहीं लिहितां येत नाहीं. तरी सर्वांच्या पत्रांवरून

तुला बरीच माहिती कळेल यांत शंका नाहीं.

परदेशास गेल्यापासून पाश्चिमात्य लोकांची, गोऱ्या लोकांची हिंमत व त्यांची उद्योगप्रियता बिलकुल कळत नाहीं. ॥ पाण्याविणा मासा जैसा तळमळे । जावे त्याच्या वंशा तेव्हां कळे ॥ अशी एक उक्ती आहे. त्याप्रमाणे युरोपचे लोक भौतिक शास्त्रांत किती पुढें गेले आहेत याची कल्पना तेथें गेल्या शिवाय होत नाहीं. काल (ता. ३०) सकाळी या बोटीच्या मुख्य कप्तानाने मला बोलावून पाचारिले होते. त्याच्याकडे जाऊन त्याला हिंदु लोकांची चांगली व्यवस्था केल्या-बद्दल त्याला शाबासकी दिली व अशाच तऱ्हेने पुढील लोकांस सहाय्य करावयाला विनंती केली. त्याने आम्हां सर्वांना आपली आगबोट दाखविली. इंजिने तर इतकी भयंकर आहेत कीं मला या लोकांच्या कर्तृत्व शक्तीचे कौतुक वाटले आणि आमच्या हिंदु लोकांच्या मागासपणाबद्दल खेद वाटला. त्याने Wireless telegraphy दाखविली. आपली बसण्याची जागा, बोटीची व्यवस्था, सर्व कांहीं दाखविले, त्यावेळेला मला आनंद झाला. आणि जितकी मुलें परदेशाला जातील तितकी थोडी— निदान हें तरी पाहून जातील असें वाटले. माझ्या मनांत लगेच आले कीं चि. विनायक, भास्कर आणि आणखी एक दुसरा संबंधीदार यांची एक गट्टी करून त्याना परदेशाला पाठवून द्यावे. झाले, तेथें काय उशीर! माझ्या मनाने ठराव पास केला व तुला आज्ञा केली कीं परदेशाला जावयाच्या तयारीने तूं आपले शिक्षण शिकीव मी वर सांगितल्या प्रमाणे तुला परदेशांस पाठवीत आहे. पत्ता कळविला आहे. गंगूताईकडून पत्रें घेऊन पत्रें पाठवीत जा

नारायण.

1. ~~34~~ London 12th 12-13.
68 Friday.

My dear Rama

I expect your letter of all the particulars tomorrow. The mail arrives here this night & I receive them next morning. I need not write you anything as regards my own state of things for you will come to know through the other letters. Have you received my letter from Talyta? If not write him please & ask for it. Today I am writing to more than 6 persons. I have no time to attend to all these. Here I bought an overcoat for myself of Rs 27. two underwares of 10 each; Boots of Rupees 10. Fountain pen of 9 Rs. Socks of a Rupee each & some other things. So I was obliged to spend more than 75 per head here. By the by its too much expense for a man like me. I have now reserved a ~~ticket~~ Berth for ~~two~~ New York. I paid Rs 207 each person. On the whole I shall have to spend more than 100 Rupees more for all

2 ~~4~~069 Canarese

I shall be glad if you write a clear hand. I don't want English.

Please let me know whether you had been to Bagal Kot. How is your baby & better half? Are they alright. Whose face your baby has adorned? Yours or ~~you~~ its mother's? Perhaps yours. What is its name? Write in detail. When do you mean to bring them home?

Has Bapu gone to Kalghatgi? What College he intends to join? Where is Bhaskar? Has dear Kaveri Come? my Ashis to her.

Please inform Dada & others that I am alright. I said I wanted to write Dada separately from this place but sorry I have no time at all. Once I settle at New York I will do so. Excuse me. I will take your leave now. Please write every week. Don't fail.

Yours affly

Narayan

70

१९ किंग हेनरी रोड

॥श्रीराम॥

हॉम्पस्टेड. नॉ. वेस्ट.

लंडन, तारीख १२ शु. डिसेंबर. २३

ति. गं. वहिनीस चि. नारायणाचे त्रिकाळ शिरसाष्टांग नमस्कार

विज्ञापना ऐसिजे :-

मार्सेलजवळ बंदराहून लिहिलेले पत्र आपल्याला या पत्राबरोबरच मिळेल असें वाटते कारण ज्यांच्याकडे तें पत्र दिले होते त्यांस विसर पडून त्यांनी मेल गेल्यानंतर पोस्टांत पत्र टाकले. अर्थात एक आठवडा आपल्याला पत्र मिळावयाला उशीर झाला. यांत माझी कसूर झाली. मीच स्वतः पत्र टाकावयास पाहिजे होते. असो, क्षमा करा. पुढें तसें करणार नाहीं.

मी येथें तारीख ८ रविवारी ३ वाजून ४० मिनीटांनी आलो. सुखरूप पोंचलो. येथें एका बाईच्या घरीं राहत असून या राहण्यास 'अपार्टमेंट सिस्टीम' म्हणतात. तीच आमची सर्व व्यवस्था करिते. तिला आठवड्याला २० शिलिंग म्हणजे १५ रुपये द्यावे लागतात. या पंधरा रुपयाला ती आम्हांला सकाळची न्याहरी म्हणजे 'ब्रेकफास्ट' व रात्रीचे जेवण म्हणजे 'डिनर' अशी दोन जेवणे देते; जेवावयाला सकाळीं :- शेवयाची खीर (श्रेडेड व्हीट चे) गव्हाचे पोहे (फोर्स) गव्हाची भाकर (टोस्ट) लोणी (बटर) मोरंबा (ज्याम) दूध (मिल्क) इतके पदार्थ देते. संध्याकाळीं :- भात (राइस) उकडलेल्या भाज्या (व्हेजिटेबल्स) शिजविलेली डाळ व वाटाणे (लेंटिल्स व पीज) दूध (मिल्क) इतके पदार्थ देते. मीठ, तिखट, आमचे आम्हींच घालून घ्यावयाचे असून कांटे व चमच्याशी व्यवहार करावा लागतो. जेवण आमच्या खोलीतच ये आहे.

हे तूं ध्यानांत धर. तुझा नारायण

घेऊन येते. हें सर्व गरीबीचे खाणे. श्रीमंती खाण्याला व राहण्याला या शहरांत आठवड्याला अगदी कमी म्हणजे ३०-३५ रुपये एकट्याला खर्च होतात. अशा रीतीने हिंदू मुले येथें महिनात म्हणून खर्च फार खर्च फार म्हणून आमच्याकडे ओरडतात वस्तुस्थिती तशी नाहीं. येथें आलेला व दुसऱ्या दिवशीं आम्ही दुसऱ्या ठिकाणी उतरलो होतो. तेथें आम्हांला मिरजकर श्रीमंत बाळासाहेब यांच्या कन्यकेने केलेले पदार्थ भाकरी, भाज्या, खावयाला मिळाले. तेथें ही कन्यका आपल्या पतीसमवेत राहत असून तिचा संरक्षकही तिच्या बरोबर आहे. तें राहणे श्रीमंती, म्हणून आम्हीं या गरीबीच्या ठिकाणी आलो आहो. पारीस शहराला आम्हीं तारीख ५ रोजीं सकाळी गेलो. एका खाणावळीत (हॉटेल) उतरलो. दररोज ६ रुपये द्यावे लागले (जलेकाला बरं!). दोन दिवस राहिलो. या खाणावळीत आम्हांला दोन्ही वेळ भात व उकडलेल्या भाज्या मिळत. आमचे टेबलही निराळे असे. मार्सेल ला एका खाणावळीत अशाच तऱ्हेने वेळ काढिली. एकूण आम्हा तर आम्हांला त्यांच्या मांसादि पदार्थांपासून अलग राहतां येतें, हें दाखविले, व आम्हीं राहत आहों हें सांगितले.

मध्यंतरी २-३ दिवस स्नान करावयाला मिळालेच नाहीं. फार घाण वाटूं लागली, ओकारी आली, अंग खाजवूं लागले. परंतु निरुपायाने स्वस्थ बसावे लागले. येथें आल्यानंतर दिस सकाळीं ८॥ वाजतां स्नान करीत असतो. पाणी ऊन घेतो. आणि नंतर जेवतो. बहुतेक पुढें ही सकाळीच करेन असा अजमास

आहे.

थंडी अतोनात पडते, ती इतकी कीं हातात कोणतीहि धरलेली सुद्धां ठरत नाहीं व हात जवळ राखत नाहीं. पारीसला तर पाऊस पडत होता. मध्यंतरी बराचसा समुद्र फ्रान्स व इंग्लंड यांच्यामध्यें ओलांडावा लागतो. तेथें तर धुकें अतिशय पडलें असून आमचा प्राण निघून जातो कीं काय असें वाटूं लागलें. पारीसला आम्हीं कांहीं गरम कपडे खरेदी केले व येथेंही थोडे घेतले. तरी थंडी राहत नाहीं. खोलीत थंडीच्या निवारणार्थ दगडाची शेगडी असून ती पाहिजे त्या वेळेला पेटवावी लागते. व त्याच्यापुढें बसून कामें करावी लागतात. प्रात:काळीं उठणें तर नाहींच कारण आठवाजतां उजाडते व संध्याकाळी ४ वाजतां दिवे लागतात. आम्हीं सकाळी ८ वाजतां उठतो व रात्रौ १२ वाजतां निजतो.

आतां, पुढील कार्यक्रम असा आहे. उद्यां दुपारी १२ वाजतां आम्हीं लंडन शहर सोडून लिव्हरपूलला जाऊं आणि तेथें पांच वाजतां बोटीत बसून न्यूयॉर्क (अमेरिकेला) निघूं. यापुढचा प्रवास दुसऱ्या वर्गातून होणार असून जेवणासहीत तिकीट काढले आहे. आमची ही बोट मुंबईत बसलेल्या बोटीपेक्षां सहापट मोठी असून अवाढव्य आहे. ही २३ तारखेस शनिवारीं लिव्हरपूल सोडते आणि गुरुवारीं तारीख १८ रोजीं न्यूयॉर्कला जाते. म्हणजे ज्या तारखेस आम्हीं मुंबई शहर सोडलें त्याच तारखेस अमेरिकेस — पाताळलोकास — पोहोंचूं. बरोबर एक महीना लागलासा होतो. तेथून पुढील बिर्‍हाड वाशिंग्टनला गेल्यानंतर पत्र धाडीन. आपला आज आठ दिवसांचा

माझें हसव उघडत झालें असतें इतकाच विचारत झालें होतें. येथें आल्यावर आंघोळीचें पाणी केलां. आलो बरे आहे. काळजी नसावी.

सर्वांकडून पत्रें लिहवावीत. आठ दिवसांला पत्र आलेंच पाहिजे. चि. अरविंद, विजीन व रामूची छकुली यांची प्रकृती बरी आहे ना? त्या छकुलीचें नांव काय? रामु मेला रोता वाटतो - हं! मेल्याशिवाय कसा राहील! असो. बराच वेळ झाला. संध्याकाळी हिंदुस्थानमध्ये टपाल निघणार आहे, करितां सर्वांना चार ओळी खरडल्या पाहिजेत. क्षमा करा. मी रजा घेतो.

आपला नम्र व प्रिय
नारायण

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

तुझें पत्र सर्वांसमवेत तारीख ८ रोजीं पोंचलें. आनंद झाला. परंतु लिहिण्यात फार चुका होत्या व गडबडीत लिहिलेलें दिसलें. तर नीट विचारपूर्वक सावकाश लिहून पुनः वाचीत जा आणि मुद्यांना धरून स्पष्ट लिहीत जा. रागावूं नकोस, मी तुला प्रेमानें सांगत आहे. गंगूताई - तूं आपलीं कामें बरोबर करीत आहेस काय?. सकाळी केव्हां उठतेस, लिहितेस किती, वाचतेस काय, काम काय करतेस, निजतेस केव्हां, परमेश्वराला आळवतेस कीं नाहीं हें सर्व जाणण्याची माझी इच्छा तूं पूर्ण करत जाशील ना? पहा, तुझी मर्जी; पुण्यास तुझ्या काकूला व सिंधूला पत्रें पाठवत जा. चि. रामुला मी सांगितलें आहे तो तुला पुस्तकें देईल तीं घे. व्यर्थ वेळ दवडूं नको, गप्पा मारूं नको. सतत कामांत वेळ घालविला म्हणजे दुःखाची आठवण होत नसते. असो, तूं शहाणी आहेस, तुला सांगावयास नको. माझें पत्र आलें नाहीं तरी आठ दिवसांला - शुक्रवारच्या आंत - पत्र घालणेंच पदर पसरून तुला माझी विनंती आहे. माझ्या मनाला शांत करणारा तोच एकम

या बोटींतून मी ह्या वर्षांत प्रवास केला. ही, सर्व जगांत अत्यंत वेगवान म्हणजे तासाला २५ ते २७ मैल जाते. मोठे म्हणजे टिटानिक— (बुडलेली) बोटीखालीं ह्याचाच नंबर येतो. यावर एकूण ६००० प्रवासी होते. लांबी ७८०फूट व रुंदी ९० फूट आहे वजन ३२०००पौंड टन आहे. मुंबईहून निघालेल्या बोटीपेक्षां सहापटीने मोठी.

74

On board the
CUNARD R.M.S. "LUSITANIA."

टिटानिक बोटीची आम्हांला कल्पना आहेच. ज्याठिकाणी ती बोट बुडून हजार लोक मेले त्याच जागेवरून आमची बोट गेली; त्यावेळीं फार वाईट वाटले. ती जागा आम्हांला दाखविण्यांत आली.

॥ श्रीराम ॥

न्यूयॉर्क अमेरिका -
शुक्रवार ता.१९ १२/१३

ति.रा. वडिलांस प्रेमपूर्वक दोन्ही कर जोडून त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:-

मु॥ रविवारी, आज मुंबई सोडल्यापासून बरोबर महिन्याचा माझा बहुतेक प्रवास, कोणत्याही तऱ्हेचा त्रास न होता, पार पडला व मी आपल्या आशीर्वादेकरून अमेरिकेस सुखरूप येऊन पोंचलो, येथें देव धाई धाईने सध्या फिरून कळवीत आहे कारण अद्याप पुढील व्यवस्था करून एक कायम ठिकाण करावयाचें आहे आणि तिकडे मला लक्ष दिले पाहिजे. प्रवासांत समुद्र वगैरे फारसा लागला नाहीं. आमचे खाणे पेय (आमचेच आहे). प्रकृती बरी आहे. येत्या डांकेने सविस्तर हकीकत कळवीन आपली नसावी. आपण मात्र आठ दिवसास पत्रें पाठवीत असावें

हे विज्ञापना. आपला नम्रप्रिय
नाना

My dear Vinayak. Glad, arrived safe. more in my next.
My dear Balu; Landed just. Safe. Alright. [signature]

75

New York America. U.S.
Friday 19th Dec. 1913

My dear Ramu.

A couple of hurried lines to announce my safe arrival to New York this day. Please relate the same to all my well wishers & Shj. Baba & Sada Tembe. Also forward all the accompanying cards to the addressee. Please note that you are to receive the money handed over to you by any one of Mr. Nadgirs family & keep on my account. More about this in my next.

My B. C. to all.

Your's ever
affly
NSH

Dear Bapu: just a few minutes back, I paced my foot upon this - American land. Alright. Write about your result please!

Dear Shankar:- Here I am arriving at New York safe today. Tell the same to all your friends. Alright.

NSH.

चि. प्रिय गंगूताईस प्रेमपूर्वक आशिर्वाद :-

सुखरूप पोंचलो. काळजी नको. लंडनला दुसऱ्या डाकेने तुमचे पत्र आले नाहीं असें कां बरे. माझा पत्ता लिहिलेली २० पाकीटे विनायकाकडून मागून घे व त्यांनी न पाठविली तर अथवा तूं बाहेर गांवी गेलीस तर न चुकतां आठवड्याच्या आठवड्यास स्वतः पाठवीत जा. पोस्टात कोणीही टाकेल. दुसऱ्यावर अवलंबू नको. चि. कावेरी आली काय? तिला, विपीनला व प्रिय अरविंदाला माझा आशिर्वाद सांग. विसरू नको. चि. भास्करला कळीव. पत्र पाठव.

तुझा नारायण.

F. No. 5

1914-1915

Page Nos: 1A — 17 ~~14~~

1 A

C. E. HAMILTON.
COUNSELLOR AT LAW.
BRITISH VICE CONSUL.

ST. PAUL, MINN. Sept. 23, 1914.

Dr. N. S. Hardikar,
112 State St. S.E.,
Minneapolis, Minn.

Dear Sir:-

I have your letter of Sept. 22nd. I may say I communicated with the Consul General at Chicago in reference to the Red Cross and today received his reply, in which he says anyone anxious to volunteer should write to the Red Cross Society, 9 Victoria St. London, S.W., if they are prepared to pay their own way home to England, and inquire as to whether their services are needed, and that those who cannot afford to return at their own expense should apply to the Director General of Medical Services, Ottawa, Canada with a view of joining a Canadian contingent if possible.

Thanking you for your kind offer of services and trusting this information may be of service to you, I remain

Yours very truly,

C. E. Hamilton

CEH/MT

British Vice Consul.

1, B,

UNIVERSITY OF MICHIGAN
ANN ARBOR
GRADUATE DEPARTMENT
OFFICE OF THE DEAN

October 22, 1914

Mr. N. S. Hardikar,
921 East Huron Street,
City

Dear Mr. Hardikar:

I am much pleased to be able to tell you that the Executive Board of the Graduate Department, at its meeting last night, appointed you to the vacant fellowship.

Yours very truly,

Karl E. Guthe,
Dean

KEG/MHC

1(C)

QUAIL, PARKER & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS
CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS

OFFICES:
ST. PAUL, MINN.
MINNEAPOLIS, MINN.
DULUTH, MINN.
SALT LAKE CITY, UTAH

OFFICES:
CHICAGO, ILL.
DES MOINES, IOWA
MEXICO, D. F.
HAVANA, CUBA
LONDON, ENG.

CABLE ADDRESS ALL OFFICES
"CONTADOR"
WESTERN UNION CODE

DAVID QUAIL, A.C.A., C.P.A.
RESIDENT PARTNER
GEORGE PARKER, A.C.A., C.P.A.
S. BARTLETT JONES, A.C.A., C.P.A.

British Vice Consulate,
DULUTH, MINN.,
September
Twenty-first,
Nineteen-Fourteen.

Dr. N. S. Hardikar,
112 State Street, S.E.,
Minneapolis, Minnesota.

Dear Sir:

Your recent letter, in which you stated that you desire to join the British Red Cross, is duly to hand. Mr. Hamilton, who gave you my name, was evidently under a misapprehension as to my forming a Red Cross Society in Duluth. This is not the fact, and I cannot further advise you in the matter, except I suggest that you write to Lt.-Col. Charles F. Winter, Military Secy. Department of Militia and Defense, Ottawa, Canada. I think by doing so, you will find that there may be vacancies for officers and others in the ranks of the Medical Corps, attached to the Canadian Contingents, who are going on foreign service.

Trusting that you will be able to fulfil such a vacancy, I am

Yours very truly,

David Quail

British Vice Consul.

DQ/T

Saturday
18th 2-15
5-15 P.M.

1

Shree Ram—

164, Bow Bazar
Students Boarding
Calcutta

Dear Brothers

Just coming from the college. much exhausted. I read your card but can't write more. Certainly, I wanted to write this time also some detailed information about myself and answer the question asked; but sorry; I think I shall be excused.

Again, I am attacked by the yearly skin-disease "Eczema". Our servant gives the Nimb (निंब) leaves rubbed and mixed with other medicines as directed by Mr. Annasaheb Patawardhan of Poona. I am troubled.

Have you read. threads of Banaras from Bapu? Inform.

Our Licenciate examination is on the 16th of March. Doing well. Hope the same. Yours

Narayan

3

Ann Arbor
Mich.
U. S. America.
Aug. 15, 1915.

Dear Sister.
I hope that I am not taking too much liberty when I call you sister! I am a stranger to you, and still I feel as if I knew you.
I have heard Dr. Hardiker speak so much of you. now let me tell you how I come to know Dr. Hardiker and his other two friends
I came to Ann Arbor to the University Hospital 7 months ago with a little cripple girl and while she was in the Hospital I became acquainted

HARRISO…
CAL…

…OONA CITY
7 15 AM
2 FE. 11

Laxman Subrao Hardikar.
Dr. Gokhale V. C
Home dispensary
Narayanpeth
Poona

I shall be awfully glad to write to you often to tell you how your and my brothers are doing with their health.
I will be anxiously waiting for an answer from you so please write as soon as you receive this letter.

I remain your new sister.
Henrietta Peterson.

To
Sister Gangutai Shevade.
Shevade Tembe Co.
Hubli
Bombay
India.

From
Henrietta Peterson
116 Glen Avenue.
Ann Arbor.
Mich.
U. S. America.

(3) 6.5

And that is why I am going to ask you to believe in me as a sister.

Although you are far away from them and they from you and even though I am not a real sister in blood to them still I will do all I can for them in such a spirit that they will feel as if you are doing it your self.

for your dear brother and his two friends and as I have written in this letter I feel as if they were brothers of mine.

Will you please let me know what you feel about my boldness in addressing you as sister?

I ask your pardon if I have been too free in calling you sister.

with Dr. Hardiker and Mr.
Anklikar and Mr Nadgir.
I have been in daily contact
with them and I want to tell
you that they have been very
good to me.
I have accepted the three of
them as brothers and I feel
as a sister to them I will do
all I can for them while they
are here to make things
comfortable and make them
feel at home.
Your brother is showing me how
to cook in your ways and often
they come all together to eat
and be happy in getting
something like they did at
home.

7

UNIVERSITY OF MICHIGAN
ANN ARBOR

SHIRLEY W. SMITH
SECRETARY

September 30, 1915

Dr. Narayan Subrao Hardikar,
care Dr. V. C. Vaughan,
Ann Arbor, Michigan.

My dear Dr. Hardikar:

I take pleasure in advising you that on recommendation of Dean Vaughan you are hereby appointed as Assistant in the Hygienic Laboratory, vice Karm C. Kerwell, for the University year 1915-1916, at the salary of $250 payable in tenths, beginning October 30, with the final payment of two-tenths June 30.

Yours truly,

S W Smith

Secretary.

S/T

Letter No 8 ॥ श्री ॥ Univer[illegible] of Michigan
2/45 Ann Arbor, Mich
॥ Ram ॥ U.S. America
31st Oct 15.

My dear Vinayak

I am in receipt of your letter. Glad to read the contents. Are you trying to appear for the examination again? Yes, you ought to. Success always lies on trials. Unless a man tries very hard for it he won't get it. That's the rule of the nature. So you must try. Try again & you will get success.

What do you intend to do after you matriculate? Have you any idea about it? Where is Bapu these days? I heard he was in Kalghatgi all the while? Is that true? If, what is he doing there? Glad about Shankar's progress. I am sure he will shine. What about Bhaskar? What does he do? Is he at Dharwar or at Sirsi? A clerk under an Officer? Or an officer under a Director? His will. No one can help.

How is my dear Gangutai? Does she learn anything? I want you to teach her English from now on. Let her stop her [illegible] till I come & attend to English language. How would you arrange about it? You remember how many things I

told you before going home — that sweet home. So, bring all those things in your mind & ~~mak~~ try to make her happy.

Today is the 7th of November. Two years ago on this day I was busy with the tailor and others at home. Exactly 5 days after I left that ever dear cottage for this country. I do not know when I will see that pretty little home with the sweetest members residing therein. How must I feel when I remember of that sweet home; Where should I see my dearest folks when they come before my vision. It's all illusionary, And then I am obliged to sit quite. However I think always about them but that makes me worse. Alright, a day will arrive when I will be amidst you all again. Don't you hope you. Aren't you so optimistic? Write me.

Vinayak, convey my sincerest & heartiest respects to my mother - Vahini & sister Pillmakka & Regards to all Youngsters. How are the young ones?

More in my next Yours affectionate

Narayan.

(1) 3 10

116 Glen Avenue
Ann Arbor. Mich
Dec. 12th 1915.

Dearest Sister.

Your lovely letter I received a few days ago made me very happy. I was so glad to hear from you, I am glad you are in good health.

we are all in good health here, excepting our brother who does not feel very well at the present time. but we all hope he will soon feel better again..

you will soon read all about it in his letter to you.

dear sister you are not indebted to me at all for I am only too glad to make them happy, and feel at home while they are

can possible be. and I often wish that I were more accastomed to your ways so I could do still more for them.

Dear sister when I tell you that I like your dishes much more than I do our own. I want you to believe me. I am speaking from the depth of my heart. I just love them; in this country people eat so much meat, but since I have eaten some of your Oriental dishes. I do not like meat anymore. I do not eat it at all. I would just love to know how to make many more dishes than I do now. but I hope to learn more of them in time to come

④ ~~5~~ ~~11~~ 12

well, dear sister here are some dishes I have learnt to make and like them very much

Puris.
Karanjis.
Chirotes.
Pithla.
Bhajis.
Rice.
Amati

well, dear sister I hope to hear from you soon again. I will now close with a heart full of love to you. I remain always your

loving Sister
from Henrietta Peterson
116 Glen Avenue
Ann Arbor.
Mich.
U. S. A.

To sister
Gangutai Shevade
Shevade Tembe Co.,
Hubli
Bombay.
India

here.

you asked me what subject I am studing; well! dear sister I am not a student anymore; but I am a woman that has a family and household duties to take care of.

I have 3 children, 2 girls and 1 boy, that I keep house for, and at the same time I have charge of some work at the Hospital. and I keep roomers, and the 3 brothers whom I love as a sister can only love them, stay right here with me, and I try to take all the care of them that a sister can, I want them to be just like home as much as they

अरबाना; इलिनॉय. ~~13~~ 14

॥ श्रीराम ॥ यु. स्टे. अमेरिका

ता-२८ डिसें. ४५

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष.

हिंदुस्थानी विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक सभेसाठी मी आज रोजी मुद्दाम या ठिकाणी आलो. दोन दिवसांनी शिकागोस जाईन. एक दोन दिवस तेथें राहून आन आर्बोरला जाणार आहे. प्रकृती बरी आहे. अभ्यास बराचसा आहे. आज्जी कळावे - ~~इतुके~~

आपला

नारायण

Dr. N. S. Hardikar
University of Michigan
Ann Arbor Mich
U.S. America

~~#4~~ 15

URBANA
DEC 27
5-30P
1915
ILL

7 FEB 16

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRE

PASSED CENSOR
BOMBAY
5

R. K. Shevade Esq
Shevade Timber Co
Hubli
Bombay

India

[1915] Form 2289 K

#48.

WESTERN UNION NIGHT LETTER

WESTERN UNION TELEGRAPH AND CABLE

Swed

THEO. N. VAIL, PRESIDENT

RECEIVED AT 106 West Huron St. ANN ARBOR. MICH

35 CH.MK.... 7 COLLECT NIGHT MESSAGE.

MC-----WASHINGTON DC-----MARCH 27-15

DR.N.S.HARDIKAR,

MEDICAL DEPT, UNIVERSITY OF MICHIGAN, ANNARBOR MICH.

(4081)

REGRET CANNOT ASSIST TRANSMITTING MONEY HONGKONG.

BRITISH EMBASSY.

9-14PM

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद विशेष :—

तुझें उत्तर पोंचलें. मजकूर समजला. फार आनंद झाला. तूं जरी जवळ असतांना तरी माझी आठवण होते हें ऐकून समाधान झालें. अर्थात घरांतल्या घरांत असणाऱ्या तुम्हांला परदेशीं गेलेल्या मनुष्याची वारंवार आठवण होणे फार कठीण असते. कारण सुखसमाधानाच्या ज्या आवश्यक गोष्टी असतात त्या सर्व तुमच्या सन्निध असतात. पण परदेशीं गेलेला मनुष्य, आई, बाप, बंधू, भगिनी, पत्नि, मुलें — इत्यादी विना झुरत असलेल्या एकाकी मनुष्याप्रमाणे झुरत असतो. आणि त्यांत पुनः परकी आचार विचाराची भर असल्यामुळें त्याला साहजीकच आपल्या प्रिय मनुष्याची निरंतर आठवण व्हावी यांत काय आश्चर्य? असो.

पैसे मिळवावयाचा मी विश्वविद्यालयांत नोकरी करीत असतो. शिवाय हीं ती नोकरी होय. तसेंच दुसरें अनेक उद्योग. आतां हें गांव सोडून दुसऱ्या गांवीं गेलो म्हणजे काय करेन हें मला अद्याप माहीत नाहीं. त्या गांवीं मी जाऊन येऊन दोन वर्षे राहीन. व पुढें प्रवास करण्यांत एक दीड वर्ष घालीन. घरीं जावयाला मला अजून तीन किंवा चार वर्षे लागतील. तितक्या अवधीत माझ्या मनांत असलेला सर्व अभ्यास पूर्ण होईल.

घरीं येताना मला प्रवास खर्च पाहिजे. तो खर्च एकरकमी धाडून देणें फार अवघड आहे. म्हणून निदान ५०० रुपयांकरितां मला रोकड मागण्याकडे धांव मारावी लागेल. येवढें रुपये दोन वर्षांनंतर मला मिळण्याची व्यवस्था ति. बा. वहिनी व राजू करतील काय? कळवावें. दादूस मी पुढील खेपेस पत्र लिहीन. वहिनीस व चिं. अण्णास माझा सा. नं. कळवावे।

आपला . नारायण

FILE No 6

PAGE - 1 TO 48

1916

Letter No 1/3 | "Ram" | University of Michigan
Ann Arbor, Mich.
U. S. America.
Jan. 1st 1916

My dear Ram,

Nothing from you for a real long time. Yes! You are also busy and that's why you wouldn't write. The same story with me. I sometimes hear from Gangutai & Vinayak. but nothing in detail. My [illegible] will be sent to you next week together with the 4th visit. Please acknowledge the receipt.

My dear Vinayak,

I hear from you often.. Glad about it. How are you going on with your studies. When will you have your exam now? In March or April? Hope. You will get success this time

Please be writing to those ladies who will write to dear Gangutai We should try to keep up our own respects in many ways.

Mr. R. V. Nadgir will return home either this or next month & will perhaps land in March or April. He is suffering from Tuberculosis & is sick. More in my next ——————

Yours affly
Narayan

I have nothing else to write. I write do so in my next.

Yours affly
Narayan

पत्र नंबर | ३/२

३

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
युनै. अमेरिका.
ता २ जा. २६.

॥ श्रीराम ॥

ति. गं. बाईंनी व चि. कुसुम नारायणाचे दोन्ही कर जोडून शिरसा चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना.

अलीकडे बरेच दिवस आपल्या कोणाकडून सविस्तर हकीकतीचे पत्र आले नाही. उघडच आहे, मी जर लिहिले नाही तर आपणाकडून येणार कसे? असो; अमेरिकेत आल्याला आज मला दोन वर्षांवर होऊन गेले. आणखीन किती वर्षे राहावे लागेल सांगवत नाही. सर्व गोष्टी प्रसंगावर अवलंबून आहेत. पहावे, काय होते ते. माझा अभ्यास बरा चालला असून प्रकृतीही बरी आहे. हल्ली इसब काही दिवस असते व काही दिवस अदृश्य होते. त्याचा मोड नाही. तरी व शरीर औषध पाणी चालूच आहे. मुलांच्या प्रकृती कशा आहेत? अरविंद, विपिन दोघेही शाळेत जातात काय? सखूची खुशाली कळली आहे. बहुतेक आई, बाबा हे शब्द तिला उच्चारता येत असतीलच. तिच्या पाठीवर पोर की पोरगी? जुन्या पोर होंन स्वारी! कुळधरणी उर्फ मंडळी खुशाल आहेत ना? भाऊ व बाबा दुबळीस कधी येतात काय? म्हातारपणी काय असेल! असो. आपण सर्वांच्या प्रकृतीकडे लक्ष पोचवून करून लवकर पत्रव्यवहार करावा हे विज्ञापना — आपला नम्र - नारायण

चि. गं. बाईंस - तुजकडून आलेली दोन कार्डे पोचली. मजकूर समजला. नाताळ ख्रिसमस मी आरकान्सास नावाच्या एका गावाहून फार थाटाचे होते. तेथून आपरोजी सायंकाळी मी आलो. एकूण दहा सहा दिवस मी बाहेर गावी काढले. त्या गावास हिंदुस्थान असोसिएशनच्या सभेसाठी गेलो होतो. त्याचे आज संपवून मी शिकागो मुक्कामी दोन दिवस काढले. परवा येऊन आलो.

मला अमेरिकेत येऊन आजला दोन वर्षे १३ दिवस झाले. आज १९२६ चा पहिला दिवस. आजच्या वर्षी प्रमाणे अजूनही मी वार्षिक हिशोब घेऊन पाहून समाधान पाहिजे

होते परंतु वेळेच्या अभावामुळे त्या या आठवड्यात तसें करतां येत नाहीं असेंदेखील वाईट वाटतें. पुढील खेपेस बहुधा लागलीच पाठवून देईन. व ते [illegible] तुम्ही लिहावे. संपूर्ण देणे हें तुमचें काम.

तुमचा अभ्यास कसा काय चालला आहे? श्रीराम नाना लिहिणें बंद केलेस कीं चालू आहे? पुस्तकें कोण कोणती वाचतेस? घरांत वेळ कसा जातो? भास्करास काय काय केलेस? रमाकांतराव तसेच आहेत काय? भास्कर तुम्हा कां भेटत नाहीं? त्याच्या घरची मंडळी तुमच्याशी कशी वागती? वगैरे हकीकत सविस्तर लिहून कळीव.

या किंवा येत्या महिन्यात श्रीयुत गाडगीळ घरी जाण्याकरतां निघतील. त्यांना क्षयरोग झाला असून इतःपर पूर्ण विश्रांती घ्यावी अशी डॉक्टरांची ताकीद झाली आहे. अर्थात त्यांना कोणताही लेखन अभ्यास करतां येत नाहीं. म्हणूनच घरीं जाण्यास निघणार आहेत. नाशिक किंवा त्र्यंबकमध्यें घरीं पोंचतील.

माझा अभ्यास बरा चालला आहे. प्रकृती बरी आहे. एकंदरीत साधारण बरें आहे. काळजीचे कारण नाहीं.

तात्या व गणु अण्णाकडून वारंवार पत्रें येतात. विनायक व बापू सध्यां कोठें आहेत? तुम्ही सहाय्य करतात काय? बापूराव कोठे गेले? भास्करास सहाय्य कोण करणार? सर्व हकीकत [illegible] असल्यास कळीव

कळावे (तुझा नाना)

माझी सहामाही भेट — भेट नंबर ४ — पुढील आठवड्यात पाठवून देईन.

5

COMMUNICATE EITHER WITH THE CHAIRMAN OR WITH THE SECRETARY OF THE FUND COMMITTEE

"DUTY FIRST"

INDIA

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:

N. S. HARDIKER, Chairman
University of Michigan, Ann Arbor, Mich., U.S.A.
R. AHMED, Secretary
114 Newton Street, Boston, Mass., U. S. A.

Sudhindra Bose	Iowa
K. D. Shastri	San Francisco
A. C. Chacraverty	Berkeley
Sister Ramala Devi	New York
L. S. Tehara	Berkeley
M. A. Sampat	Chicago
C. J. Singh	Urbana

University of Mich
Ann Arbor, Mich
U. S. America.
January 7th '16.

My dear Ramu

I haven't heard from any one during the last three months and I feel very sorry for it. Do you write? Does Gangutai write (? Have you heard anything from Tatya & Ganuanna? Are they safe? Is it the Censor who does not allow to pass your letters or ~~is~~ it is your will which makes me suffer? Please do write. Send Registered letters or send ~~thru~~ do same some one. I am sending Six visit today. Please acknowledge the receipt without fail.

Yours truly
Narayan.

चि. गंगूताईस अनेक उत्तम आशीर्वाद:- मधून मधून तुजकडून एखादे कार्ड येते. तात्याची पत्रें आज तीन महिन्यांत आली नाहींत. इतराकडून कांहीं येत नाहीं. कारण कळणे फारच मुश्किलीचे आहे. तुम्ही मला पत्रें लिहीत नाहींत तरीच आपल्यालाही लिहीत नसावीत यांत बिलकूल संशय नाहीं. तथापि काळजी करावी लागते व आपणाही काळजी होऊं लागते. तुझी ही [illegible] मध्यस्थी होय. गंगूताई, अलीकडे मला घरची [illegible] आठवण होत असते. व घरास जावे असें वाटते. परंतु पैसे नसल्यामुळें मला तसें करतां येत नाहीं. असो ज्या दिवशी मी [illegible] सोडून तिकडे येण्यास निघेन तो खरोखरीच सुदीन होय पत्रें [illegible] पावीत. आज माझी [illegible] पाठवीत आहे. तिचा स्वीकार करावा व उत्तर पाठवावे —

आपला नारायण

6

Letter No.
3/3

University of Michigan,
Ann Arbor, Mich ;
U.S.America ..
Jan. 16 16.

My dear Vinayak,

Glad to read from you; but sorry to read about the x sudden death of der Haribhau and his wife Sindhu. God's will be done. None can help. I have written an my last regarding these deaths. I need not write again.

I am well and hope the same with you. When are you going to go to Poona? How have you prepared this time? Are you sure of success? How is Balu? I do not hear from him theze days. Is he so very busy as not to spare a single moment to write a sinle line thru your letter? How are the youngsters? does Bipin and Arovind go to school regularly? What do they learn? Do they ever remember me? Please answer.

My best compliments to those who will care for them. Respects to dear Vahini and dear Pilluakka.

More in my next.

Yours affectionately,

Narayan.

पत्रनंबर
३/३

॥ श्रीराम ॥

मिशिगान विश्वविद्यालय
आन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता. १६-जा.-१६

श्री. चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुझें पत्र पोंचलें; मजकूर समजला. मरणाचा वगैरे समाचार ऐके [illegible] आठवण [illegible] अंधार [illegible]. सिंधूची सर्व हकीकत हृदयद्रावक आहे पण बिलकुल [illegible] नाहीं. बिचारी [illegible] सुटली.

ज्यास्त पुढील खेपेस - नारायण

7

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION

OF

AMERICA

"DUTY FIRST"

INDIA.

PRESIDENT'S OFFICE 116 Glen ave.

LETTER No. 4/3

ANN ARBOR, MICH., January 23rd, 1916

My dear Vinayak,

No letter from Hubli this time . I do not know why. Received some letters from Poona as well as from other places. THese days I am getting fine with every thing. My health is good and my studies are progressing on a sound footing. Need not care for the same. How are you with your health and studies? alright ah? What about our youngsters? are they well ? Do they go to school regularly? what do they learn? How about OUr Gangutai? Does she learn anything? How does she spend her time? Please inform without fail. More in my next letter. My best Respects to dear Vahini and Pilluakka Regards to all the youngsters.

Yours affectionately,

Narayan.

चि. गंगूताईस नारायणाचे अनेक आशीर्वाद विशेष:-

तुम्हाकडून या खेपेस पत्र नाही. दसऱ्या वगैरे सणाची खबर येईल अशी आशा आहे. पहावे. पोंचल्याबरोबर कळवीन काळजी नसावी.

माझी प्रकृती सध्या बरी आहे. अभ्यासही बरा चालला आहे. इकडे [illegible]-चीही विशेष तसदी होत नाही. मात्र (एकच गोष्ट की) घराकडील मंडळी-ची वारंवार आठवण होते. असो —— विशेष पुढील खेपेस लिहीन —— कळावे

आपला नम्र

नारायण

8

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK

Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

January 26th

My dear Ramu:

Sorry not to hear from you. Gangutai said that you had been to Amritsar. Is that right? How did you like the Congress? I would like you to give me your impressions about the Congress and its proceedings. Who else went with you to Amritsar?

I am well and hope the same with you all

Yours affectionately
Narayan

गं. ताईस अनेक आशीर्वाद:

तुजकडून दोन आठवड्यात पत्र नाहीं आलें रे ? मंडळी काशियात्रेस गेलीं हें समजलें. कधीं परत आली वगैरे हकीकत कळीव. बिलकूल विसरू नको.

माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी नको.

नारायण

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA
"DUTY FIRST"

10

PRESIDENT'S OFFICE मिशिगान विश्वविद्यालय.
आन आर्बर : मिच.
ANN ARBOR, MICH., 1916
ता ३० जानेवारी १६
यु. स्टे. अमेरिका.

LETTER NO. ५/२

चि. गंगुताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुजकडून गेल्या रवेपेस पत्र आले नाहीं. आपण सगळे कशीत. माझी प्रकृती बरी आहे इकडे सध्यां पुरेत बरें आहे. पुनः केव्हां प्रारंभ होईल कळत नाहीं. तुम्हां सर्वांच्या प्रकृती कशा आहेत कळविणे. चि. बिपीन व अरविंद या उभयतांची प्रकृती बरी आहे ना? दोघेही शाळेस जातात काय? आतां काय शिकतात? दुबळीतील प्लेग कमी झाला ना? सध्यां गावांत रहावयास आला होय! कळवळीतील मंडळी कशी आहेत? माधवी व बाळा या उभयतांच्या प्रकृती बऱ्या आहेत ना? तुझा अभ्यास कसा काय चालला आहे? इंग्रजी शिकत असतेस काय? कोण शिकवितो? किती शिकलीस? अक्षरबोध झाला काय वगैरे सर्व हकीकत कळवावी.

ती. गं. वहिनी व पिकु अक्कु यांस माझा शिरसाष्टांग नमस्कार कळवावा. कळावे

आपला नारायण

My dear Vinayak

Yours to hand. Glad to note the contents.

Be always writing —

Yours affly

Narayan

11

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
—OF—
AMERICA
"DUTY FIRST"

PRESIDENT'S OFFICE U. of MICH.

LETTER NO. 6/3

ANN ARBOR, MICH., U.S.A. Feb. 6th, 1916

My dear Vinayak,

No letter from you folks. I do not understand why. These days I am alright, doing well with my studies and health. My exzema has dis appeared now but in course of time it may come back. Since I bagan to take the new X- Ray treatment I am practically free of that trouble. I take that treatment once in two or sometimes three months. Since Christmas last I am getting fat. My health is so much improved that I can not discribe it in writing. No longer, I am a vegetarian. I eat eggs and meat. Nadgir Is sick in bed for the last three months. His sickness is caused by ill nourishment and heavy work. And this has made him leave this country for home forever. He shall be going on the 22nd of this month via Japan. This has given me a lesson to be very careful in the future. That's why I have started eggs and meat. This diet has brought a great change in me. Of course there might be some other reason, who knows?

How is Arobind? Bipin? Do they go to school? Do they ever ask about me? Do they remember me ? Where is Balu? Nothing more for the present. Translate the above to dearVahini and Pillu akka.

Your affectionate,

Narayan.

फेब्रुवारी ६-१६

६/३

चि. गंगूताईस नारायणाचे अनेक आशीर्वाद विशेष:- तुम्हांकडून पत्र नाहीं. कदाचित उद्यांक मिळेल. पहावे. विनायकाच्या इंग्रजी मजकुरावरून मी मांसाहार करीत असल्याचे कळून येईल. प्रकृतीच्या भीतीमुळे तसें करणें भाग पडले. कारण नाडगीर यांची स्थिती डोळ्यांपुढें उभी आहे. नाडगीर येत्या बावीस तारखेस घरीं जाण्याकरतां निघतील. जपानमार्गे प्रवास करून हिंदुस्थानास एप्रिल महिन्यात येतील. त्यांजबरोबर मुलांकरतां कांहीं जिन्नस पाठवीत आहे. त्याचा स्वीकार करा. कळावे वहिनीस व पिलु अक्कास सा. नमस्कार.

तुझा नारायण

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

फेब्रुवारी २५.

प्रिय गंगूताई:

जितकी तुला उत्कंठा तितकीच किंबहुना ज्यास्ती उत्कंठा मला लागली आहे. अन्नाच्या दृष्टीने अन्न मिळत नाहीं. कपड्याच्या दृष्टीने कपडा मागता नाहीं. सकाळी उठल्या पासून रात्रौ एक वाजेतों पर्यंत जुंपता घोड्याच्या जुंपलेला असतो. एका मिनिटाचाही मला अवसर मिळत नाहीं. विश्रांती च्या नावाने आवळ्या येवढे पूज्य. अशा स्थितीत कार्य बरें करणार? मग मला येत तो करावी पडणार? घरची आठवण मग कां बरें होणार नाहीं? अलबत, माझी मंडळी, माझें नाटक, माझे स्नेही, माझे आप्तेष्ट व माझी भावंडे यांची रात्रंदिवस आठवण होते पण उपयोग काय? देशासाठी, रक्ताने माखलेल्या हिंदुस्थानासाठी

अकल्या नकाशेच्या सर्व पुस्तकप्रयोगाबद्दल लिखाणाची ही हकीकत पाहिजे. तशी मी दिली आहे. काम करीत आहे. जोंपर्यंत हे काम स्वतःचे शिरावर घ्यावयास हिंदुस्थानातून मनुष्य येत नाहीं तोंपर्यंत स्वतः परदेशच्या बीपासून हात हे सोडून येणार नाहीं. असो. वर्तमानपत्रातून सर्व हकीकत कळेल. सुज्ञास नारायण

My dear Ramu or Bapu:

Kindly send the accompanying letters to the proper parties. See the Address on those letters.

[illegible]

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—Greeley 6175 Cables: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

14

My dear Ramu:

I have received a letter from Messrs Vasudeorao and Ganapatrao Tembe of Bammanhalli. They want some information. Please inform them ~~that~~ as soon as I go to New York, I will attend to it. I am unwell now and do not wish to hand over the letter to any one else. Hence the request.

NSH

THOS DONLEY,
PROPRIETOR

ARCH. CAMERON,
MANAGER.

The Empire Hotel.

Winnipeg, MANITOBA.

March 8th

Dear Rama

I am on my way to Vancouver on the western Coast of this Country. I will be leaving Canada within 20 days.

I am well and hope the same with you.

How is every body at home?

Yours affly

Narayan

A photograph herewith

16

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA
"DUTY FIRST"

INDIA.

PRESIDENT'S OFFICE. मिशिगन विश्वविद्यालय
आन आर्बर मिच.

LETTER NO. .... ANN ARBOR, MICH., ना. सु. हर्डीकर. 1916

ता. १२ मार्च १६

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगुताईस अनेक आशिर्वाद विशेष:-

तुजकडून आलेलें कार्ड पोंचले. मी दोनच ओळी लिहितो म्हणून तूं माझा राग करून घेतलास काय? मी तरी काय करूं? मला वेळच जर मिळत नाहीं तर त्यांत माझा काय दोष? हं बघ! मला अभ्यासाला देखील विशेष वेळ मिळत नाहीं. शाळेंत काम करण्याकरितां — कारण मी एका प्रोफेसराचा असिस्टंट आहे — माझा बहुतेक वेळ निघून जातो. तसेंच माझ्या संस्थेचें काम रोज कमीत कमी तीन तास तरी असते. त्याशिवाय इतर भानगडी व पोटाकरितां उद्योग! जेवण मिळेना झोप मिळेना एक वाईट ठेले. तदनंतर पुनः मी काम करूं लागतो. मधून मधून केव्हांतरी एका बाईकडे जेवीत असतो. अलीकडे मांसाहार करीत असल्याबद्दल तुला मागें कळविलेंच आहे. प्रकृती बरीच सुधारली आहे. त्याबद्दल काळजी करण्याचे कारण नाहीं. सत्र तीन महिने बरें असते. पुनः सुरू होते. मग अतिशीत एकसारखें धावावें लागतें. असें चाललें आहे. असो.

मागें एकदा लिहिल्याप्रमाणे नाडगीर तारीख २५ फेब्रुवारी रोजी आन आर्बर सोडून गेले. तारीख ४ रोजीं त्यांनी हा देश सोडला. २८ तारखेस ते पारीसास जातील. एप्रिलच्या शेवटच्या आठवड्यांत ते हिंदुस्थानांत येतील. त्यांजबरोबर मी कांहीं पाठविलें नाहीं. अर्थात त्यांस कांहीं विचारूं नये.

तं. आपल्या सर्वांकडील खुशाली कळवावी. इंग्रजींत पत्र लिहिण्याचा प्रयत्न करीन. आवडतो मराठी —

आपला नारायण

ति. गं. मावशी व पिंकाकास माझा शि. सा. नमस्कार कथन करावा.

My dear Vinayak

I haven't heard from you these days. I am doing well & hope the same with you all. Mr. Nadgir is off & he is expected in India by the last of the next month.

N. S. Hardikar

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

March 15th

Dear Vinayak!

Thanks for your card of February 9th. I am well. I wrote to dear Gangutai about खुमारी. I got it. It's very nice of you. Say Vinayak, will you send me some kind of dark silk cloth for making waists? ~~for~~ Say about twelve yards. Send it by registered mail. Secondly I want you to send me ~~some~~ photographs of our family members. Will you do it? Please I am anxious and I am dying to

YOUNG INDIA
BROADWAY
NEW YORK

see the faces of everyone whom I loved so dearly. I am indeed very lonesome and wish to go home. But what can I do? Write to me in detail and in Marathi. Write long letters. I want to read from home. Won't you ask Gangutai also to write long letters? My Namaskaras to all.

Yours affectionately
N. S. Hardiker

19

U. of Mich.
Marhh 19th, 1916.

My dear Vinayak,

I have your card. Glad to note the c Contents. Be always writing as you are doing now Tell Gangutai that I will write her in detail next time. Glad for the examination. Hope you will pass this time. Work and you will get success. I am alright with my studies and health. Think the same with you all.

More after I hear from you,

Affectionately yours,

पत्रां. 12/3

गंगनाईस 20 ता- २९-मार्च १९.

अनेक आशीर्वाद:-

खुशखबर अने डाकजी नहो.

बराबर पत्र पहुंचत.

नारायण

Women's Auxiliary of the Hindusthan Association of America.

201, West, 87th Street,
New York,
2nd May, 1916.

My dear Sweet sister,

Since your last letter, I wrote one to which I have not received any reply. Since then I have been putting off writing to you from day to day, and then illness came in the home and that took most of my attention and was followed by death of my husband. And now I have been busier than before, trying to settle up my affairs, and they don't seem to be any where near settled as yet. Within the last month of two, our brother has asked for my help in the work, and I have set aside some of my personal affairs in order to respond to his call. Our auxiliary work is progressing, and we are holding study classes on the comparative early arts of China, Egypt, and India, and this keeps me very busy.

Yesterday, I received a letter from our brother in which he tells me not to fail to write you, and so I am trying to fulfill that request. The lives of women in America are so full that every minute is taken up. The days are all mapped out for each day of the week, people to see, letters to write, study in between, and the cares of the house beside. So that I know you will accept my apology. Now I would like to know how you have been getting on, and how successful you have been, with the Club idea. I wish that you would write to me something that could appear in the Women's Number of the "Hindusthanee Student" which is to be published shortly.

Our bother gave me the addresses of your Sister-in-law and another lady to whom I have written asking their help in

in contributing an article. I know and feel sure that you can write something of great interest to your sisters in America. I think it would be very interesting if you would write about your daily life, or about any school in your district, as that may prove very interesting. I would appreciate your sending it as soon as possible, and if you know of any one else whom you think capable of writing on the subject. I hope you will employ all your efforts to obatin their co-operation. We want to make this Women's Number a great success, and I am sure you can help me from your end of the world.

Write to me when you find time, and if my replies are long coming, do not think it due to neglect, but that I am really over-worked. I often think of you, and in mental vision visit you many times, and I hope that some day in the near future we will meet on your native soil. Let us hope that this horrible war will soon end, and that peace and good-will shall be manifested in the land.

With kindest wishes and all good thoughts for your health and prosperity.

Believe me always your loving sister,

Kamala Devi.

To

Mrs. Gangauti Shevade.

23

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA

"DUTY FIRST"

INDIA

PRESIDENT'S OFFICE

LETTER NO. 96
3

ANN ARBOR, MICH., ता. १२ एप्रिल 1916

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुझीं ता. २५ मार्चची दोन कार्डें पोचली मजकूर समजला.
मसाल्याचा पार्सल नाहीं म्हणून फार राग आला असें तुला जर वाटत असेल तर तें चुकीचें होय! उगाच राग म्हणून यावा बरें? आम्ही जर प्रयत्न केला नसता तर संताप आला असता परंतु मसाल्याचे केले, इतर जिन्नस तयार झाले, इतकेंच नव्हे तर ते पोस्टखात्यांत पाठवून दिले. मला मिळाले नाहींत ही चूक तुमची नसून पोस्टमास्तरांची आहे. त्या बिचाऱ्याला खरी हकीकत समजली नाहीं. असो. झालेल्या गोष्टी बद्दल व्यर्थ रडण्यात काय हशील आहे? तरीपण पैसे यांतील गेले म्हणजे झाले.

आजकाल शाळेत बहुतेक बरेच शिकत असशील, नव्हे? दिवस कसा घालवितोस? वाचनास काय काय मिळते? पतिमहिमे वगैरे हातीं येत असतात काय? त्यांचा उपयोग कसा होतो? कळीव.

मुलांच्या प्रकृतीस जपत जावे.

ति. ग. वहिनीस व ~~[illegible]~~ पिकुआजीस माझा शि. सा. न. कळवावा.

तु
आपला
नारायण

My dear Vinayan,
Yours to hand. Glad.
Will write more in my next.
Narayan

"There is no Gift Greater than the Gift of Knowledge."

The Hindusthan Association of America

OFFICIAL ORGAN
THE HINDUSTHANEE STUDENT

PRESIDENT
DR. N.S. HARDIKAR,
116 Glen Avenue,
Ann Arbor, Michigan

GEN'L SEC'Y.
SURENDRA KARR

TREASURER
N. R. CHOUDHURY,
Nalanda Club,
Berkeley, California

VICE-PRESIDENTS
EAST
MISS KRISHNABAI TULASKER
Whittier Hall, Columbia University
New York City, New York

MIDDLE-WEST
K. K. BOSE
1918 Warren Avenue,
Chicago, Illinois

WEST
D. R. GUHA,
519 North 11th Street,
Corvallis, Oregon

EDITOR
A. C. CHAKRAVARTY
Nalanda Club,
Berkeley, California

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर ; मिच.
यु. स्टे. अमेरिका
ता-२४-मे-१५

पत्र नंबर
३

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद विशेष:—

तुमच्याकडून अलीकडे कार्ड पावले मजकूर समजला. इतक्यात पत्रें पाहून सर्व हकीकत कळविलीच असेल अशी आशा आहे. मजकडूनही भरपूर मजकुराची पत्रें जात जातील. काळजी नको. ती. नानुअण्णांच्या मनीकडून परवां पत्र आले असे उत्तर लिहून ठेविले होते ते धाडावयास विसरलो. आज रात्रीं रवाना होत आहे. तुम्ही त्यांची पत्रें जात असालच. तूं आतां वाचत असतेस कां?

गंगूताई, अलीकडे काय उद्योग करीत असतेस? लिहिणे वाचणे कसें व कोठपर्यंत झाले? इंग्रजी तर नाहींच मग वर्तमानपत्रें कोणती येतात?

वरील पत्र लिहीत असतांना शिकागोहून एक विद्युत संदेश—(तार) आला. ताबडतोब हें पत्र व सर्व पत्रें तशीच खिशांत टाकून काल रात्रौ १० वाजतां आन आर्बर सोडले. ~~[illegible]~~ आज ~~स~~ सकाळीं ६ वाजतां येथें आलो. बहुधा आज रात्रीच्या गाडीत अगर उद्यां दोन प्रहरी परत जाईन. आन आर्बरहून शिकागो सात तासाच्या रस्त्यावर आहे. अंतर २५० मैल.—

शिकागो—
ता-२५-मे-१५.

ति. गं. वहिनी व पिंडु अक्कास माझा शि. सा. न.

कृ

प्रावे क कृपा

नारायण

25

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA
"DUTY FIRST"

INDIA.

PRESIDENT'S OFFICE मिशिगान विश्वविद्यालय

LETTER NO. 22/२

ANN ARBOR, MICH., आन् आर्बर; मिच. युस्टे. अ.

1916 ता. २८ मे. १९१६

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

तुजकडून आलेले कार्ड पावले; मजकूर समजला. याकाळांत कोंकणांत आजिती आवेरी बाईबद्दल उद्गार काढले आहेत. माहेरी किती दिवस होत्या ? सध्यां त्यांचे पतिराज अध्यापक गांवठण्याच्या शाळेत आहेत कीं परीक्षा पास होऊन नोकरी लागले ? कृपाकरून कळविणे.

नाशिक बहुधा आतां यांचे असतीलच. त्यांची भेट झाली असल्यास आम्हांस थोडासा मजकूर कळविणे.

येत्या सुटीत मी बहुधा देशाटनास निघेन. पैशाच्यामात्र अभाव आहे.. कर्ज काढून बहुधा हिंडत राहीन म्हणतो. पहावे काय होतें तें !

माझी प्रकृती सध्यां फारच चांगली आहे. मांसाहार सुरू केल्याचा मागेंच कळविला आहे.

ति. गं. वहिनीस व पिलु अक्कास माझा निराळा शिर-साष्टांग नमस्कार कथन करावा.

लोकशिक्षणातील "स्वच्छता" या विषयावरील लेख वाचावेत. हृदयंगम करून नये.

विशेष मजकूर पुढील खेपेस-

नारायण

26

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA

1400 BROADWAY
NEW YORK

Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

July 17th

My dear Rama:

The parcel of Dhotees you sent sometime ago has just come. I am indeed glad. But the other parcel you spoke of which was sent from Bombay hasn't yet arrived, Neither the amount you said mentioned in your letter. Did you or did you not send money? If you have, I haven't received it. Please enquire.

Will you kindly do me a favour? I have written to you about silk. I want Ten yards of dark blue silk — one or one and a half yard wide for a dress to be made in this country. Can you send it? Let this silk be from Benaras. I have promised one of my friends this material and I must have it as soon as possible. So, send it by registered post

Don't forget. When I come to Hubli, I will pay for it. Until then you keep the account in your mind.

I am well. As I said once before, I will be going out to the same Farm in September for a vacation of about a month.

How are the children and other family members?

Please write as often as you can.

Yours affectionately

N. S. Hardiker

COMMUNICATE EITHER WITH THE CHAIRMAN OR WITH THE SECRETARY OF THE FUND COMMITTEE

"DUTY FIRST"

INDIA.

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:

N. S. HARDIKER, Chairman
University of Michigan, Ann Arbor, Mich., U.S.A.

R. AHMED, Secretary
114 Newton Street, Boston, Mass., U. S. A.

Sudhindra Bose - - - - Iowa
K. D. Shastri - - - - San Francisco
A. C. Chacraverty - - - - Berkeley
Sister Ramala Devi - - - - New York
L. S. Tehara - - - - Berkeley
M. A. Sampat - - - - Chicago
C. J. Singh - - - - Urbana

मिशिगान विश्वविद्यालय
आन् आर्बर, मिश्.
यु. स्टे. अमेरिका
ता २५-ऑ. १५.

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुजकडून आलेले कार्ड पोंचले - मजकूर समजला.

नमस्ते, मला जी थंडी भीती वाटत होती ती कांहीं दिवस येथेंही पाहली. पण अलीकडे कांहीं महिने त्याचे नांव नाहीं. पुनश्च केव्हां उत्पन्न होईल माहीत नाहीं. माझ्या हाताचे दुखणे व पायाचे दुखणे पूर्ण तरी नाहींसे झाले आहे. मधून मधून सात आठ महिन्यांनी खाज सुटते. तेव्हां ताबडतोब मी त्यावर विद्युत् शक्तीचा (x-ray) उपयोग करतो. त्यामुळें बिलकुल त्रास होत नाहीं. फार आराम पडतो, माझी प्रकृती उन्हाळ्यांत थोडी बिघडली होती पण पुनः सुधारूं लागली आहे. गेल्या सुटीत मी एका मिनिआपोलिस नांवाच्या एका ६०० मैलांवरील मोठ्या गावांत आठ दिवस राहिलो. त्याठिकाणी मी माझ्या कॉलेजच्या कामासाठीं गेलो होतो. ३॥ महिना राहून पुनश्च आन आर्बरला आलो तदनंतर कोठेंही गेलो नाहीं. मात्र आतां पासून मला याच संस्थानांत बराच प्रवास करावा लागणार आहे. हा प्रवास व्याख्याने देण्याकरतां असल्यामुळें विशेष कांहीं त्रास होणार नाहीं. हिंदुस्थानांत—दुबईत मी व्याख्याने देत होतो व व्याख्याने द्यावयास शिकलो. त्यावेळीं मला प्रत्येक जण—खुद्द वहिनी व पिंकूअक्का—"टॉम्" "खुळा" म्हणू लागल्या पण त्यांत शिकल्याचा असा फायदा झाला कीं माझ्या प्रत्येक व्याख्यानाच्या ठिकाणी कमीत कमी २० रुपये—खर्च वेंच जाऊन मिळतात. गेल्या आठवड्यांतच मी मला १०० मैलांवर असलेल्या एका गावांस व्याख्यानाकरतां नेण्यात आले. तेथें त्यांनी फक्त एकच तास बोलण्याकरतां ५० रुपये देण्यांत आले. हे ५० रु. म्हणजे कांहींच नव्हेत, नुसती कोठें सुरुवात आहे. अमेरिकेत एक तास सुप्रसिद्ध व्याख्यान दिलें कीं लवकर लवकर ५०० रुपये सुद्धा देण्यात येतात. मला मागें पुढें मिळणार नाहींत म्हणून उत्सुक करीन ? असो.

अंकोलेकर व मी दोघेही मिळून एकाच घरीं व एकाच खोलीत असतो. दोघांनाही अभ्यास करावयाचा आहे. अंकोलेकर नाही शाळेत नोकरी लागली आहे. त्याला वर्षाला १५०० रुपये मिळतात. या शिवाय

२१

त्यांचा फोटो पाठवीत आहे. पोस्टाने छापावे.

गंगूताई, तुझा अभ्यास कसा चालला आहे? कळव.
यासोबतची पत्रे त्यांची त्यांस पाठव. माझी पाचवी भेट मिळाली नाही? कळू दे.

विशेष मजकूर पुढील खेपेस

तुझा प्रिय
नाना.

ता.क. ति. गं. वहिनी वाचिवुं अक्कांच्या उभयतांना फार फार विचारले आहे म्हणून सांग. आम्ही इकडे — माझी प्रकृती बिघडल्यापासून — मी जेवणाकरता खाद करणे सोडून दिले. तिथं त्यांना बाईंच्या घरी जेवीत असतो. पदार्थ घरचेच मिळतात. पण पैसे फार जास्त लागतात. जेवणाकरता महिना ५० रुपये जातात. मला पैशाची अडचण आहे लिहील आहे

नाना.

My dear Balu,

I am reading every week, a line or two from you in dear Gangutai. Thanks, I will write you if you would care to answer me. Read everything else from Gangutai.

Narayan.

॥ श्रीराम ॥ ३०

युनिव्हर्सिटि ऑफ् मिशिगन.
ॲन आर्बर; मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता. २२ ऑ. १५

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद विशेष :-

मधून मधून तुजकडची पत्रें येतात. पण आज महिन्याचे वर झाला तात्याकडून एकही पत्र नाहीं. याचें कारण काय अद्याप कळलें नाहीं. फार वाईट वाटतें पण काय करणार? वरचेवर काहींच तरी पत्र लिही पाहिजे.

माझें मागील आठवड्याचें सविस्तर पत्र पोंचलें ना? काय गं! गंगूताई, तूं तुझ्या स्वतः संबंधानें कांहींच कशी लिहीत नाहींस? तुझी प्रकृती बरी आहे ना? अभ्यास करीत असतेस काय? पुस्तकें कोण कोण वाचलीस? मैत्रिणी कोण? वेळ कसा घालवितेस? माझी आठवण होते का? कशी बरें होईल? आमच्यासारख्या दूर देशीं गेलेल्या वैराग्याची कशाची आठवण होणार? सुखवस्तु माणसांत वेळ घालणाऱ्या तुला मजपणाचें पूर्ण नांवही विसरून गेलें असावें. घरांत काय काय व्यवस्था केली गेली? पाण्याचा अभाव आहे तसाच आहे काय? न्हाणीघरची बहुधा माडी पडलेली असेल. समजा, मी आलो तर आम्हांस कोठें जागा मिळेल? न्हाणीघरावर कां स्वयंपाकघरावर. माझा अर्धा दोन तऱ्हेनें करावयाचा बरें. एक माडीवर रहावयाकरितां जागा देणार कीं न्हाणी आणि स्वयंपाकघर यामध्यें एखादी पणवयाची व बकुवाचायाची चाकरी देणार? काय तें जरूर कळव हे.

असो. ति. सौ. मावशीची प्रकृती बरी आहे ना? चि. बाबा कोठें असतात? ति. गं. वहिनी व चि. अक्का यांस शिरसाष्टांग नमस्कार कळावे।

कळावे आपला
प्रिय नाना

My dear Balu,

31

I haven't received any letter from you these days. I do not know why. I am writing you these days regularly. How are you coming along with your work? Did you go to Tarale or Sholapur these days? How many days were you in those places? Please write. More later on.

32

September 16th

Dear Rama:

Probably this is the last letter from this Country. I am sailing as said before on the 24th of this month. I will be a few weeks in England. My address there:

c/o American Express Co.
6 Haymarket
London W.
England

Give my Namaskaras to all.

Yours affly
Nana

गंगूताईस अनेक आशीर्वाद.
ठरल्याप्रमाणे या महिन्याच्या २४ तारखेस मी
हा देश सोडून इंग्लंडास जाईन. तेथें कांहीं आठवडे

जाऊन मग घराकडे येईन. आपणा
सर्वांस भेटण्याची अत्यंत उत्कंठा
लागली आहे. सर्वांस नमस्कार

नारायण

COMMUNICATE EITHER WITH THE CHAIRMAN OR WITH THE SECRETARY OF THE FUND COMMITTEE

८४

"DUTY FIRST"

INDIA

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:

N. S. HARDIKER, Chairman
University of Michigan, Ann Arbor, Mich., U.S.A.
R. AHMED, Secretary
114 Newton Street, Boston, Mass., U. S. A.

Sudhindra Bose - - - - Iowa
K. D. Shastri - - - - San Francisco
A. C. Chacraverty - - - - Berkeley
Sister Ramala Devi - - - - New York
L. S. Tehara - - - - Berkeley
M. A. Sampat - - - - Chicago
C. J. Singh - - - - Urbana

॥ श्रीरामः ॥

१७ सप्टेंबर, १९१५.

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुजकडून अलिकडे कोठें येतात. नाहीं असें नाहीं. पण या दोन आठवड्यांत कांहींहीं आले नाहीं येवढें सांगितलें म्हणजे पुरे. मी मिनियापोलिसहून आल्यानंतर कांहीं दिवस खोकल्याच्या पडशाने आजारी होतो. आज तीन वर्षांत मला विशेष बाधा झाली नाहीं. पण या खेपेस मात्र थोडकासा त्रास आला व प्रकृती बरीच खालावली. ~~[illegible]~~ येतल्यामुळें चार दिवसांत बरीच सुधारली. सध्यां बरा आहे. काळजी करण्याचे कारण नाहीं. इतरांप्रमाणेच स्वत अशी बात जरी गेले असें म्हणतां येत नाहीं तरी पुनश्च केव्हां उद्भवेल हें सांगवत नाहीं. सध्या मला नाहीं ही गोष्ट खरी. ज्यावेळेला त्याचा प्रादुर्भाव होतो त्यावेळेस मी विद्युत किरणांचा (एक्स-रेचा) उपयोग करतो. अर्थात त्यामुळें खाज बीज समूळ नाहींशी होऊन दोन दिवसांचे आंतच पाय किंवा हात साफ बरा होतो. त्याशिवाय फळ ~~[illegible]~~ वगैरे खातो मला दृष्टीस पडतें. गंगोत्री, तुझी प्रकृती कशी आहे? मुलाबाळांची प्रकृती कशी आहे? ति. सौ. वहिनी व चि. पिंडू अक्का या उभयतां कशा आहेतना? त्याचा या गावीच मुलांची — दुध्या — मुला — बुरस्या — पुरी — नाच्या — नाच्या इत्यादींची आठवण होते काय? होत नसल्यास त्यांस आठवण करून द्यावी. मुलाचा अभ्यास कसा चालला आहे? कोठे काय? कृपाकरून कळवावा —— गंगूताई, समज कीं मी यांविकार्थी एका मुलीकरिता दान केले आणि बरोबर घेऊन आलो तर तिची काळजी तू घेशील काय? वहिनी व पिंडू अक्का तिच्या हातचे पाणी घेतील काय? कळीव. असो —

विशेष पुढील पत्रीं ——

तुझा भ्राता नाना

My dear Balu, I have read your two lines with great interest. I have determined not to write to any one who don't care to write to me. I care not even if they are my relatives. My time is too precious to spend like this. I have neither forgotten you nor neglected you in any way. I wouldn't do it for any body.

Narayan.

35

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—Greeley 6175 Cables: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

September 20th

My dear Ramu:

I haven't heard from you for a long time. I have received a letter and a card from Gangutai. Please tell her that I have received Dhoties and she should not worry about them.

Are you going to write to me about the Bombay Provincial Reception Committee? Give me the names of members of that Committee. Also their addresses. I am anxious to write to them personally and will request them to take interest in our work which we are ~~doing~~ carrying on in this country. Also, I am drafting a resolution which I want to get passed in the next Conference at Hubli. So, do not fail to write to me about it in detail.

My best respects to all.

Yours affly
N. S. Hardiker

36

INDIA HOME RULE LEAGUE *of* AMERICA

Official Organ—"YOUNG INDIA"

Telephone—GREELEY 6175

1400 BROADWAY

NEW YORK

गंगूताईस अनेक आशीर्वाद!—

तुजकडून गेल्या आठवड्यात पत्र नाहीं. १५ दिवसापूर्वीचें एक आलें होतें. त्यांत विनायकाबद्दलचा मजकूर होता. धारवाडास तूं कधीं गेली होतीस? तुझ्या सासरची मंडळी कोठें आहेत? काय करीत असतात कळीव.

माझा दिनक्रम फार विचित्र आहे. मी "इंडिया होमरूल लीगचा" चिटणीस आहे. मला दरमहा ५० डॉलर्स म्हणजे १६० रुपये मिळतात. यांतील ५० रुपये भाड्यास जातात. ८ रुपये धुण्यास १५ रुपये गाडीभाड्यास व जवळ जवळ १०० रुपये जेवण्यास जातात. १६० रुपयात या शहरीं राहणें म्हणजे अत्यंत गरीबीत दिवस काढणें आहे. केव्हां केव्हां अर्धपोटी राहावे लागतें. आठ दिवसांतून १५ तास असते. सकाळी ५॥ वाजतां उठणें म्हणजे गाडीस झुंपतो, तो रात्रीं १ वाजतां अंथरुणावर पडतो. गाडींतील

चालू असते. काम आम्हींच सुरू केले आहे. व आम्हांस ते
सुरळीत चालवावयाचे असेल तर सतत उद्योग करणे
हें आमचे कर्तव्यकर्म आहे. पण असें झाले तसें झाले
म्हणून कोणासही सांगता येत नाहीं. असो.

माझें जेवण पूर्ववत् आहे. मी मांसाहार करीत असलो हें
मला कळविले आहे. माझी प्रकृती असावी तितकी सुदृढ नाहीं.
मी अत्यंत अशक्त आहे. सकाळी एक कप कॉफी घेत
असतो. दोनप्रहरीं एक किंवा १॥ वाजतां जेवतो. रात्रीं ७॥-
८ वाजतां पुनः खातो. एका जेवणाचाच जवळजवळ
७५ सेंट्स म्हणजे ~~आ~~ २-४ रुपये पडतात. यावरून
महागाईची कल्पना येईल. असो. सर्वांस माझा
नमस्कार कळवा. वहिनी वगैरे मंडळी कोठें असतात?

नाना

COMMUNICATE EITHER WITH THE CHAIRMAN OR WITH THE SECRETARY OF THE FUND COMMITTEE

386

"DUTY FIRST"

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:

N. S. HARDIKER, Chairman
University of Michigan, Ann Arbor, Mich., U.S.A.
R. AHMED, Secretary
114 Newton Street, Boston, Mass., U. S. A.

Sudhindra Bose	Iowa
K. D. Shastri	San Francisco
A. C. Chacraverty	Berkeley
Sister Ramala Devi	New York
L. S. Tehara	Berkeley
M. A. Sampat	Chicago
C. J. Singh	Urbana

Mr. R.K.Shevde,
Shevde Tembe co.
Hubli, Bombay; India.

My dear Ramu,

It is after a long time that I am writing you this letter. Being overburdened with many important works I was quite unable to write to any one except those who sincerely desired my communication. A day at last arrived to thank the S.T.company for the remission of two hundred rupees as charity to my address. As I haven't received any letter intimating me about the remittance from your company, which was customary, I am at a loss to find out the exact name of the person whom I should thank most heartily. So, I write to the representatives of the two families who run the business. I thank you and your co-worker for this act of kindness.

Altho I get a salary as a class assistant in the Medical school of this University, my expenses go a little beyond my income. I get about thousand Rupees for a period of nine months. But my expenses for the same number of days run to about 1500 Rs. I hope to get more salary, If I stick to my work, next year. And then I shall be in a position to pay off your gratitude in cash.

I am well with my health and studies. Need not care. Please show this letter to your other partner.

Very sincerely yours,

Narayan

39

Telephone—GREELEY 6175

CABLES: Lallaji

INDIA HOME RULE LEAGUE of AMERICA

Official Organ—"YOUNG INDIA"

1400 BROADWAY

NEW YORK

My dear Rama:

Yours to hand. Thanks. I will write to you in detail later on. I am not feeling well just now. I wish to go home. But not until I get orders from Lokmanya Tilak and Mr. Lajpat Rai. Or I must get orders from the Indian National Congress. ~~Therefore~~ I wish you communicate with both of the above leaders and impress upon ~~their~~ mind.

I am going in a day ~~two~~ to a summer resort in order to take complete rest. Dear Gangutai's 200 Rupees will indeed help me to take that rest

Please thank her in my behalf. Let me tell you, my friend, I am <u>not at all</u> suffering from <u>any disease</u> the only thing that I am suffering from is <u>lack of food and lack of rest</u>. that's all. Once I take that rest I will again be fit to work more than sixteen hours if need be. Tell everybody in the house. And don't let them frighten. I am sorry Lalaji told those things in such a serious manner to my brothers, who, it seems, have no heart at all. They haven't written to me at all. More later

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA
"DUTY FIRST"

41

PRESIDENT'S OFFICE C/o University Station
Urbana, Ill.
~~ANN ARBOR, MICH.~~ 1916
U. S. America.

LETTER NO.

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद. विशेष :-

तुजकडून पत्र नाहीं. चि. भास्करचें मुंबईहून एक कार्ड आलें होतें त्यांत तो म्हणतो कीं "आपण ईस्ट आफ्रिकेला जात आहो. तेथून त्या पत्त्यावरून सविस्तर हकीकत कळवूं". पण तेथून पत्र नाहीं. अर्थात मला भास्करबद्दल विशेष हकीकत कळली नाहीं. त्याला नोकरी कशी लागली, पगार किती, तेथें किती दिवस राहावें लागणार, पुढें तो कोठें जाणार वगैरे हकीकत समजण्याकरितां पाहिजे होती. पण उपयोग काय? तुला जितकी हकीकत माहीत आहे तितकी कळीव. भास्कर ईस्ट आफ्रिकेहून इकडे अभ्यासास आला तर बरें होईल. इकडे येण्याकरितां मात्र त्याला पैसे मिळवावे लागतील. तितके त्यास तुम्हांपैकीं कोणी दिल्यास अथवा तात्यांनी माईंचे फंडांपैकीं दिल्यास त्याचा पुढील सर्व खर्च मी स्वतः पाहून घेतो. व त्यास शिकवितो. त्याने कडून आपल्याला पत्रें आल्यास माझी अशी इच्छा आहे असें त्यांस कळविणे. माझें मनांत चि. विनायकानें अमेरिकेस यावें असें फार आहे. परमेश्वर कृपेनें त्याचे वाडवडिलांनी त्याचे शिक्षणास पुरें होईल इतका पैसा ठेविला आहे. त्याचा विनियोग त्या पोरास चांगले शिक्षण देण्याकडे केल्यास किती बरें चांगले होईल? एकदा तो इकडे आल्याकी पुढची व्यवस्था मला चांगल्या रीतीनें पाहून घेतां येईल.

५८

हें पत्र तूं सर्वांना वाचून दाखवीव व वहिनी कौरे मंडळी काय म्हणतात तें मला कळीव — पत्राचे उत्तर जरूर पाठवें.

तुझा प्रिय नारायण

ति. सौ. वहिनीस व पिंकू अक्कास माझा शिरसाष्टांग नमस्कार प्र. करणे।

My dear Vinayak.

Read Gangutai's letter carefully and answer me in detail. I have expressed my wish in my last letter also. Please do think it over and influence your brothers in that respect. Come here any time. While coming Bring certificates regarding your studies from teachers & professors. Answer.

Yours affly
Narayan

My dear Ramu

Read the above and pass your judgement. It is good to think over it and do accordingly. As long as I am here, need not care for him or for Bhaskar — Yours affly

Narayan

5 C/o थॉमस कुक आणि सन्स, २४५ ब्रॉडवे न्यूयॉर्क. यु.एस.ए. 43
असा आहे. तेथें पोंचून व्यवस्था झाल्यानंतर दुसरा खुद्द
पत्ता कळवीन. तूं आतां यापुढें इंग्रजींत पत्र
लिहावयाचें नसून मराठी अगर कानडीत लिहावयाचें आहे
व तेंही स्पष्ट अशा अक्षरांनी. कारण तुझें पत्र जर अमेरि-
केतील लोकांनी पाहिलें तर अक्षरें पाहून त्यानाही कौतुक
झालें पाहिजे. आणि ही पत्रें हिंदुस्थानांत परत जाईंतो
पर्यंत मला माझ्याजवळ ठेवावयाचीं असून त्यांच्यापासून
मी बराचसा फायदा करून घेणार आहे. अतएव ही
विनंती. ~~[illegible]~~ पाकीटावर जो पत्ता लिहिशील तो सुद्धां
स्पष्ट एका कोंपऱ्यात लिही. सावकाश लिही. गडबड करूं
नको. कारण तुझ्या हलगर्जीपणामुळें मला पत्र न मिळाल्यास
तूं मला फार फार काळजीत घातल्यासारखें होईल. एकच आठ-
वडा जर तुझ्याकडून पत्र न आलें तर माझी स्थिती विलक्षण
होईल व निरर्थक मला तारेकरितां ७-८ रुपये खर्च करावे
लागतील तर कृपा कर. आणि वर सांगितल्याप्रमाणें सर्व
गोष्टी कर.

चि. अरविंद व बिपीन यांच्या प्रकृतीकडे लक्ष दे, व
त्यांना सायंकाळी बाहेर फिरावयाला घेऊन जावयाला सांग.
चि. विनायक व बाळ ही कामें अवश्य करतील.

ति. रा. बाबा टेंबे, दादा टेंबे या उभयतां बंधुद्वयांस
युरोपास सुखरूप येऊन पोंचल्याचें कळीव. दादांना कळवून
मी निराळें पत्र लिहीन. तें काय हें म्हटल्याचें तूं काय ते
कर. शंकरादि इतर मंडळींना रामराम न विसरतां सांग
व प्रि. रा. कस्तूर व बेडेकर यांसही ही हकीकत सांगून
पुढच्या मेलने त्यांना पत्रें लिहीतील म्हणून सांग.

GENUINE PHOTOGRAPH C. R. CHILDS, PHOTOGRAPH POST CARDS, CHICAGO

ही ऑक्टबरला अशा छबी होती
आगोंची कल्पना पाश्चिम पांडजी आहे

45 [1916]

With best compliments
to
Shevade Family.

Ramchandra Krishna Shevade
Shevade Tembe Co
Hubli;
Bombay.

असो. आता लेख नाही. ईश्वराकडून प्रत्येक गोष्ट
विचारपूर्वक करणे शिकून घेण्याचा प्रयत्न करू.

तुमचा आवडता नारायण.

ईश्वराकडून हे मन नारींच्या नम्रतेने दुर्बल होईल, कारण त्यांच्या यथार्थिक मनावर विश्वास आहे. कधीही नाही तू बघ. आताच सर्व सुखाचा [illegible] सत्यासाठी मोठे सहकार्याचा नमस्काराचा आहे.

नारायण

[1916]

1805. V. O. Hammon Pub. Co., Chicago

ही वेधशाळा लेक जिनेवा येथे आहे. मी पाहिली.

सर्व जगांत जिचा पहिला नंबर आहे अशी ही "वेधशाळा" (Observatory) म्हणजे जेथें आकाशांतील तारांगणांचा अभ्यास करण्यांत येतो ते गृह. मोठा घुमट जो दिसतो आहे तथें ४० इंच डायमेटरची लेन्स असलेली एक प्रचंड दुर्बीण आहे. ती दुर्बीण सहज फिरवितां येते. व इमारतीवरील घुमटही वाटेल तसा गरगर फिरवितां येतो. घुमटाच्या दक्षिणभागीं डोक्यावर एक चीर असते. तिला दरवाजा असतो. त्या चिरेंतून दुर्बीण बाहेर काढतात. व आकाशाकडे पाहतात. पाहिल्यानंतर पुनः दार बंद करण्यांत येते.

THIS SPACE MAY BE USED FOR CORRESPONDENCE

POST CARD

FOR ADDRESS ONLY

STAMP HERE
1 CENT
DOMESTIC
2 CENTS
FOREIGN

शेवडे बंधु यांस.
दुबकी.

47 [1916]

46
Camp, Williams Bay, Wis.
21700.

48A

INDIA HOME RULE LEAGUE of AMERICA

Official Organ—"YOUNG INDIA"

Telephone—GREELEY 4075

1400 BROADWAY

NEW YORK

[1916]

My dear Hardikar

I am in receipt of your special delivery. I am very glad of the work you are doing & am proud of you in every way but I will strongly advise you to keep clear of complications. Do not let the impression go that you are allied with the Bolsheviki.

I cannot possibly go on writing new pamphlets every day. The cost of printing is simply prohibitive. Yet I am thinking of writing a new pamphlet soon. I think we must have a council at a very [illegible]

ಲಾಲಾಜಿಯವರ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ

THE ATHLETIC FIELD, YOUNG MEN'S CHRISTIAN ASSOCIATION CAMP
LAKE GENEVA, WIS.

FILE NO 7
1917

PAGE 1 TO 21

COMMUNICATE EITHER WITH THE CHAIRMAN OR WITH THE SECRETARY OF THE FUND COMMITTEE

1

"DUTY FIRST"

INDIA

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:
N. S. HARDIKER, Chairman
University of Michigan, Ann Arbor, Mich., U.S.A.
R. AHMED, Secretary
114 Newton Street, Boston, Mass., U. S. A.

Sudhindra Bose - - - - Iowa
K. D. Shastri - - - San Francisco
A. C. Chacraverty - - - - Berkeley
Sister Ramala Devi - - - New York
L. S. Tehara - - - - Berkeley
M. A. Sampat - - - - Chicago
C. J. Singh - - - - - Urbana

पत्र नंबर 2/४

॥ श्रीराम ॥

मिशिगान विश्वविद्यालय
आन् आर्बर; मिच.
यु. स्टे. अमेरिका
ता. २४ जानेवारी १९१५

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद :-

मागील खेपेस सहावी चेक पाठविली. ती पुण्यामार्फत रजिष्टर होऊन गेलेली आहे. याखेपेसही मी एक चेक पाठवीत असून पत्र रजिष्टर केले आहे. इतउपर बहुधा असेच करेन म्हणतो. एका खेपेस मुंबईस व दुसऱ्या खेपेस पुण्यास अशा प्रकारें रजिष्टर पाठवीत जाईन म्हणजे तरी आपल्यास पत्रें मिळतात काय पाहूं. यायोगें प्रत्येक खेपेस फक्त १५ सेंट्स म्हणजे ७॥ आणे खर्च येईल. जोंपर्यंत शक्य आहे तोंपर्यंत करेन नाहीं तरी पूर्वीप्रमाणेच कार्य करें चालीन. आपण माझ्या पत्राची उत्तरें पाठवीत व पत्र न पोंचल्यास स्वतः पत्रें पाठवीत.

माझी गेल्या आठवड्याची चेक पोंचली, असल्यास ती कशी आवडली? कळावें. मी आणखी सहासात महिन्यांत हें गांव अजीबात सोडून जाण्याच्या विचारात आहे. दुसरीकडे नोकरी पाहत असून मिळाल्याबरोबर आपणाकडे पत्ता कळवेन. एकाच गांवीं व एकाच विश्वविद्यालयात आज तीन वर्षे राहून कंटाळा आला व दुसरीकडे जाऊन यापेक्षां ज्यास्त फायदा करून घ्यावा असें मनांत आले आहे. पहावे, काय होतें तें. घरीं कधीं जाईन तें इतक्यातच सांगवत नाहीं. तथापि लवकरच केव्हां जाईन असें वाटते आहे. परमेश्वराची मर्जी.

माझा अभ्यास बरा चालला आहे. कामही बरें आहे. प्रकृती बरी आहे. काळजी करण्याचें बिलकुल कारण नाहीं. माझे इसब जरी अजीबात नाहींसे झालें नसले तरी तें फार त्रास देत नाहीं. जेव्हां जेव्हां उकडतें तेव्हां तेव्हां मी त्यावर विद्युत किरणांचा मारा करतो व तें नाहींसें होतें.

ति. गं. वहिनी व पिंडु आक्का यांची प्रकृती कशी आहे. कुणाबाळांचे अभ्यास कसे चालले आहेत? अरविंद व विपीन खुशाल आहेत ना? बरेच मोठे झाले असतील नव्हे? शाळेस जातात काय? विपीनची मुंज कधीं करणार? त्यास इकडे पाठविणार काय? पाठविल्यास होय नाहीं पाहून दे.

देवे कुटुंब काय म्हणतें? त्यांची सर्व मंडळी तेथेंच आहेत काय?

सर्वांस माझा शिरसाष्टांग नमस्कार प्र. करणे. आपला नम्र बालक

नाना

2

My dear Ramrao,

Very anxiously waiting for a letter from you folks. Do you ever write? Please do so.

How are you coming with your work? How are your children? Do you feel alright these days? How is Baba & Maoshi? Do they ever go to Hubli? How many days do they stay?

Nothing more for the present

Your's affly

Narayan

INDIA.

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA
"DUTY FIRST"

3

PRESIDENT'S OFFICE. मिशिगानविश्वविद्यालय
आन आर्बर; मिच.
ANN ARBOR, MICH., यु. स्टे. अमेरिका. 1916
जानेवारी २८ १९१६

LETTER NO. पत्रनंबर ४/४

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद; विशेष:- आज मला किती आनंद झाला आहे म्हणून सांगू? अरुण दुर्गाताईचे पत्र, आज कितीतरी आठवड्यात न आलेले, आले. त्यांच्याकडून तर सप्टेंबर १९१४ पासून एकही पत्र नाहीं. कारण समजत नाहीं. तुम्हीं पत्रें पाठवीत नाहीं की सेन्सार मला पत्रें पोहचूं इच्छीत नाही? सुधार करीत असतील. तसेंच तुम्हाला मंडळी बद्दलही कळेल. त्यांच्याकडे पत्र लिही व विचार की पत्रें कां पाठवत नाहीं? मला फार फार काळजी लागली आहे इतकेंच नव्हे तर वाईटही वाटते. मला सध्यां पैशाचीही अडचण आहे. त्यांच्याकडून थोडेसे आश्वासन कितीतरी बरें वाटेल. गोपाळ ठेवले कंपनी कडून या वर्षी काहीं मिळतील काय?

गंगूताई, कशाबद्दलही काळजी करूं नको. मी गंगूताईचा, वहिनींचा, पिंकुअक्काचा किंवा इतरांना कोणाही विसरणार नाहीं. माझें गेले वर्ष म्हणजे १९१५ हें साल अत्यंत वाईट गेले. वाईट गेले म्हणजे आजारी पडलो, किंवा दुखापत झाली अथवा डोके फिरले अशा तऱ्हेचा भाग नव्हे; परंतु अनेक तऱ्हेच्या इतर अडचणी उपस्थित होऊन बरीच काळजी व कल्पना करण्याची पाळी आली. बाकी १९१५ या साली वरील संस्थेचा अध्यक्ष या नात्याने मला बरीच कामे करता आली व पुष्कळ ओळखी होऊन ज्ञानातही भर पडली. परंतु तें साल मी जिवंत असेंतोंपर्यंत माझ्या स्मरणातून कधीही जाणार नाहीं हें खास. मी घरीं परत केव्हां जाईन हें जरी मला अजून निश्चित सांगता येत नाहीं तरी एवढें म्हणू शकतो की सध्यांच अमेरिका सोडीत नाहीं व तेथें येण्यापूर्वी मी बराच लांबचा प्रवासही करणार आहे. निरनिराळ्या देशांस जाऊन निरनिराळे लोक व त्यांच्या राहणी रीती यांचे अवलोकन करणार व मग घरीं येणार. आल्यानंतर मी सर्वांत पुन: पूर्वीप्रमाणेच मिसळून वागेन. प्रेमाने वागेन व वडिलांचे पूर्ववत् ऐकून त्यांच्याशी पूर्वीप्रमाणेच वागेन. गंगूताईस दासी कोणाही बनवणार नाहीं व ती तशी बनलेली मी कोणाही पाहणार नाहीं. माझ्या कुडीत प्राण आहे तोंपर्यंत माझ्या स्वत: प्रमाणेच मी तिचा सांभाळ करेन. आधीं तिला जें घालीन व मग मी खाईन. याबद्दल तिळमात्र शंका नाहीं. वहिनींच्या मांडीवर पूर्ववत् डोकें टेकून विश्रांती घेईन व पिंकुअक्काच्या सांजा व थालिपीठ मिटक्या मारीत खाईन. बिलकूल काळजी नको.

माझे फोटो पोंचले ना? कसे आवडले? तुम्हा सर्वांचा मिळून एक फोटो काढून पाठवाल काय? विपीन व अरविंद कसे आहेत? कळेल. ती. गं. वहिनी पिंकुअक्कांना माझा शि. सा. न. कळविणे व अनेक आशीर्वाद म्हणून घे. सोबतचे पत्र तात्यांस व विनायकास पाठवून दे.

- कळावे - पत्राचे उत्तर पाठव ही विनंती -

आपला प्रिय

नाना

21.

My dear Ramu

For a long time I haven't heard from you. Are you so very busy as not to write a single line? How are you getting along with your work & health? How is the family? Are you still there? Please write & oblige. Send the accompanying letters to the parties named

Yours affly
Narayan

COMMUNICATE EITHER WITH THE CHAIRMAN OR WITH THE SECRETARY OF THE FUND COMMITTEE

"DUTY FIRST"

INDIA.

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:

N. S. HARDIKER, Chairman
University of Michigan, Ann Arbor, Mich., U.S.A.
R. AHMED, Secretary
114 Newton Street, Boston, Mass., U. S. A.

Sudhindra Bose - - - - Iowa
K. D. Shastri - - - San Francisco
A. C. Chacraverty - - - - Berkeley
Sister Ramala Devi - - - New York
L. S. Tehara - - - - Berkeley
M. A. Sampat - - - - Chicago
C. J. Singh - - - - - Urbana

पत्र नंबर १०/४

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन आर्बर, मिच.
युनैटेड स्टेट्स अमेरिका
ता. ११ मार्च १९१५.

श्रीमती चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद :-

तुजकडून आलेले कार्ड पावले. त्याबरोबरच तात्याचेही एक कार्ड होते. त्यात त्यांजकडून पैसे आले (२०० रुपये) त्यांचा कुणी अजारी होता म्हणे. ही बातमी तुम्हांला कळली नाही काय? अर्थात न कळण्याचाच जास्त संभव कारण पुण्यास तुम्हांस फारसे जात नसतील असे वाटते. त्यांजकडून आज इतक्या महिन्यांत पत्र न आल्यामुळे फार काळजी वाटली होती ती दूर झाली.

तू पुण्यास काय काय पाहिलेस? कोण कोण गेले होते? पुण्याबाबत नवे नवे काय? हो, टिळेकरांच्या घरची सर्व मंडळी गेली असल्यास तुम्हांला म्हणजे गोवडे त्या मंडळींचा अवकाश मिळणे कठीण ही गोष्ट मी विसरलो.

तुम्हां सर्वांच्या प्रकृती कशा आहेत? चि. गं. बाईंनी वाचेच अक्षर [illegible] या उत्कृष्टतर बनायचे कामात असतीलच नव्हे. कुठल्या आम्हांस विसरल्या असतील यांत शंका नाही. त्या उभयतास माझा कळकळीचा प्रणिपात कुशलवार्ता व आशीर्वाद मागितला आहे असे समजावे. सुधास आशीर्वाद प्राविष्ट करावा.

माझी प्रकृती बरी आहे काळजीचे कारण नाही.

कळावे आपला प्रिय
नाना

:: DUTY FIRST ::

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF AMERICA

THE HINDUSTHANEE STUDENT FUND

COMMITTEE MEMBERS:

N. S. HARDIKER Chairman
University of Michigan Ann Arbor Mich U S A
R AHMED Secretary
114 Newton Street Boston Mass U S A

Sudhindra Bose — Iowa
R B Shastri — San Francisco
A C Chakravarty — Berkeley
Sister Ramala Devi — New York
[illegible] — Berkeley
M A Sampat — Chicago
G J Singh — Urbana

[illegible]

7

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION
OF
AMERICA
"DUTY FIRST"

PRESIDENT'S OFFICE मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर, मिच.
ANN ARBOR, MICH., युनै. स्टे. अमेरिका 1916
ता. मे १३ १९१५.

LETTER NO.

पत्रनंबर १९/५

॥ श्रीराम ॥

चि. रामभाईस अनेक आशीर्वाद विशेष:—

आज महिन्यात तुमच्याकडून कांहि वा पत्रीह नाहीं. विनायकाचे एक कार्ड आले. अर्थात सुखाची समजली. माझी पत्रें आपणांस पोंचतात ना? युरोपांत जगात जिकडे तिकडे हाहा:कार उडाला आहे. या देशात अत्यंत महागाई झाली असून लोकांचे अहाल होत आहेत. या खेपेस थंडी फार दिवस टिकली. आतां कोठें ऊन पडून पालवी फिर पडूं लागली आहे. आमच्या कॉलेजला तारीख १५ जूनपासून सुटी होईल. पुढें या सुमारास मी आपणास नक्की पत्र कळवेन. तदनंतर नवीन पत्यावर पत्रव्यवहार करावा. माझी प्रकृती सध्या बरी असून दिवसेदिवस सुधारत चालली आहे. अशक्तपणा वगैरे कांहीं नाहीं. विश्रांती मात्र फार घ्यावी लागते. म्हणजे काम न करणे हें होय. दिवसांतून तीन वेळ खूप जेवतो, व्यायाम करतो, खूप फिरावयास जातो व खूप निजतो. जवळ जवळ रोजच १० तास मी निजत असतो. असें केल्याशिवाय प्रकृती सुधारणार नाहीं अशी माझी खात्री व डॉक्टरांची खात्री असल्याने मुद्दे केल्याशिवाय राहवत नाहीं. असो —— आपणा सर्वांची प्रकृती उत्तम आहे ना?

कृपावि —— आपला —— नारायण

My dear Ramu

I was in receipt of one of your cards which brought the news of your sound mind & health. I am now getting better & hope to be the same as you are within a few weeks. Please convey my best Namaskaras to my dear Vahini & Pillnakka

Yours affly

Narayan